

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ
ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ»

Διπλωματική εργασία

**«Η Ευρώπη στο σχολείο: οι Σχολικές Συμπράξεις Erasmus+ ως εργαλεία
εξευρωπαϊσμού».**

Μόνιου Ζωή

ΑΜ: 16017

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Φωτεινή Ασδεράκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Έδρα Jean Monnet στις Πολιτικές Εκπαίδευσης, Κατάρτισης, Έρευνας και Καινοτομίας της ΕΕ, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

Παναγιώτης Γρηγορίου, Καθηγητής, Έδρα Jean Monnet, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Σπυρίδων Ρουκανάς, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

Πειραιάς, 2019

Η δηλούσα Μόνιου Ζωή βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία με τίτλο: **«Η Ευρώπη στο σχολείο: οι Σχολικές Συμπράξεις Erasmus+ ως εργαλεία εξευρωπαϊσμού»** είναι αποκλειστικά δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρος μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

(υπογραφή)

Ευχαριστίες

Φτάνοντας στο τέλος των ακαδημαϊκών μου υποχρεώσεων στο πλαίσιο των μεταπτυχιακών μου σπουδών, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα Καθηγήτρια, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια και κάτοχο Έδρας Jean Monnet στις Πολιτικές Εκπαίδευσης, Κατάρτισης, Έρευνας και Καινοτομίας της ΕΕ, κα Φωτεινή Ασδεράκη, για την καθοδήγηση, την υποστήριξη, την ενθάρρυνση, αλλά και την διάθεσή της να με οδηγήσει ώστε να ανακαλύψω νέα επιστημονικά μονοπάτια και να δοκιμαστώ σε αυτά.

Ευχαριστώ επίσης τον κο Παναγιώτη Γρηγορίου, Καθηγητή και κάτοχο Έδρας Jean Monnet στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστήμιο Αιγαίου και τον κο Σπύρο Ρουκανά, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς, που δέχθηκαν να αποτελέσουν μέλη της τριμελούς επιτροπής.

Δεν θα μπορούσα να μην ευχαριστήσω τους φίλους και τους συναδέλφους μου, οι οποίοι με στήριξαν κατά την προσπάθειά μου να συνδυάσω τις σπουδές με τις επαγγελματικές μου υποχρεώσεις και ήταν πάντα δίπλα μου. Θα ήθελα επίσης να απευθύνω τις ευχαριστίες μου σε όσους εκπαιδευτικούς ανταποκρίθηκαν στην έρευνά μου, καθώς και όσους συνέβαλαν στη συλλογή των στοιχείων.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον αδερφό μου για την αμέριστη συμπαράσταση.

«Η Ευρώπη στο σχολείο: οι Σχολικές Συμπράξεις Erasmus+ ως περιπτώσεις εξευρωπαϊσμού».

Ζωή Μόνιου

Λέξεις-κλειδιά: εξευρωπαϊσμός, Erasmus+, ευρωπαϊκή διάσταση, κοινωνική μάθηση, Σχολική Σύμπραξη,

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι Σχολικές Συμπράξεις στο πλαίσιο του Erasmus+ αποτελούν πολύ δημοφιλή Προγράμματα της ΕΕ στον χώρο της σχολικής εκπαίδευσης. Η παρούσα εργασία προσεγγίζει τις Σχολικές Συμπράξεις Erasmus+ ως εργαλεία εξευρωπαϊσμού. Υποστηρίζεται ότι η συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε Σχολικές Συμπράξεις αποτελεί διαδικασία εξευρωπαϊσμού μέσω της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής μάθησης, η οποία επηρεάζει θετικά το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για την περαιτέρω εισαγωγή μίας ευρωπαϊκής διάστασης στη σχολική ζωή. Υποστηρίζεται επίσης ότι η αλλαγή αυτή αντικατοπτρίζεται στις στάσεις και στις περαιτέρω δράσεις με ευρωπαϊκό ενδιαφέρον της σχολικής τους μονάδας. Η εργασία επικεντρώθηκε στις Σχολικές Συμπράξεις δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των ετών έγκρισης 2014 και 2015. Από τη μελέτη των στοιχείων και την έρευνα μέσω ερωτηματολογίου σε δείγμα 91 εκπαιδευτικών προκύπτει ότι η συνεργασία σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο συνδέεται θετικά με το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών και των μονάδων τους για «ακόμα περισσότερη Ευρώπη» στο σχολείο και αναδεικνύεται η ανάγκη για περαιτέρω έρευνα.

“Europe at school: Erasmus+ School Partnerships as cases of europeanization”

Zoe Moniou

Key words: Erasmus+, europeanization, european dimension, School Partnerships, social learning

ABSTRACT

School Partnerships within the Erasmus+ framework are very popular EU Programmes in the field of school education. This study approaches Erasmus+ School Partnerships as tools of europeanization. It is argued that the participation of teachers in school partnerships is a process of europeanization through socialization and social learning, which positively influences teachers' interest in the further introduction of a European dimension in school life. It is also argued that this change is reflected in their school's attitudes and further actions with a European interest. The study focused on secondary School Partnerships approved in 2014 and 2015. Based on the data and on questionnaire research to a sample of 91 teachers, it is demonstrated that cooperation in a European context is positively linked to the interest of teachers and their institutions for "even more Europe" in school and that further research is needed.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....	3
Περίληψη.....	4
Abstract.....	5
Πίνακες.....	10
Γραφήματα.....	12
Συντομογραφίες.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εισαγωγή.....	14
1.1. Η σημασία του θέματος.....	14
1.2 Ερευνητικό ερώτημα και υποθέσεις εργασίας	17
1.3 Επισκόπηση της βιβλιογραφίας	18
1.4 Μεθοδολογία.....	20
1.5 Περίληψη ανά κεφάλαιο	25
Αναστοχασμός.....	27
Α΄ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ευρώπη, Εκπαίδευση, Σχολείο.....	28
2.1 ΕΕ και εκπαίδευση - Βασικά χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκής πολιτικής στην εκπαίδευση.....	28
2.2 Η εκπαίδευση και το σχολείο στο ευρωπαϊκό πλαίσιο	31
2.3 Η έννοια της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση.....	34
2.4 Ο ρόλος των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων.....	37
Αναστοχασμός.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Εξευρωπαϊσμός.....	43
3.1 Η έννοια του εξευρωπαϊσμού.....	43
3.2 Η κοινωνικοποίηση και η κοινωνική μάθηση στο πλαίσιο του οριζόντιου εξευρωπαϊσμού.....	44

3.3 Ο οριζόντιος εξευρωπαϊσμός στην περίπτωση των ευρωπαϊκών συνεργασιών.....	48
Αναστοχασμός.....	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ο οριζόντιος εξευρωπαϊσμός στην περίπτωση των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων.....	52
4.1 Εισαγωγή.....	52
4.2 Χαρακτηριστικά της αλλαγής στο σχολικό επίπεδο – ο ρόλος του εκπαιδευτικού.....	53
4.3 Η κοινωνικοποίηση στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και ο αντίκτυπός τους.....	55
Αναστοχασμός.....	60
Β΄ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η Βασική Δράση 2 του Erasmus+ στην ελληνική σχολική εκπαίδευση κατά τα έτη έγκρισης 2014 και 2015.....	62
5.1 Βασικά χαρακτηριστικά της Βασικής Δράσης 2 κατά τα έτη 2014 και 2015.....	62
5.2 Το νομοθετικό πλαίσιο για την υλοποίηση Σχολικής Σύμπραξης.....	63
5.3 Η Βασική Δράση 2 κατά τα έτη αίτησης 2014 και 2015 στην ελληνική σχολική εκπαίδευση.....	64
5.4 Η Βασική Δράση 2 στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατά τα έτη αίτησης 2014 και 2015.....	67
5.5 Η περαιτέρω συμμετοχή των σχολικών μονάδων σε ΚΑ1 και ΚΑ2.....	70
Αναστοχασμός.....	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Αποτελέσματα της έρευνας.....	73
6.1 Μεθοδολογία της έρευνας	73
6.2 Δημογραφικά στοιχεία των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα.....	75
6.3 Η εμπειρία των εκπαιδευτικών σε ευρωπαϊκά Προγράμματα/δράσεις πριν τη Σχολική Σύμπραξη Erasmus+.....	77
6.4 Η αποτίμηση της εμπειρίας και της συνεργασίας, κινητικότητες και περαιτέρω επικοινωνία.....	78
6.5 Η συμμετοχή των σχολείων στη Σύμπραξη και η προηγούμενη ευρωπαϊκή εμπειρία τους.....	79

6.6 Αποτίμηση των χαρακτηριστικών της συνεργασίας	80
6.7 Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο ατομικό και το σχολικό επίπεδο.....	82
6.8 Συσχετίσεις ανάμεσα στις ερωτήσεις που αφορούν την αποτίμηση της εμπειρίας και τον αντίκτυπο σε ατομικό/σχολικό επίπεδο.....	86
6.9 Συσχετίσεις ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και την αποτίμηση του Προγράμματος από τους συμμετέχοντες.....	90
6.10 Συσχετίσεις ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και τον αντίκτυπο στους εκπαιδευτικούς και το σχολείο.....	92
6.11 Συσχετίσεις ανάμεσα στον αντίκτυπο του Προγράμματος στον εκπαιδευτικό και τον αντίκτυπο στο σχολείο του.....	97
6.12 Συσχετίσεις ανάμεσα στην προηγούμενη ευρωπαϊκή εμπειρία του σχολείου και τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο.....	101
6.13 Συσχετίσεις ανάμεσα στον αριθμό υποδοχής αποστολών από τα εταιρικά σχολεία κατά τη διάρκεια του Προγράμματος και τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο.....	104
6.14 Συσχέτιση της ύπαρξης προηγούμενης εμπειρίας σε ευρωπαϊκά Προγράμματα και στοιχείων της συμμετοχής ως προς το φύλο, τον ρόλο στη Σύμπραξη και το επίπεδο σπουδών.....	106
6.15 Διαφορές φύλου ως προς την εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας, τον αντίκτυπο του Προγράμματος στους συμμετέχοντες και στο σχολείο τους.....	109
6.16 Διαφορές Υπευθύνων - μη Υπευθύνων του Προγράμματος ως προς την εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας και ως προς τον αντίκτυπο σε ατομικό και σχολικό επίπεδο.....	112
6.17 Συσχετίσεις που αφορούν την κινητικότητα σε σχέση με την αποτίμηση του Προγράμματος, την αξιολόγηση της συνεργασίας και τον αντίκτυπο στους εκπαιδευτικούς και το σχολείο τους.....	116
6.18 Διαφορές ανάμεσα σε κατόχους μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου σπουδών και μη ως προς την εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας και τον αντίκτυπο σε ατομικό και σχολικό επίπεδο.....	120
Αναστοχασμός.....	124
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	125
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	133
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ.....	133
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ.....	139

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ.....	147
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.....	148
Πίνακας 1: Σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υλοποίησαν ΚΑ2 και ΚΑ1 με έτος έγκρισης το 2014.....	148
Πίνακας 2: Σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υλοποίησαν ΚΑ2 και ΚΑ1 με έτος έγκρισης το 2015.....	148
Πίνακας 3: Σχολεία με ΚΑ2 του 2014 με εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ1/ΚΑ2 των ετών υποβολής 2015, 2016 και 2017.....	149
Πίνακας 4: Σχολεία με ΚΑ2 του 2015 με εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ1/ΚΑ2 των ετών υποβολής 2016 και 2017.....	151
Πίνακας 5: Σχολεία με ΚΑ2 του 2014 με εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ1/ΚΑ2 των ετών υποβολής 2015, 2016 και 2017 (δευτεροβάθμια εκπαίδευση).....	152
Πίνακας 6: Σχολεία με ΚΑ2 του 2015 με εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ1/ΚΑ2 των ετών υποβολής 2016 και 2017 (δευτεροβάθμια εκπαίδευση).....	153
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.....	154
Ερωτηματολόγιο της έρευνας.....	154

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1: Σχέδια Βασικής Δράσης 2 στον τομέα της σχολικής εκπαίδευσης.....	64
Πίνακας 2: Συμμετοχή σχολείων στη Βασική Δράση 2 στον τομέα της σχολικής εκπαίδευσης ανά έτος έγκρισης.....	65
Πίνακας 3: Σχολεία που υλοποίησαν ΚΑ2 (2014 και 2015) ανά κατηγορία.....	66
Πίνακας 4: Σχολεία με δύο ή περισσότερα Σχέδια το 2014 και το 2015.....	67
Πίνακας 5: Συμμετοχή σε ΚΑ2 ανά κατηγορία σχολείου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατά τα έτη έγκρισης 2014 και 2015.....	69
Πίνακας 6: Η παρουσία των σχολείων που υλοποίησαν ΚΑ2 το 2014 και το 2015 στα Σχέδια του 2015, του 2016 και του 2017.....	70
Πίνακας 7: Η παρουσία των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υλοποίησαν ΚΑ2 το 2014 και το 2015 στα Σχέδια του 2015, του 2016 και του 2017	71
Πίνακας 8: Ηλικία συμμετεχόντων	75
Πίνακας 9α: Δημογραφικά και επαγγελματικά στοιχεία.....	76
Πίνακας 9β: Ειδικότητα ερωτηθέντων.....	76
Πίνακας 10: Προηγούμενη ευρωπαϊκή εμπειρία συμμετεχόντων.....	77
Πίνακας 11: Πλήθος κινητικότητας, διατήρηση επικοινωνίας.....	78
Πίνακας 12: Αποτίμηση εμπειρίας-συνεργασίας.....	79
Πίνακας 13: Ευρωπαϊκή εμπειρία του σχολείου.....	80
Πίνακας 14: Χαρακτηριστικά της συνεργασίας.....	81
Πίνακας 15: Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στους εκπαιδευτικούς.....	83
Πίνακας 16: Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο σχολείο	85
Πίνακας 17: Συσχετίσεις ανάμεσα στην αποτίμηση της εμπειρίας του Προγράμματος και στον αντίκτυπο στους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς.....	87
Πίνακας 18: Συσχετίσεις ανάμεσα στην αποτίμηση της εμπειρίας του Προγράμματος και στον αντίκτυπο στο σχολείο.....	89

Πίνακας 19: Συσχετίσεις ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και την αποτίμηση του Προγράμματος από τους συμμετέχοντες.....	91
Πίνακας 20: Συσχετίσεις ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και τον αντίκτυπο στους εκπαιδευτικούς.....	95
Πίνακας 21: Συσχετίσεις ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και τον αντίκτυπο στο σχολείο.....	96
Πίνακας 22α: Συσχετίσεις ανάμεσα στον αντίκτυπο του Προγράμματος στον εκπαιδευτικό και τον αντίκτυπο στο σχολείο του.....	99
Πίνακας 22β: Συσχετίσεις ανάμεσα στον αντίκτυπο του Προγράμματος στον εκπαιδευτικό και τον αντίκτυπο στο σχολείο του.....	100
Πίνακας 23α: Συσχετίσεις ανάμεσα στην ύπαρξη ή μη προηγούμενης ευρωπαϊκής εμπειρία κινητικότητας του σχολείου και τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο	102
Πίνακας 23β: Συσχετίσεις ανάμεσα στην ύπαρξη ή μη προηγούμενης εμπειρίας e-twinning/άλλων ευρωπαϊκών δράσεων στο σχολείο και τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο.....	103
Πίνακας 24: Συσχετίσεις ανάμεσα στον αριθμό υποδοχής αποστολών από τα εταιρικά σχολεία κατά τη διάρκεια του Προγράμματος και τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο.....	105
Πίνακας 25: Συσχέτιση της ύπαρξης προηγούμενης εμπειρίας σε ευρωπαϊκά Προγράμματα και στοιχείων της συμμετοχής με το φύλο.....	107
Πίνακας 26: Συσχέτιση της ιδιότητας του Υπευθύνου με την ύπαρξη προηγούμενης ευρωπαϊκής εμπειρίας, τις κινητικότητες και την διατήρηση της επικοινωνίας με τους άλλους εκπαιδευτικούς.....	108
Πίνακας 27α: Διαφορές φύλου ως προς την εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας.....	109
Πίνακας 27β: Διαφορές φύλου ως προς τον αντίκτυπο στους εκπαιδευτικούς.....	110
Πίνακας 27γ: Διαφορές φύλου ως προς τον αντίκτυπο του Προγράμματος στο σχολείο.....	111
Πίνακας 28α: Διαφορές Υπευθύνων - μη Υπευθύνων ως προς την εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας.....	113
Πίνακας 28β: Διαφορές Υπευθύνων - μη Υπευθύνων ως προς τον αντίκτυπο του Προγράμματος σε ατομικό επίπεδο.....	114

Πίνακας 28γ: Διαφορές Υπευθύνων - μη Υπευθύνων ως προς τον αντίκτυπο του Προγράμματος στο σχολείο.....	115
Πίνακας 29α: Συσχετίσεις που αφορούν την κινητικότητα σε σχέση με την αποτίμηση του Προγράμματος, την αξιολόγηση της συνεργασίας και την επικοινωνία.....	117
Πίνακας 29β: Συσχετίσεις ανάμεσα στον αριθμό κινητικότητων και τον αντίκτυπο στους συμμετέχοντες.....	118
Πίνακας 29γ: Συσχετίσεις ανάμεσα στον αριθμό κινητικότητων και τον αντίκτυπο στο σχολείο.....	119
Πίνακας 30α: Διαφορές ανάμεσα σε κατόχους μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου σπουδών και μη ως προς την εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας.....	121
Πίνακας 30β: Διαφορές ανάμεσα σε κατόχους μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου σπουδών και μη ως προς τον αντίκτυπο του Προγράμματος σε αυτούς.....	122
Πίνακας 30γ: Διαφορές ανάμεσα σε κατόχους μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου σπουδών και μη ως προς τον αντίκτυπο του Προγράμματος στο σχολείο.....	123

ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γράφημα 1: Κατανομή Σχεδίων ΚΑ2 ανά εκπαιδευτική βαθμίδα (2014).....	65
Γράφημα 2: Κατανομή Σχεδίων ΚΑ2 ανά εκπαιδευτική βαθμίδα (2015).....	65
Γράφημα 3: Σχέδια ΚΑ2 2014-δευτεροβάθμια εκπαίδευση.....	68
Γράφημα 4: Σχέδια ΚΑ2 2015-δευτεροβάθμια εκπαίδευση.....	68
Γράφημα 5: Η παρουσία των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υλοποίησαν ΚΑ2 το 2014 και το 2015 στα Σχέδια του 2015, του 2016 και του 2017	71
Γράφημα 6: Φύλο.....	76
Γράφημα 7: Έτη προϋπηρεσίας.....	76
Γράφημα 8: Προηγούμενη ευρωπαϊκή εμπειρία εκπαιδευτικών.....	77

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΙ: Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα

ΑΜΣ: Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού

ΒΔ2: Βασική Δράση 2

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚΠΑ: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΕΚ2020: Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020

EPAS: European Parliament Ambassador School Programme

ERDIC: Εργαστήριο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Έρευνας, Ανάπτυξης και Διαπανεπιστημιακής Συνεργασίας

ΕU: European Union

ΙΚΥ: Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

ΚΑ1: Key Action 1

ΚΑ2: Key Action 2

ΟJ: Official Journal

ΣΛΕΕ: Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

T4E: Teachers 4 Europe

U4EU: Universities 4 EU

ΥΠΠΕΘ: Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εισαγωγή

1.1. Η σημασία του θέματος

Τον Νοέμβριο του 2017 και στο πλαίσιο της Συνόδου Κορυφής του Γκέτεμποργκ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε έγγραφό της έθεσε ως σημαντικό της στόχο τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης μέχρι το 2025 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017α: 14). Στο έγγραφο αυτό η Επιτροπή προτείνει τη συνεργασία των κρατών-μελών με ζητούμενο μία Ευρώπη όπου η μάθηση, οι σπουδές και η έρευνα δεν θα έχουν σύνορα και όπου η κινητικότητα με σκοπό την εκπαίδευση ή την εργασία θα αποτελεί «νόρμα» (ibid: 13). Το «όραμα για το 2025», όπως χαρακτηρίζεται από την Επιτροπή, επίσης επικεντρώνεται στην αναβάθμιση της παρεχόμενης εκπαίδευσης, την προώθηση του αισθήματος της ευρωπαϊκής ταυτότητας, την ανάδειξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και την πολυγλωσσία των ευρωπαίων πολιτών (ibid: 14). Ο δρόμος για μία «πιο ενωμένη, πιο δυνατή και πιο δημοκρατική Ένωση» (European Commission, 2017a) ικανή να ανταποκριθεί στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης, αλλά και ικανή να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες στο εσωτερικό της, περνάει μέσα από την εκπαίδευση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017α: 2-3), η οποία εξάλλου αποτελεί εργαλείο της τρέχουσας ευρωπαϊκής στρατηγικής Ευρώπη 2020 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010).

Η 1^η Σύνοδος Κορυφής για την Ευρωπαϊκή Εκπαίδευση (European Commission, 2018a) αποτελεί ένα γεγονός που δείχνει την αυξημένη βαρύτητα που προσδίδει πλέον η ΕΕ στην εκπαίδευση στο πλαίσιο των πολιτικών της, καθώς και την επιτακτική ανάγκη περαιτέρω συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης. Κρίνοντας από τις διαδικασίες διαμόρφωσης του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης και τις δυσκολίες που έχουν παρουσιαστεί στο ευρωπαϊκό, στο εθνικό και το υποεθνικό επίπεδο (Ασδεράκη, 2011: 306-314), η πορεία προς έναν Ευρωπαϊκό Χώρο Εκπαίδευσης προμηνύεται ένα δύσκολο εγχείρημα, το οποίο θα απασχολήσει τόσο τον πολιτικό κόσμο, όσο και την επιστημονική κοινότητα. Καθώς αναγνωρίζεται ότι η εκπαίδευση αποτελεί το όχημα για τη δημιουργία συλλογικής ταυτότητας και μπορεί να συμβάλει ώστε οι ευρωπαϊκοί θεσμοί να έχουν τη νομιμοποίηση που χρειάζονται (Bache, 2004: 6), ο εξευρωπαϊσμός στο σχολικό επίπεδο και η περαιτέρω

σύνδεση του σχολείου και των εκπαιδευτικών του με το ευρωπαϊκό οικοδόμημα σε αυτή τη φάση της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής, αλλά και της Ευρώπης γενικότερα, αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία. Εύλογα το ενδιαφέρον στρέφεται στα αντίστοιχα εργαλεία πολιτικής της ΕΕ, εν προκειμένω στο Πρόγραμμα Erasmus+¹, αλλά και σε αυτούς που θα κληθούν να φέρουν τους ευρωπαίους μαθητές «πιο κοντά στην Ευρώπη», δηλαδή το σχολείο και τους εκπαιδευτικούς του.

Είναι γεγονός ότι το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση² αναφέρει ως στόχο την «ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου» και την προαγωγή της ευρωπαϊκής διάστασης της εκπαίδευσης (ΣΛΕΕ, άρθρο 165), ωστόσο προσδίδει στην Ένωση έναν ρόλο μόνο συμπληρωματικό και επικουρικό ως προς τις δράσεις των κρατών μελών. Ως εκ τούτου, ο εξευρωπαϊσμός σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής χαρακτηρίζεται «έμμεσος» ή «ήπιος» (indirect, soft) (Walkenhorst, 2005: 470), συνυπάρχοντας με τις παραδόσεις και τις πρακτικές κάθε έθνους-κράτους (Lawn, 2002: 21) και πρόκειται κυρίως για ένα «άνοιγμα για συνεργασία» (Walkenhorst, 2005: 476) μέσα από την Ανοιχτή Μέθοδο Συντονισμού και την αξιοποίηση των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων.

Τα πρώτα ευρωπαϊκά Προγράμματα στον χώρο της εκπαίδευσης³ δημιουργήθηκαν σε μία περίοδο ευρωσκεπτικισμού με σκοπό να συμβάλουν στην ανάδειξη της ευρωπαϊκής ταυτότητας και στην ενίσχυση της εικόνας που είχε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Ασδεράκη, 2008: 197-198). Σήμερα, 30 και πλέον χρόνια μετά, η ΕΕ επενδύει στα Προγράμματα αυτά ολοένα και περισσότερο, έχοντας μάλιστα την πρόθεση να διπλασιάσει τις δαπάνες για το Erasmus+ για την περίοδο 2021-2027, κάτι που δεν έχει συμβεί σε κανένα άλλο Πρόγραμμα της ΕΕ (European Commission, 2018b). Οι Σχολικές Συμπράξεις, δηλαδή η συνεργασία σχολείων της Ευρώπης πάνω σε ένα κοινό θέμα, αρχικά ως μέρος του υπο-Προγράμματος Comenius και πλέον ως

¹ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 2013. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1288/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11^{ης} Δεκεμβρίου 2013 για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και για την κατάργηση των αποφάσεων αριθ. 1719/2006/ΕΚ, αριθ. 1720/2006/ΕΚ και αριθ. 1298/2008/ΕΚ, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L/347, 20.12.2013. Διαθέσιμο στο: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/?uri=celex%3A32013R1288> [Ανακτήθηκε 5-12-2018].

² Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ε.Ε. και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ε.Ε., Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκής Ένωσης C 326, 26.10.2012. Διαθέσιμο στο: https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/c_32620121026el.pdf [Ανακτήθηκε 25-11-2018].

³ Πρόκειται για τα Προγράμματα Erasmus (1987), Lingua (1989) και Tempus (1990) (Ασδεράκη, 2008: 207).

μέρος της Βασικής Δράσης 2⁴ («Συνεργασία για Καινοτομία και Ανταλλαγή Καλών Πρακτικών») του Erasmus+ έχουν αποδειχθεί ιδιαίτερα δημοφιλείς στην ευρωπαϊκή εκπαιδευτική κοινότητα. Την ίδια στιγμή που η Ευρώπη διανύει μία ακόμα περίοδο ευρωσκεπτικισμού (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017β), τα σχολεία επιλέγουν εθελοντικά τις Σχολικές Συμπράξεις και την «κοινωνικοποίηση σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο» (Commission of the European Communities, 1993: 6), όπως προκύπτει από τις 8.899 αιτήσεις σχολείων κατά τα έτη 2014, 2015 και 2016, καθώς και από τη συμμετοχή 10.065 σχολείων και περισσότερων από 364.000 εκπαιδευτικών στα εγκεκριμένα Σχέδια της ίδιας περιόδου⁵.

Δεδομένης της δυναμικής που έχουν αναπτύξει, οι Σχολικές Συμπράξεις ως εργαλεία εξευρωπαϊσμού στο σχολείο αποτελούν ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον και επίκαιρο πεδίο έρευνας. Η παρούσα εργασία επιθυμεί να προσεγγίσει τις Σχολικές Συμπράξεις ως ένα πεδίο διεθνικής αλληλεπίδρασης και κοινωνικοποίησης που παρέχεται από την ΕΕ και το οποίο επηρεάζει τα ενδιαφέροντα των εκπαιδευτικών και των σχολείων τους, καθιστώντας τους πιο θετικούς στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης στη σχολική ζωή. Με άλλα λόγια, επιχειρούμε να δούμε κατά πόσο η Ευρώπη στο σχολείο μέσω των Συμπράξεων έχει ως αποτέλεσμα «ακόμα περισσότερη Ευρώπη» και πέραν της Σύμπραξης. Καθώς η συγκεκριμένη προσέγγιση δεν απαντάται στη βιβλιογραφία για τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά Προγράμματα, επιθυμούμε να εισάγουμε το συγκεκριμένο θέμα στην επιστημονική κοινότητα και να συμβάλλουμε ώστε να φωτιστούν σημαντικές πτυχές των Σχολικών Συμπράξεων.

⁴ Βασική Δράση 2 (ΒΔ2) ή στα αγγλικά Key Action 2 (KA2).

⁵ Βλ. European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, 2017 και European Commission, 2017b.

1.2 Ερευνητικό ερώτημα και υποθέσεις εργασίας

Ο εξευρωπαϊσμός αποτελεί μία αμφίδρομη σχέση επιρροής ανάμεσα στο ευρωπαϊκό και το εθνικό επίπεδο (Dyson & Goetz στο Featherstone & Παπαδημητρίου, 2010: 56). Στη βιβλιογραφία προσεγγίζεται ως φαινόμενο που μπορεί να έχει κατεύθυνση από το ευρωπαϊκό προς το εθνικό επίπεδο («από πάνω προς τα κάτω», «top-down») και αντίστροφα («από κάτω προς τα πάνω», «bottom-up»), αλλά και που μπορεί να αφορά τη μεταφορά πολιτικής («cross-load») «από τη μία εθνική αρένα στην άλλη» (Ασδεράκη, 2011: 300). Συνεπώς, ο εξευρωπαϊσμός μπορεί να έχει τόσο κάθετη όσο και οριζόντια κατεύθυνση. Στην παρούσα εργασία εξετάζουμε αυτή την οριζόντια διάσταση του εξευρωπαϊσμού στο επίπεδο των συνεργειών και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των σχολικών μονάδων από διαφορετικά κράτη μέλη.

Στην παρούσα εργασία τίθεται το παρακάτω ερευνητικό ερώτημα:

Οι Σχολικές Συμπράξεις αποτελούν εργαλεία οριζόντιου εξευρωπαϊσμού που πραγματοποιείται μέσω της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής μάθησης και που επηρεάζει τα ενδιαφέροντα και τις στάσεις των εκπαιδευτικών και του σχολείου όσον αφορά την προαγωγή της ευρωπαϊκής διάστασης στη σχολική μονάδα;

Συγκεκριμένα, οι Σχολικές Συμπράξεις ερευνώνται ως εργαλεία οριζόντιου εξευρωπαϊσμού υπό το πρίσμα της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής μάθησης. Ερευνάται κατά πόσο η ευρωπαϊκή εμπειρία του σχολείου επηρεάζει θετικά το ενδιαφέρον του σχολείου και των εκπαιδευτικών του να φέρουν «περισσότερη Ευρώπη» στο σχολείο, ύστερα από την συμμετοχή στο Πρόγραμμα. Το θέμα προσεγγίζεται από την οπτική των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών.

Η έρευνα εστιάζει στις Σχολικές Συμπράξεις στο πλαίσιο του Erasmus+ και συγκεκριμένα αφορά τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υλοποίησαν Σχέδιο των ετών υποβολής⁶ 2014 και 2015.

Διατυπώνονται οι παρακάτω υποθέσεις εργασίας, τις οποίες καλούμαστε να επαληθεύσουμε.

⁶ Το έτος υποβολής/αίτησης και έγκρισης είναι το ίδιο.

Υποθέσεις εργασίας

Υπόθεση 1^η

Οι Σχολικές Συμπράξεις αποτελούν εργαλεία οριζόντιου εξευρωπαϊσμού που πραγματοποιείται μέσω της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής μάθησης.

Υπόθεση 2^η

Οι συμμετέχοντες σε Σχολικές Συμπράξεις αποκτούν πιο θετική στάση απέναντι σε ευρωπαϊκά Προγράμματα και δράσεις που αφορούν την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση.

Υπόθεση 3^η

Η συμμετοχή του σχολείου σε Σχολικές Συμπράξεις επηρεάζει θετικά την στάση του απέναντι σε ευρωπαϊκά Προγράμματα και δράσεις που αφορούν την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση.

1.3 Επισκόπηση της βιβλιογραφίας

Η βιβλιογραφία αναγνωρίζει ότι η εκπαίδευση αποτελεί ένα ευαίσθητο πεδίο πολιτικής με μεγάλη σημασία, τόσο για τα κράτη όσο και για την ΕΕ και τους στόχους της (Lawn, 2002, 2003, Bache, 2004, Walkenhorst, 2005, 2008, Moutsios, 2010, Αλεξιάδου & Lange, 2010). Κατά τη μελέτη της βιβλιογραφίας εντοπίστηκε ο περιορισμένος ρόλος της Ένωσης στην εκπαίδευση καθώς και τα χαρακτηριστικά της Ανοιχτής Μεθόδου Συντονισμού (Walkenhorst, 2005, Alexiadou, 2007, Ασδεράκη, 2008, 2011, Αλεξιάδου & Lange, 2010), η οποία ως εργαλείο πολιτικής δημιουργεί ένα πεδίο κοινωνικοποίησης και συνεργατικής μάθησης για τα κράτη-μέλη (Radaelli, 2008, Featherstone & Παπαδημητρίου, 2010, Lawn&Normand, 2014).

Από τη μελέτη των ευρωπαϊκών εγγράφων αναδεικνύεται η σημασία της εκπαίδευσης και του σχολείου για την επιτευξη των κοινωνικοοικονομικών στόχων της ΕΕ, αλλά και για την ανάδειξη της ευρωπαϊκής ταυτότητας και των ευρωπαϊκών αξιών (Συμβούλιο, 2008, 2009, 2015, 2018, Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2017α, 2017γ). Η ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης, όπως παρουσιάζεται ως έννοια στα ευρωπαϊκά κείμενα (Council, 1976, Συμβούλιο, 1988, Commission, 1993, Ευρωπαϊκό

Κοινοβούλιο, 2016), αλλά και όπως διακρίνεται στην επιστημονική αρθρογραφία και σε σχετικές αναφορές (Philippou, 2007, Savvides, 2008, ICF GHK, 2013, Turc & Ledic, 2014, 2015), αποτελεί μία πολυδιάστατη και δυναμική έννοια, η οποία θεωρείται ότι καλλιεργείται και προάγεται μέσα από δράσεις με ευρωπαϊκό περιεχόμενο, συνεργασίες σχολείων, αλλά και την κατάρτιση του προσωπικού.

Εστιάζοντας στον εξευρωπαϊσμό, κατά την εξέταση της βιβλιογραφίας εντοπίστηκαν αρκετές αναφορές στην έννοια, στα χαρακτηριστικά και στα όριά του και συμπεραίνεται ότι πρόκειται για μία έννοια με διάφορες ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη βιβλιογραφία και με πολλά πεδία παρουσίας, που έχει ως βασικό άξονα την σχέση αλληλεπίδρασης ανάμεσα στο ευρωπαϊκό και το εθνικό/υποεθνικό επίπεδο. Ο εξευρωπαϊσμός μέσα από την προσέγγιση του κονστρουκτιβισμού αφορά τις ευρωπαϊκές αξίες και τη δυναμική τους (Knill & Lehmkuhl, 1999, Dyson, 2000, Radaelli, 2004). Η πλούσια αρθρογραφία μας επιτρέπει να μελετήσουμε τον εξευρωπαϊσμό υπό το πρίσμα της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής μάθησης (Checkel, 1999, 2005, Risse, 2004, Radaelli, 2004, 2008, Trondal, 2007, Quaglia, De Francesco & Radaelli, 2008, Radaelli & Dunlop, 2013, Tanil, 2014, Risse, Cowles & Caporaso, n.d.), η οποία προέρχεται από την ΕΕ και η οποία μπορεί να οδηγήσει στη μετάβαση από τη «λογική των συνεπειών» στη «λογική του ενδεδειγμένου» (March & Olsen, 1998).

Όσον αφορά τον εξευρωπαϊσμό στην εκπαίδευση, η βιβλιογραφία επικεντρώνεται στο επίπεδο των εκπαιδευτικών πολιτικών, συγκεκριμένων εκπαιδευτικών συστημάτων ή στην Ανώτατη Εκπαίδευση (Bache, 2004, Walkenhorst, 2005, Ασδεράκη, 2008, 2011, Vukasovic, 2013, n.d.). Τα ευρωπαϊκά Προγράμματα χαρακτηρίζονται ως μέσα εξευρωπαϊσμού (Symeonidis, 2018, Τούμπος, 2018), εντούτοις εντοπίζεται κενό στη βιβλιογραφία αναφορικά με τον εξευρωπαϊσμό στο οριζόντιο επίπεδο μέσω των Σχολικών Συμπράξεων, γεγονός που καθιστά την παρούσα έρευνα καινοτόμο. Παράλληλα, στη βιβλιογραφία εντοπίζονται μηχανισμοί εξευρωπαϊσμού και κοινωνικής μάθησης στην περίπτωση ευρωπαϊκών Προγραμμάτων και συνεργασιών εκτός εκπαίδευσης (Bruno et al, 2006, Mostert et al, 2007, Hachmann, 2011), γεγονός που μπορεί να συμβάλει στην προσέγγιση του θέματος.

Από τη μελέτη της βιβλιογραφίας διαπιστώνεται ότι υπάρχουν πολλές έρευνες/αναφορές της ΕΕ και των Εθνικών Μονάδων (CSES, 2004, GES, 2007,

ECOTEC, 2008, Maiworm, Kastner &Wenzel, 2010, CIEP, 2012, Ellinogermaniki Agogi, 2013, EFC, 2013, Lenc et al, 2016, EMCRA, 2016, IKY, 2017, European Commission/ICF, 2017, Education Exchanges Support Foundation, 2017, Laliotou et al., 2017, Kearney & Gras-Velázquez, 2018) καθώς και περιορισμένη επιστημονική αρθρογραφία (Gordon 2001, Diamantopoulou, 2006, Plana, 2012, Zevgitis & Emvalotis, 2015) που μας επιτρέπουν να μελετήσουμε τα χαρακτηριστικά και τον αντίκτυπο των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων στο ατομικό και το σχολικό επίπεδο, όπως επίσης και πτυχές τους που αφορούν την κοινωνικοποίηση, την επικοινωνία και τη συνεργασία των συμμετεχόντων. Σχετικά με τις πτυχές της ευρωπαϊκής διάστασης που ενδιαφέρουν την παρούσα εργασία, δηλαδή το αυξημένο ενδιαφέρον για δράσεις και δραστηριότητες με ευρωπαϊκή προέλευση και περιεχόμενο, οι βιβλιογραφικές αναφορές επικεντρώνονται στην περαιτέρω συνεργασία ανάμεσα στα σχολεία και κυρίως εντός του ευρωπαϊκού χρηματοδοτικού πλαισίου (CSES, 2004, GES, 2007, ECOTEC, 2008, Maiworm, Kastner, & Wenzel, 2010, EFC, 2013, Zevgitis & Emvalotis, 2015, Lenc et al, 2016, ICF, 2017, Laliotou et al., 2017). Εντοπίζεται, συνεπώς, ένα κενό στη βιβλιογραφία όσον αφορά το ενδιαφέρον και τις επιδιώξεις των εκπαιδευτικών και των σχολείων μετά την ολοκλήρωση του Προγράμματος π.χ. να φέρουν πιο κοντά τους μαθητές στα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα ή τις ευρωπαϊκές αξίες μέσω δράσεων και δραστηριοτήτων.

Συνεπώς, καθώς υπάρχει μία ικανοποιητική βιβλιογραφική βάση για την προσέγγιση του θέματος, η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να εισάγει στην επιστημονική κοινότητα τη μελέτη των Σχολικών Συμπράξεων ως εργαλείων εξευρωπαϊσμού που πραγματοποιείται μέσω της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής μάθησης.

1.4 Μεθοδολογία

Η παρούσα εργασία αποτελείται από ένα θεωρητικό και ένα ερευνητικό μέρος. Το θεωρητικό μέρος αναπτύσσεται στα κεφάλαια 2, 3 και 4, ενώ το ερευνητικό μέρος αναπτύσσεται στα κεφάλαια 5 και 6.

Καταρχήν, μέσω της μελέτης της βιβλιογραφίας εντοπίζουμε βασικά χαρακτηριστικά της σχέσης της ΕΕ με την εκπαίδευση, καθώς και τις πιο σημαντικές

εξελίξεις όσον αφορά την εκπαίδευση και το σχολείο στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών στρατηγικών και πολιτικών σήμερα. Στη συνέχεια παρουσιάζουμε τους βασικούς άξονες της έννοιας της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση -όπως προκύπτει από επίσημα ευρωπαϊκά έγγραφα και από την επιστημονική αρθρογραφία- και ερευνούμε τη σημασία που προσδίδει η ΕΕ στα ευρωπαϊκά Προγράμματα για την προαγωγή της. Δεν περιοριζόμαστε στα Προγράμματα κινητικότητας, αλλά εντοπίζουμε και άλλες δράσεις, εντός και εκτός του Προγράμματος Erasmus+, οι οποίες φέρνουν πιο κοντά τη σχολική κοινότητα με το ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Κατόπιν ορίζουμε τον εξευρωπαϊσμό μέσα από την προσέγγιση του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού και της κοινωνικής μάθησης και εντοπίζουμε χαρακτηριστικά οριζόντιου εξευρωπαϊσμού στην περίπτωση των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων. Έχοντας ως αφετηρία όψεις της συνεργασίας και της επικοινωνίας που αναπτύσσονται ανάμεσα στους συμμετέχοντες σε ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά Προγράμματα, συνεχίζουμε ερευνώντας βιβλιογραφικά την περαιτέρω καλλιέργεια της ευρωπαϊκής διάστασης σε σχολεία με εμπειρία ευρωπαϊκής συνεργασίας.

Προκειμένου να επιβεβαιώσουμε τις υποθέσεις εργασίας κινούμαστε σε δύο επίπεδα. Καταρχήν, με βάση τις επίσημες εκδόσεις και τα διαθέσιμα στοιχεία του ΙΚΥ καταγράφουμε την παρουσία των Σχολικών Συμπράξεων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατά την περίοδο που εξετάζεται (έτη υποβολής 2014 και 2015) και εντοπίζουμε την παρουσία των εγκεκριμένων σχολείων ΚΑ2 σε Σχέδια ΚΑ1 της ίδιας περιόδου. Προκειμένου να εντοπιστεί το μετέπειτα ενδιαφέρον των σχολείων για δράσεις του Erasmus+, μέσα από την καταγραφή και την χρήση φίλτρων του προγράμματος Excel εντοπίζεται το πλήθος των σχολείων που υλοποίησαν Σχέδια ΚΑ2 (έτη υποβολής 2014 και 2015) που έχουν επίσης παρουσία στα εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ2 και ΚΑ1 μέχρι και το έτος υποβολής 2017. Η διαδικασία αυτή αφορούσε στην περίπτωση της Βασικής Δράσης 1 64 σχολεία δευτεροβάθμιας για το 2014, 68 για το 2015, 68 για το 2016 και 75 για το 2017. Αντίστοιχα, για τη Βασική Δράση 2 αφορούσε 80 σχολεία για το 2014, 77 για το 2015, 108 για το 2016, καθώς και 171 Σχέδια δευτεροβάθμιας για το 2017⁷. Σημειώνεται ότι η συγκέντρωση στοιχείων όχι μόνον για τα επιτυχόντα σχολεία, αλλά και για τα αιτούντα σχολεία, που θα μας βοηθούσε να έχουμε μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα του ενδιαφέροντος των σχολείων για

⁷ Δεν περιλαμβάνει εκπαιδευτήρια όπου δεν διευκρινίζεται η βαθμίδα εκπαίδευσης που συμμετέχει στο Πρόγραμμα.

Προγράμματα Erasmus+ δεν στάθηκε εφικτή, καθώς στην περίπτωση των Συμπράξεων οι αιτήσεις κατατίθενται στις Εθνικές Μονάδες όλων των επιλέξιμων χωρών, και όχι μόνο στο ΙΚΥ.

Τέλος, επιχειρήσουμε να επιβεβαιώσουμε τις υποθέσεις εργασίας μέσα από την πραγματοποίηση ποσοτικής έρευνας μέσω ερωτηματολογίου και από τα αποτελέσματα της έρευνας καταλήγουμε σε συμπεράσματα. Η ποσοτική έρευνα μας βοηθά να εντοπίσουμε την τάση των απαντήσεων των ερωτηθέντων και να δούμε πώς η τάση αυτή διαφοροποιείται ανάμεσα στο υποκείμενα (Creswell, 2012: 13). Η εκπόνηση έρευνας μέσω ερωτηματολογίου σε ένα δείγμα μας επιτρέπει να διακρίνουμε τις τάσεις όσον αφορά συμπεριφορές, στάσεις και γνώμες ενός πληθυσμού (Creswell, 2012: 21).

Όσον αφορά την έρευνα μέσω ερωτηματολογίου, το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 91 εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης οι οποίοι συμμετείχαν σε Σχολική Σύμπραξη αποκλειστικά μεταξύ σχολείων στο πλαίσιο του Erasmus+ με έτος έγκρισης το 2014 και το 2015, δηλαδή τα δύο πρώτα χρόνια υλοποίησης του Erasmus+.

Το ερωτηματολόγιο που αποτέλεσε το ερευνητικό εργαλείο της παρούσας έρευνας στάλθηκε ηλεκτρονικά (<https://goo.gl/forms/1dNw4KhSRKchVTZd2>) σε όλα τα σχολεία/εκπαιδευτήρια δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα την περίοδο που ερευνάται, κατόπιν συλλογής των στοιχείων τους από τις εκδόσεις του ΙΚΥ⁸. Η έρευνα διήρκεσε 25 μέρες και συγκεκριμένα από τις 19 Νοεμβρίου μέχρι και τις 13 Δεκεμβρίου 2018.

Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε σε τρεις άξονες:

- Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της Σύμπραξης
- Τον αντίκτυπο του Προγράμματος στους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς
- Τον αντίκτυπο του Προγράμματος στη συμμετέχουσα σχολική μονάδα

⁸ Το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών αποτελεί την Εθνική Μονάδα που διαχειρίζεται το Erasmus+ στην Ελλάδα. Βλ. <https://www.iky.gr/el/anakoinoseis-llp/item/1173-anathesi-programmatos-erasmus-sto-iky-os-ethniki-monada-sintonismou> [Ανακτήθηκε 12-12-2018].

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 5 μέρη. Καταρχήν, στο εισαγωγικό σημείωμα διευκρινίζεται το πλαίσιο στο οποίο διεξάγεται η έρευνα, η ομάδα-στόχος, καθώς και το αντικείμενο που ερευνάται⁹.

Στο πρώτο μέρος ζητούνται δημογραφικά στοιχεία (φύλο, ηλικία, ειδικότητα, επίπεδο σπουδών, επαγγελματική εμπειρία και επίπεδο γνώσης της γλώσσας της Σύμπραξης). Ζητούνται επίσης στοιχεία που αφορούν την προηγούμενη εμπειρία του εκπαιδευτικού σε Προγράμματα κινητικότητας, σε Πρόγραμμα e-twinning ή σε εκπαιδευτικά δίκτυα/δράσεις με ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Ακόμα ζητούνται πληροφορίες σχετικά με την εμπειρία του εκπαιδευτικού στο Πρόγραμμα (αριθμός κινητικότητων, ρόλος στη Σύμπραξη, βαθμός ικανοποίησης από τη συνεργασία), καθώς και σχετικά με τη διατήρηση της επικοινωνίας των συμμετεχόντων (1 ερώτηση). Επίσης σε 3 ερωτήσεις ζητείται μία βασική αποτίμηση της συμμετοχής στο Πρόγραμμα. Όλες οι ερωτήσεις είναι κλειστού τύπου με εξαίρεση τις ερωτήσεις που αφορούν την ηλικία και την ειδικότητα των ερωτηθέντων.

Στο δεύτερο μέρος ζητούνται πληροφορίες σχετικά με το σχολείο που συμμετείχε στη Σύμπραξη (κατηγορία σχολείου), σχετικά με την προηγούμενη εμπειρία του σε ευρωπαϊκά Προγράμματα και δράσεις (2 ερωτήσεις), καθώς και σχετικά με την εμπειρία του από το συγκεκριμένο Πρόγραμμα (1 ερώτηση, υποδοχή αποστολών από τα εταιρικά σχολεία). Όλες οι ερωτήσεις του δεύτερου μέρους (4 συνολικά) είναι κλειστού τύπου.

Στο τρίτο μέρος υπάρχουν 6 ερωτήσεις κλειστού τύπου (κλίματα Likert) οι οποίες αφορούν την υλοποίηση της Σχολικής Σύμπραξης. Συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις διερευνούν βασικά χαρακτηριστικά της συνεργασίας των εταίρων στο πλαίσιο του Προγράμματος και διαμορφώθηκαν από τη μελέτη της βιβλιογραφίας.

Το τέταρτο μέρος αφορά τον αντίκτυπο του Προγράμματος στους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς. Συγκεκριμένα, οι 12 ερωτήσεις που περιλαμβάνει διερευνούν τον βαθμό στον οποίο οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι η συμμετοχή στο Πρόγραμμα έχει επηρεάσει τα ενδιαφέροντα και τις επιδιώξεις τους όσον αφορά

⁹ Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειωθεί ότι αντίστοιχο περιεχόμενο είχε και το μήνυμα που εστάλη στα σχολεία, με την παράκληση το ερωτηματολόγιο να προωθηθεί στους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα.

εκπαιδευτικές δράσεις και δραστηριότητες με ευρωπαϊκό προσανατολισμό και περιεχόμενο. Οι ερωτήσεις αυτές αποτελούν πτυχές της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση και αντλήθηκαν από τη βιβλιογραφική μελέτη. Το τέταρτο μέρος αποτελείται από ερωτήσεις κλειστού τύπου (κλίματα Likert), ενώ ο βαθμός του αντίκτυπου μπορούσε να διακυμανθεί από «καθόλου» έως «πάρα πολύ» (1: καθόλου, 2: λίγο, 3: ούτε λίγο ούτε πολύ, 4: πολύ, 5: πάρα πολύ).

Τέλος, στο πέμπτο μέρος διερευνάται ο αντίκτυπος του Προγράμματος στη σχολική μονάδα, όπως γίνεται αντιληπτός από τους ερωτηθέντες εκπαιδευτικούς. Το μέρος αυτό περιλαμβάνει 10 ερωτήσεις, οι οποίες διερευνούν τον βαθμό στον οποίο η συμμετοχή στο Πρόγραμμα έχει επηρεάσει τα ενδιαφέροντα και τις επιδιώξεις του σχολείου όσον αφορά εκπαιδευτικές δράσεις με ευρωπαϊκό προσανατολισμό και περιεχόμενο. Πρόκειται για πτυχές της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση αντίστοιχες του τέταρτου μέρους του ερωτηματολογίου. Το πέμπτο μέρος αποτελείται επίσης από ερωτήσεις κλειστού τύπου (κλίματα Likert) με τον βαθμό του αντίκτυπου να κυμαίνεται από «καθόλου» έως «πάρα πολύ» (1: καθόλου, 2: λίγο, 3: ούτε λίγο ούτε πολύ, 4: πολύ, 5: πάρα πολύ).

Όλα τα στατιστικά κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν ήταν μη παραμετρικά λόγω των μεθοδολογικών περιορισμών της έρευνας. Για να περιγραφούν οι ποσοτικές μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν οι μέσες τιμές (Mean), οι διάμεσοι (Median), η τυπική απόκλιση (SD, Standard Deviation) και το ενδοτεταρτημοριακό εύρος (interquartile range), ενώ για τις ποιοτικές μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν οι απόλυτες (N) καθώς και οι σχετικές συχνότητες (%). Για την ανάλυση ποιοτικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το Pearson's χ^2 test. Για τη σύγκριση δύο ομάδων με ποσοτικές μεταβλητές χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό τεστ Mann-Whitney U. Για τη συσχέτιση δύο ποσοτικών μεταβλητών χρησιμοποιήσαμε τον συντελεστή συσχέτισης του Spearman. Θεωρείται ότι υπάρχει χαμηλή συσχέτιση για r από 0,1 έως 0,3, μέτρια συσχέτιση για r από 0,31 έως 0,5 και υψηλή συσχέτιση για r μεγαλύτερο από 0,5. Ως ανώτερο επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίστηκε το $\alpha=5\%$ και όλες οι υποθέσεις που διατυπώθηκαν ήταν διπλής κατεύθυνσης. Για την ανάλυση χρησιμοποιήθηκε το SPSS 20.

Η πρόσβαση στο δείγμα, δηλαδή στους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν σε Σχολική Σύμπραξη με έτη υποβολής το 2014 και το 2015, ήταν η βασική δυσκολία που

παρουσιάστηκε στην έρευνα. Η αποστολή των ερωτηματολογίων έγινε στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο κάθε σχολείου, καθώς δεν είναι δημόσια τα ονόματα και τα στοιχεία επικοινωνίας των συμμετεχόντων, τόσο των συντονιστών όσο και των μελών της παιδαγωγικής ομάδας. Άρα, ήταν στην διακριτική ευχέρεια κάθε Διευθυντή/ντριας να προωθήσει το ερωτηματολόγιο στους συμμετέχοντες. Μία άλλη δυσκολία που έπρεπε να ληφθεί υπόψη είναι ότι ενδέχεται οι συμμετέχοντες να μην εργάζονται μέχρι σήμερα στη μονάδα που συμμετείχε στη Σύμπραξη ή να έχει αλλάξει ο/η Διευθυντής/ντρια του σχολείου με αποτέλεσμα το ερωτηματολόγιο να μην έφτασε στους τελικούς αποδέκτες του.

1.5 Περίληψη ανά κεφάλαιο

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται η εισαγωγή στο θέμα και παρουσιάζεται η σημασία του. Κατόπιν τίθεται το ερευνητικό ερώτημα και διατυπώνονται οι υποθέσεις εργασίας. Ακολουθεί η βιβλιογραφική επισκόπηση, μέσα από την οποία εντοπίζεται το κενό που καλείται να καλύψει η παρούσα εργασία. Στη συνέχεια παρατίθεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε προκειμένου να απαντηθεί το ερευνητικό ερώτημα και οι υποθέσεις εργασίας, καθώς και οι δυσκολίες της έρευνας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο καταρχήν παρουσιάζονται βασικά χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκής πολιτικής στην εκπαίδευση (παράγραφος 2.1). Παρουσιάζεται το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση σύμφωνα με τις Συνθήκες, όπως διαμορφώνεται λόγω της σημασίας της εκπαίδευσης για τα κράτη μέλη, καθώς και η Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού ως βασικό εργαλείο πολιτικής. Στη συνέχεια (παράγραφος 2.2) μέσα από τα ευρωπαϊκά έγγραφα παρουσιάζεται ο σημερινός ρόλος της εκπαίδευσης και του σχολείου στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Στην παράγραφο 2.3 παρουσιάζεται η έννοια της ευρωπαϊκής διάστασης της εκπαίδευσης και ο ρόλος των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, όπως προκύπτουν μέσα από τη μελέτη ευρωπαϊκών εγγράφων και επιστημονικών δημοσιεύσεων. Τέλος, στην παράγραφο 2.4 παρουσιάζονται δράσεις εντός ευρωπαϊκού πλαισίου αλλά εκτός του Erasmus+, τα οποία είχαν ως στόχο την προώθηση της ευρωπαϊκής διάστασης στο σχολείο την περίοδο που εξετάζεται.

Στο τρίτο κεφάλαιο προσεγγίζεται η έννοια του εξευρωπαϊσμού υπό το πρίσμα του κονστρουκτιβισμού (παράγραφος 3.1) και στη συνέχεια μελετώνται η κοινωνικοποίηση και η κοινωνική μάθηση ως μηχανισμοί εξευρωπαϊσμού στο οριζόντιο επίπεδο (παράγραφος 3.2). Στην παράγραφο 3.3 εντοπίζονται βασικά χαρακτηριστικά του εξευρωπαϊσμού στην περίπτωση των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων και συνεργασιών με βάση τη βιβλιογραφία, τα οποία μας βοηθούν να προσεγγίσουμε το θέμα.

Το τέταρτο κεφάλαιο μελετά τον οριζόντιο εξευρωπαϊσμό στην περίπτωση των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων. Ξεκινώντας από ορισμένες εισαγωγικές παρατηρήσεις για την προσέγγιση του θέματος (παράγραφος 4.1), παρατίθενται βασικά χαρακτηριστικά της αλλαγής στο σχολικό επίπεδο μέσω των Προγραμμάτων, καθώς και η συμβολή των εκπαιδευτικών σε αυτήν, όπως προκύπτουν από επίσημες αναφορές των Προγραμμάτων (παράγραφος 4.2). Στην παράγραφο 4.3 εστιάζουμε στα βασικά χαρακτηριστικά της συνεργασίας των συμμετεχόντων και εξετάζουμε τα μετέπειτα βήματα και τα ενδιαφέροντα των εκπαιδευτικών και της σχολικής μονάδας που αφορούν δράσεις και δραστηριότητες με ευρωπαϊκή διάσταση.

Στο πέμπτο κεφάλαιο καταρχήν παρουσιάζονται βασικά σημεία των Σχολικών Συμπράξεων για την περίοδο που εξετάζεται (παράγραφος 5.1), ενώ στην παράγραφο 5.2 γίνεται μία σύντομη αναφορά στο νομοθετικό πλαίσιο που ίσχυε τότε στην Ελλάδα όσον αφορά την υλοποίηση των Σχολικών Συμπράξεων (σχολικά έτη 2014-15 και 2015-16). Εν συνεχεία παρατίθενται στοιχεία για την παρουσία της Βασικής Δράσης 2 στην ελληνική σχολική εκπαίδευση γενικά (παράγραφος 5.3) και κατόπιν συγκεκριμένα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (παράγραφος 5.4). Στην παράγραφο 5.5 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της επεξεργασίας των στοιχείων που αφορούν τα εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ1 και ΚΑ2 των ετών 2014-2017 και προκύπτει ότι ένας σημαντικός αριθμός σχολείων υλοποίησε ξανά Πρόγραμμα Erasmus+ μετά την πρώτη εμπειρία του στο Πρόγραμμα.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ευρήματα της στατιστικής έρευνας, η οποία διεξήχθη μέσω ερωτηματολογίου και στην οποία συμμετείχαν 91 εκπαιδευτικοί με εμπειρία Σχολικής Σύμπραξης την περίοδο που εξετάζεται. Στην έρευνα έγινε η προσπάθεια να εντοπιστούν βασικά χαρακτηριστικά της συνεργασίας στο πλαίσιο του Προγράμματος που προάγουν την κοινωνική μάθηση μέσω. Επίσης εντοπίστηκε ο

αντίκτυπος της εμπειρίας στο ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών και της σχολικής μονάδας για περισσότερες ευρωπαϊκές δράσεις. Προσπαθήσαμε επίσης να εντοπίσουμε συσχετίσεις ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και στον αντίκτυπο της Σύμβαξης στο ατομικό και το σχολικό επίπεδο.

Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα της παρούσας εργασίας.

Αναστοχασμός

Στο κεφάλαιο αυτό έγινε η εισαγωγή στο θέμα και παρουσιάστηκε η σημασία του. Διατυπώθηκαν το ερευνητικό ερώτημα και οι υποθέσεις εργασίας και έγινε η επισκόπηση της βιβλιογραφίας, από την οποία διαφαίνεται το κενό που η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να καλύψει επιχειρώντας μία πρώτη προσέγγιση. Παρουσιάστηκε η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για να απαντηθεί το ερευνητικό ερώτημα, καθώς και η περίληψη ανά κεφάλαιο.

Α΄ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ευρώπη, Εκπαίδευση, Σχολείο

2.1 ΕΕ και εκπαίδευση - Βασικά χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκής πολιτικής στην εκπαίδευση

Η εκπαίδευση αποτελεί ένα ιδιαίτερα ευαίσθητο πεδίο πολιτικής. Ο Walkenhorst αναφέρει ότι η εκπαιδευτική πολιτική αποτελεί ένα εργαλείο εθνικής πολιτικής, καθώς συμβάλλει στη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και της πολιτικής κουλτούρας, αλλά και στη δημιουργία της απαραίτητης κοινωνικής νομιμοποίησης (2005: 470). Μέρος της βιβλιογραφίας αναφέρεται στην εκπαίδευση ως «υψηλή» πολιτική (Richardson, 1996; Moravcsik 2001; Wallace, 2005; στο Walkenhorst, 2008: 567), την οποία τα κράτη επιθυμούν να προστατεύουν.

Ο Beukel σημειώνει τον προβληματισμό των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών για τον εξευρωπαϊσμό της εκπαίδευσης, υπό τον φόβο ότι μπορεί να οδηγήσει στην απώλεια της εθνικής ταυτότητας (2001, στο Walkenhorst, 2008: 567-568). Οι Αλεξιάδου & Lange (2010: 32) αναφέρουν το πιθανό έλλειμα νομιμοποίησης της ΕΕ και την αντίδραση των κρατών-μελών σε μία «ενδεχόμενη διάβρωση της επιρροής τους» εξαιτίας της ευρωπαϊκής διάστασης της εκπαίδευσης στο εθνικό επίπεδο. Αντίστοιχα ο Lawn αναγνωρίζει τη δυσκολία δημιουργίας ενός «εκπαιδευτικού χώρου», μίας «ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής ταυτότητας», παραπέμποντας -μεταξύ άλλων- στο εθνοκεντρικό μοντέλο που χαρακτηρίζει τα εκπαιδευτικά συστήματα (Lawn, 2002: 19). Ταυτόχρονα, η εκπαίδευση αναγνωρίζεται ως το όχημα για τη δημιουργία ταυτοτήτων και μπορεί να συμβάλει στη νομιμοποίηση των ευρωπαϊκών θεσμών (Bache, 2004: 6).

Ως συνέπεια των παραπάνω, το πλαίσιο που διέπει από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ μέχρι σήμερα τη δραστηριότητα της Ένωσης στην εκπαίδευση θέτει όρια

για τον ρόλο της ΕΕ στην εκπαίδευση. Όπως αναφέρει το άρθρο 165 ΣΛΕΕ¹⁰ «*Η Κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ κρατών μελών και, αν αυτό απαιτείται, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας τη δράση τους, σεβόμενη ταυτόχρονα πλήρως την αρμοδιότητα των κρατών μελών για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και την πολιτιστική και γλωσσική τους πολυμορφία*». Η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης της εκπαίδευσης αποτελεί στόχο της Κοινοτικής πολιτικής, ενώ στους στόχους περιλαμβάνεται η ανταλλαγή εμπειριών και πληροφοριών στον τομέα της εκπαίδευσης, η προώθηση της συνεργασίας ανάμεσα στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, αλλά και η ενθάρρυνση της κινητικότητας (ibid).

Όπως εύστοχα αναφέρει ο Lawn (2003: 326), «χωρίς εκπαίδευση δεν μπορεί να υπάρχει Ευρώπη». Η εκπαίδευση και οι δεξιότητες θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικά τόσο για την οικονομική ανάπτυξη, όσο και για την κοινωνική συνοχή (Lawn, 2003: 332). Μάλιστα, πλέον δίνεται περισσότερη έμφαση στην αξιοποίηση της εκπαίδευσης ως «εργαλείου για την απασχόληση και την παγκόσμια οικονομική ανταγωνιστικότητα» σε επίπεδο ευρωπαϊκής πολιτικής (Walkenhorst, 2008: 581). Σύμφωνα με τον Moutsios (2010: 121), με αφετηρία τη Συνθήκη του Μάαστριχτ αλλά και με εξελίξεις όπως η Στρατηγική της Λισαβόνας και η διαδικασία της Μπολόνια, η παραγωγή, η μετάδοση, αλλά και η πιστοποίηση της γνώσης αποτελούν θέματα ενός κοινού ευρωπαϊκού προγράμματος, ξεφεύγοντας έτσι από το αποκλειστικά εθνικό πλαίσιο των κρατών-μελών. Επιπρόσθετα, μετά την οικονομική κρίση του 2008 παρατηρείται ότι είναι ακόμα πιο έντονη η έμφαση που δίνει η ΕΕ στο να επενδύει στο ανθρώπινο κεφάλαιο (ibid: 121).

Καθώς η εκπαίδευση υπάγεται στις συντονιστικές/υποστηρικτικές πολιτικές της ΕΕ, βασικός τρόπος διακυβέρνησης της συνεργασίας είναι η Ανοιχτή Μέθοδος Συντονισμού (ΑΜΣ), η οποία εισήχθη ως εργαλείο πολιτικής προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες της Στρατηγικής της Λισαβόνας και αποτέλεσε τη «μεθοδολογική ραχοκοκαλία» της (Ασδεράκη, 2008: 244). Η ΑΜΣ αφορά τη θέσπιση στόχων πολιτικής στο ευρωπαϊκό επίπεδο, τους οποίους τα κράτη καλούνται να επιτύχουν βάσει κατευθυντήριων γραμμών υλοποιώντας τα δικά τους σχέδια δράσης (Nugent,

¹⁰ Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ε.Ε. και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ε.Ε., Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκής Ένωσης C 326, 26.10.2012. Διαθέσιμο στο: https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/c_32620121026el.pdf [Ανακτήθηκε 25-11-2018].

2012: 416). Περιλαμβάνει χρονοδιαγράμματα, ποιοτικούς και ποσοτικούς δείκτες, σημεία αναφοράς, αλλά και μία διαδικασία παρακολούθησης, επισκόπησης και αξιολόγησης από τα άλλα κράτη μέλη (Ασδεράκη, 2008: 245). Επί της ουσίας δεσμεύει τα κράτη ως προς τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα της πολιτικής και όχι ως προς τα μέσα που κάθε κράτος θα χρησιμοποιήσει για την επίτευξή τους (Σπανού, 2001 στο Ασδεράκη, 2008: 247), οδηγώντας τα κράτη-μέλη σε έναν κοινό χώρο συνεργασίας (Lawn & Normand, 2014: 1) με βάση την συγκριτική αξιολόγηση, την αμοιβαία μάθηση και την ανταλλαγή ορθών πρακτικών (Featherstone & Παπαδημητρίου, 2010: 28). Κύριο χαρακτηριστικό της ΑΜΣ είναι η καθαρά εθελοντική φύση της (Nugent, 2012: 416) και το γεγονός ότι βασίζεται σε κείμενα «ήπιου» δικαίου (soft law) από τα οποία δεν απορρέουν νομικές υποχρεώσεις για τα κράτη-μέλη (Alexiadou, 2007: 104) επιτρέποντας έτσι ελιγμούς στο εθνικό επίπεδο (Nugent, 2012: 416). Παράλληλα, αναγνωρίζεται ότι η ΑΜΣ αποτελεί έναν τρόπο διακυβέρνησης που βασίζεται στη μάθηση (Radaelli, 2008: 240) και ένα μέσο ανταλλαγής καλών πρακτικών (ibid: 241). Στους μηχανισμούς της ΑΜΣ περιλαμβάνεται το μοίρασμα της τοπικής γνώσης, η διάχυση της καινοτομίας ανάμεσα στα συστήματα, η αξιοποίηση εμπειριών με επιτυχή αποτελέσματα, αλλά και η κοινωνικοποίηση (ibid: 245-246). Όπως επίσης αναφέρει ο Radaelli (ibid: 246), η ΑΜΣ αποτελεί ένα πεδίο δικτύωσης που μπορεί να συμβάλει στην συνεργατική μάθηση. Εστιάζοντας στην εκπαίδευση, η ΑΜΣ -μαζί με τον γενικότερο ευρωπαϊκό στόχο για μία οικονομία βασισμένη στη γνώση- έχει οδηγήσει τα κράτη μέλη σε ένα «κοινό πεδίο ανταλλαγής και συνεργασίας» με βάση κοινούς στόχους (Lawn & Normand, 2014: 1).

Όπως διαπιστώνεται, τα χαρακτηριστικά αυτά της ευρωπαϊκής πολιτικής στην εκπαίδευση επιτρέπουν την «a la carte» εφαρμογή της ή ακόμα και την υστέρηση μεταφοράς της στο εθνικό επίπεδο (Ασδεράκη, 2011: 309-310). Ως εκ τούτου, αν και κρίνεται απαραίτητη η «δημιουργία ευδιάκριτου και χρήσιμου χώρου ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής» ως απαραίτητου συστατικού για τον εξευρωπαϊσμό στο επίπεδο της ΕΕ (Lawn & Normand, 2014: 1), ο ρόλος της Ένωσης στην εκπαίδευση χαρακτηρίζεται στη βιβλιογραφία ως περιορισμένος (Walkenhorst, 2005: 470, Ασδεράκη, 2008: 221, Αλεξιάδου & Lange, 2010: 32).

2.2 Η εκπαίδευση και το σχολείο στο ευρωπαϊκό πλαίσιο

Προκειμένου να ερευνηθούν οι Σχολικές Συμπράξεις ως εργαλεία εξευρωπαϊσμού στο σχολικό επίπεδο κρίνεται απαραίτητο να ανατρέξουμε καταρχήν σε ευρωπαϊκά έγγραφα και να προσεγγίσουμε τον ρόλο του σχολείου στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την εκπαίδευση, καθώς και τη γενικότερη συμβολή της εκπαίδευσης στους στόχους της ΕΕ.

Στα συμπεράσματα του Συμβουλίου της ΕΕ και των αντιπροσώπων των κρατών μελών σχετικά με ένα «Πρόγραμμα ευρωπαϊκής συνεργασίας στον σχολικό τομέα» (Συμβούλιο, 2008) αναγνωρίζεται η σημασία του σχολείου, όχι μόνο για την κοινωνικοποίηση των μαθητών και την καλλιέργεια αξιών και στάσεων που συνδέονται με την ιδιότητα του πολίτη, αλλά και για την απόκτηση δεξιοτήτων που συνδέονται με την επιτυχή ένταξή τους στην οικονομική ζωή (ibid: 21). Τα σχολεία πρέπει να ετοιμάζουν τους μαθητές για ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται ολοένα και πιο «παγκοσμιοποιημένο, ανταγωνιστικό, διαφοροποιημένο και περίπλοκο» (ibid: 21), να προάγουν τη δημιουργικότητα, την επιχειρηματικότητα και την καινοτομία, αλλά και να αποτελούν ένα προσιτό πλαίσιο μέσα στο οποίο οι μαθητές να μπορούν να αναπτύξουν τις δυνατότητές τους προκειμένου να ανταποκριθούν μακροπρόθεσμα στην Κοινωνία της Γνώσης (ibid: 21). Σημαντικό επίσης θεωρείται τα σχολεία να είναι χώροι δημιουργικοί, ανοιχτοί σε συνεργασίες, αλλά και να έχουν θετική στάση ως προς την αξιολόγηση (ibid: 21). Παράλληλα, σημειώνεται ότι πρέπει να ενισχυθεί το επάγγελμα των εκπαιδευτικών, να υπάρχει κατάρτιση υψηλής ποιότητας, αλλά και η δυνατότητα να αναπτύξουν οι εκπαιδευτικοί τις επαγγελματικές και γλωσσικές δεξιότητές τους μέσα από εμπειρίες κινητικότητας σε άλλα κράτη-μέλη (ibid: 22).

Στα συμπεράσματα του Συμβουλίου για την τρέχουσα στρατηγική της ΕΕ στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, «Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020» (ΕΚ 2020), τονίζεται η σημασία της εκπαίδευσης και της κατάρτισης προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι τρέχουσες και μελλοντικές κοινωνικοοικονομικές, τεχνολογικές, περιβαλλοντικές και δημογραφικές προκλήσεις, αλλά και για επιτευχθούν τα επιθυμητά επίπεδα βιώσιμης ανάπτυξης της ΕΕ (Συμβούλιο, 2009: 2). Οι στόχοι της συνεργασίας των κρατών-μελών αφορούν «την πλήρη προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική ανάπτυξη όλων των πολιτών, τη βιώσιμη οικονομική ευμάρεια και απασχολησιμότητα» (ibid: 2), παράλληλα με την προαγωγή της ενεργού πολιτεϊότητας,

των δημοκρατικών αρχών, την κοινωνικής συνοχής και του διαπολιτισμικού διαλόγου (ibid: 3). Σημειωτέον δε ότι όλοι οι στόχοι πρέπει να συνδέονται με την παγκόσμια προοπτική της ΕΕ (ibid: 3).

Η «βελτίωση της ποιότητας και της αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης και της κατάρτισης» (Συμβούλιο, 2009: 3) και η προώθηση της δια βίου μάθησης και της κινητικότητας για τους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς και τους εκπαιδευτές αποτελούν στόχους της τρέχουσας στρατηγικής. Η κινητικότητα μάλιστα θεωρείται το μέσο για την απασχολησιμότητα και την προσαρμοστικότητα και κρίνεται ότι πρέπει να αποτελέσει τον κανόνα και όχι την εξαίρεση (ibid: 3). Στόχους επίσης αποτελούν η ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, η προώθηση των ευρωπαϊκών αξιών, η καταπολέμηση των διακρίσεων (ibid: 3), αλλά και η ενίσχυση της δημιουργικότητας, της καινοτομίας και του επιχειρηματικού πνεύματος, αποσκοπώντας στο τρίπτυχο εκπαίδευση-έρευνα-καινοτομία (ibid: 4). Ακόμα, δίνεται ιδιαίτερο βάρος στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων μέσω της εκπαίδευσης, προκειμένου το μελλοντικό εργατικό δυναμικό να μπορεί να ανταποκρίνεται στις υψηλές απαιτήσεις της παγκόσμιας αγοράς εργασίας (ibid: 3). Καθοριστικό ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση έχουν οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι καλούνται να ανταποκριθούν σε νέες απαιτήσεις και ως εκ τούτου να εξελίσσουν τις ικανότητες και τις δεξιότητές τους, ώστε να παρέχουν εκπαίδευση υψηλής ποιότητας (ibid: 3). Η συνεργασία των κρατών-μελών για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής ΕΚ 2020 υλοποιείται μέσω της ΑΜΣ, η δε αξιοποίηση των κοινοτικών προγραμμάτων για την επίτευξη των στόχων αυτών σημειώνεται ως ένα από τα χαρακτηριστικά της συνεργασίας αυτής (ibid: 4).

Η «Κοινή έκθεση για το 2015 του Συμβουλίου και της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του στρατηγικού πλαισίου για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης» (Συμβούλιο και Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015) θέτει νέες προτεραιότητες, αναγνωρίζοντας τη νέα πραγματικότητα, όπως διαμορφώνεται -μεταξύ άλλων- μετά τα φαινόμενα εξτρεμισμού και με υπαρκτό πλέον το θέμα των μεταναστευτικών ροών. Η εκπαίδευση και η κατάρτιση αναγνωρίζεται ότι συμβάλλουν όχι μόνο στην υλοποίηση της Στρατηγικής Ευρώπη 2020, αλλά και σε άλλες πρωτοβουλίες της Ένωσης, όπως τα Ευρωπαϊκά θεματολόγια για τη μετανάστευση (ibid: 25). Ως νέες προτεραιότητες αναφέρονται η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, η προαγωγή της πολιτεότητας, η μάθηση υψηλής ποιότητας και

μάλιστα ενταγμένη στην ψηφιακή εποχή, καθώς και η υποστήριξη του προσωπικού των εκπαιδευτικών μονάδων (ibid: 26-27). Επίσης δίνεται ιδιαίτερο βάρος -μεταξύ άλλων- στην ενίσχυση της μαθησιακής κινητικότητας (ibid: 29).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εστιάζει στη σχολική εκπαίδευση με το έγγραφο της «Ανάπτυξη των σχολείων και άριστη διδασκαλία για μια καλή αρχή στη ζωή» και σημειώνει την ανάγκη για κοινή δράση με σκοπό την αντιμετώπιση του αποκλεισμού, την υποστήριξη των εκπαιδευτικών για να προσφέρουν καλύτερη διδασκαλία, αλλά και για την αναβάθμιση των συστημάτων εκπαίδευσης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017γ: 3).

Καθώς φαινόμενα ξеноφοβίας, λαϊκισμού και ριζοσπαστικοποίησης καθιστούν ολοένα και πιο επιτακτική την ανάγκη της ανάπτυξης της αίσθησης του ανήκειν για τους ευρωπαίους πολίτες, η Επιτροπή επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στην συμβολή της εκπαίδευσης στην ενδυνάμωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Η Ανακοίνωση της Επιτροπής για την «Ισχυροποίηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας μέσω της εκπαίδευσης και του πολιτισμού» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017α) χαρακτηρίζει την εκπαίδευση ως κινητήριο δύναμη για την ενεργό πολιτεϊότητα, την κοινωνική δικαιοσύνη, αλλά και για την ανάδειξη της πολυμορφίας της ευρωπαϊκής ταυτότητας, σύμφωνα εξάλλου με το σύνθημα της ΕΕ «ενότητα μέσα στην πολυμορφία» (ibid: 2,3).

Η «Σύσταση του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2018 για την προώθηση των κοινών αξιών, της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και της ευρωπαϊκής διάστασης της διδασκαλίας» (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2018) καλεί τα κράτη-μέλη να επανεξετάσουν ή/και να βελτιώσουν τις πολιτικές και τις πρακτικές τους στην εκπαίδευση, προκειμένου να προάγονται οι κοινές ευρωπαϊκές αξίες, η ιδιότητα του ενεργού πολίτη, η ανεκτικότητα και το δημοκρατικό πνεύμα (ibid: 3). Κάτι τέτοιο κρίνεται απαραίτητο καθώς, όπως σημειώνεται, οι πολίτες σύμφωνα με έρευνες σε μεγάλο βαθμό γνωρίζουν λίγα για την ΕΕ και τη λειτουργία της (ibid: 2). Παράλληλα, όπως επίσης σημειώνεται, η πολιτειακή εκπαίδευση μπορεί να συμβάλλει θετικά στην υιοθέτηση μίας πιο ανεκτικής στάσης από τους μαθητές (ibid: 2). Συστήνεται, συνεπώς, στα κράτη-μέλη η υποστήριξη των εκπαιδευτικών μέσα από μέτρα ενδυνάμωσης προκειμένου να μπορούν να συμβάλλουν στην επίτευξη των παραπάνω στόχων, να μεταδίδουν, δηλαδή, αποτελεσματικά στους μαθητές τους τις ευρωπαϊκές αξίες, το αίσθημα του ανήκειν, αλλά και την αξία της ιδιότητας του ενεργού πολίτη (ibid: 4).

Συστήνονται επίσης δράσεις που αφορούν τη συνεχή εκπαίδευση των εκπαιδευτικών (ibid: 4).

Από τα παραπάνω έγγραφα συμπεραίνεται ότι η ΕΕ δίνει μεγάλο βάρος στην εκπαίδευση και στο σχολείο και επιδιώκει σήμερα τη συνεργασία των κρατών-μελών -στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό με βάση το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση- κινούμενη πάνω σε δύο βασικούς άξονες: καταρχήν, ολοένα και περισσότερο η εκπαίδευση και το σχολείο καλούνται να συμβάλλουν στην επίτευξη των οικονομικών και κοινωνικών στόχων της ΕΕ και να ανταποκρίνονται επιτυχώς στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο και ανταγωνιστικό περιβάλλον. Ως εκ τούτου, το ζητούμενο είναι η προσφορά ποιοτικής εκπαίδευσης για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων και ικανοτήτων των μαθητών δια μέσου του επαρκώς καταρτισμένου προσωπικού του. Παράλληλα, -και πλέον υπό την σκιά φαινομένων εξτρεμισμού, λαϊκισμού και ξενοφοβίας- αναγνωρίζεται η ανάγκη της ΕΕ να αξιοποιήσει ακόμα περισσότερο την εκπαίδευση ως μέσο για την καλλιέργεια του αισθήματος του ανήκειν στους ευρωπαίους μαθητές και για την καλύτερη σύνδεσή τους με το ευρωπαϊκό οικοδόμημα και τις ευρωπαϊκές αξίες.

2.3 Η έννοια της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση

Η ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση αποτελεί μία έννοια που έχει αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης στην ακαδημαϊκή κοινότητα και για οποία έχουν υπάρξει διάφορες προσεγγίσεις αλλά και προβληματισμοί, καθώς συνδέεται με την έννοια της «Ευρώπης» (Philippou, 2007: 58). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Philippou (2007: 58) «ακόμα και ένας απλός ορισμός σύμφωνα με τον οποίο η ευρωπαϊκή διάσταση περιλαμβάνει τη γνώση, τις δεξιότητες και τις στάσεις που απαιτούνται προκειμένου να σκεφτόμαστε, να ζούμε και να νιώθουμε την Ευρώπη είναι περίπλοκος, εξαιτίας της ίδιας της αντίφασης της έννοιας της Ευρώπης».

Η ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση εμφανίστηκε τυπικά ως έννοια στην πολιτική της Κοινότητας με το ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας (1976) «Περί προγράμματος Δράσεως στον τομέα της Εκπαίδευσης» (Ryba, 1992: 11), όπου γίνεται λόγος για «ευρωπαϊκή διάσταση των εμπειριών των μαθητών και των εκπαιδευτικών» της σχολικής εκπαίδευσης (Council, 1976: 3). Στο Ψήφισμα του 1988

«σχετικά με την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση» (Συμβούλιο, 1988) η έννοια προσδιορίζεται για πρώτη φορά (Sanvides, 2008: 304) και αφορά την ανάδειξη του ευρωπαϊκού πολιτισμού και των αξιών του, την διεύρυνση των γνώσεων των νέων πάνω σε κοινοτικά θέματα (ιστορικά, οικονομικά κ.ά.), την ευαισθητοποίηση των νέων ως προς την αξία της ευρωπαϊκής και της διεθνούς συνεργασίας, καθώς και την ενίσχυση της αίσθησης της ευρωπαϊκής ταυτότητας των νέων (Συμβούλιο, 1988: 5). Μάλιστα, θεωρείται σημαντική για την ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των στόχων της (ibid: 5).

Στο Πράσινο Βιβλίο για την Ευρωπαϊκή Διάσταση της Εκπαίδευσης η ευρωπαϊκή διάσταση προσεγγίζεται ως «προστιθέμενη αξία» («added value»), ως συνεισφορά της Κοινότητας στην εκπαίδευση και στο σχολικό επίπεδο (Commission of the European Communities, 1993: 5) με σκοπό την προσαρμογή της εκπαίδευσης στο κοινωνικοοικονομικό και πολιτιστικό περιβάλλον που διαμορφώνεται από την ενιαία αγορά (ibid: 3). Ως εκ τούτου, η Κοινότητα σύμφωνα με το Πράσινο Βιβλίο φιλοδοξεί να συμβάλει στην παροχή ευκαιριών για την αναβάθμιση της εκπαίδευσης των κρατών-μελών, στην καλύτερη προετοιμασία των νέων στο νέο κοινωνικό και εργασιακό περιβάλλον, καθώς και στην ανάδειξη της ιδιότητας του ευρωπαίου πολίτη (ibid: 6). Εξάλλου, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, «η Ευρώπη δεν είναι μία διάσταση που αντικαθιστά τις άλλες, αλλά μία (διάσταση) που τις ενισχύει» (ibid: 6).

Σχετική αναφορά παρουσιάζει τρία επίπεδα της ευρωπαϊκής διάστασης στο σχολείο: βασική γνώση για την ΕΕ, «πολιτιστική γνώση, συμπεριφορά, αίσθηση του ανήκειν και ταυτότητα», καθώς και εκμάθηση γλωσσών (ICF GHK, 2013:11). Η «Έκθεση σχετικά με την εκμάθηση για την ΕΕ στο σχολείο» υπογραμμίζει την αγωγή του πολίτη ως μία ακόμα πτυχή της ευρωπαϊκής διάστασης που πρέπει να υποστηριχθεί στο σχολικό επίπεδο (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο & Επιτροπή Πολιτισμού και Παιδείας, 2016: 15), καθώς πλέον κρίνεται σημαντικό οι μαθητές να μπορούν να εμβαθύνουν σε θέματα ευρωπαϊκής διακυβέρνησης και λήψης αποφάσεων στο επίπεδο της ΕΕ, αλλά και να κατανοήσουν καλύτερα τις ευρωπαϊκές αξίες, την σημασία του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (ibid: 7). Όπως αναφέρει το κείμενο του σχετικού ψηφίσματος, η ευρωπαϊκή διάσταση είναι όλο και πιο σημαντική σε κάθε επίπεδο και τύπο εκπαίδευσης, ενώ στο σχολικό επίπεδο έχει ως βασική συνιστώσα της την εκμάθηση για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2016: 59).

Παράλληλα επισημαίνεται ότι η ΕΕ πρέπει να είναι πιο εμφανής και καλύτερα ενσωματωμένη όχι μόνο στην διδακτέα ύλη, αλλά και στις διάφορες εξωσχολικές δραστηριότητες της σχολικής ζωής (ibid: 60).

Όπως διαπιστώνεται από τα παραπάνω έγγραφα και όπως αναγνωρίζεται στη βιβλιογραφία, η ευρωπαϊκή διάσταση είναι μία δυναμική (Savvides, 2008: 308) και πολυδιάστατη έννοια (ICF GHK, 2013:11), η οποία διαμορφώνεται και εξελίσσεται παράλληλα και σύμφωνα με τα εκάστοτε χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκής πολιτικής στην εκπαίδευση (Turk & Ledic, 2014:194). Θεωρείται μία έννοια που εκτείνεται πέρα από το επίπεδο της γνώσης για την ΕΕ (ICF GHK, 2013:11), περιλαμβάνοντας και ένα «συναισθηματικό» κομμάτι (Seebauer 2002 στο ICF GHK, 2013:11), το οποίο μπορεί να αφορά π.χ. τις στάσεις των ατόμων απέναντι στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα (ibid:11). Ο Savvides συνοψίζει ως βασικούς άξονες της ευρωπαϊκής διάστασης τη μετάδοση γνώσης για την Ευρώπη, την προαγωγή των ευρωπαϊκών αξιών (2008: 308), την ενθάρρυνση συγκεκριμένων στάσεων (Brock and Tulasiewicz, 1994 στο Savvides, 2008: 308), αλλά και την καλλιέργεια των απαραίτητων δεξιοτήτων των μαθητών με σκοπό τη μετέπειτα ζωή και εργασία τους στην Ευρώπη (ibid: 308). Οι Ledic & Turk (2012, στο Turk et al., 2015: 863) προσεγγίζουν την ευρωπαϊκή διάσταση ως συνεισφορά στην Κοινωνία της Γνώσης, η οποία επιτυγχάνεται μέσα από την κινητικότητα, τη συνεργασία, την παροχή ίσων ευκαιριών, τη δια βίου μάθηση και την μάθηση ξένων γλωσσών (ibid: 863). Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η έννοια της βασικής διάστασης στηρίζεται στους εξής άξονες: τις ευρωπαϊκές αξίες, την ευρωπαϊκή ταυτότητα, την ιδιότητα του ευρωπαίου πολίτη, την κινητικότητα, την πολυγλωσσία, γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις με ευρωπαϊκό προσανατολισμό (Turk & Ledic, 2015: 90). Εν ολίγοις, η ευρωπαϊκή διάσταση αφορά την εκπαίδευση στην Ευρώπη, σχετικά με την Ευρώπη και με σκοπό την Ευρώπη (Shennan, 1991 στο Turk et al, 2015:862-863).

2.4 Ο ρόλος των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Όπως παρατηρείται ήδη από το ψήφισμα του 1976, οι σύντομες ανταλλαγές και επισκέψεις εκπαιδευτικών, καθώς και οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που έχουν ευρωπαϊκό περιεχόμενο θεωρούνται σημαντικά εργαλεία προαγωγής της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση (Council and the Ministers of Education, 1976: 3). Στο κείμενο του ψηφίσματος του 1988 οι διακρατικές επαφές και συναντήσεις χαρακτηρίζονται ως μέσο για τη βιωματική εξοικείωση με το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, αλλά και για την ανάπτυξη δεξιοτήτων, γνώσεων και εμπειριών, ενώ σχολικές και εξωσχολικές δραστηριότητες όπως η αδελφοποίηση κρίνεται ότι μπορούν να ενισχύσουν την εικόνα της Ευρώπης στο πεδίο της εκπαίδευσης (Συμβούλιο, 1988: 6).

Σύμφωνα με το Πράσινο Βιβλίο για την Ευρωπαϊκή Διάσταση της Εκπαίδευσης (Commission of the European Communities, 1993: 6-9), οι συμπράξεις ανάμεσα στα σχολεία των κρατών-μελών, η κινητικότητα, η ανάπτυξη της διδασκαλίας των ξένων γλωσσών, καθώς και η προαγωγή της μάθησης με τη χρήση τεχνολογιών θεωρείται ότι συμβάλλουν στην ανταλλαγή διδακτικών μεθόδων, στην ανάπτυξη διδακτικού υλικού, στην εξοικείωση με άλλες γλώσσες, κουλτούρες και επαγγελματικά περιβάλλοντα, στην κατανόηση της Ευρώπης, αλλά και στην «κοινωνικοποίηση σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο» (ibid: 6). Παράλληλα, η ενδοϋπηρεσιακή κατάρτιση του εκπαιδευτικού προσωπικού συμβάλλει στην επαρκή υποστήριξη και προαγωγή των παραπάνω (ibid: 9-10).

Το Πρόγραμμα Socrates¹¹, μέρος του οποίου ήταν το υπο-Πρόγραμμα Comenius για τη σχολική εκπαίδευση και κατ' επέκταση οι Σχολικές Συμπράξεις, είχε ως στόχο -μεταξύ άλλων- την ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση, την ενθάρρυνση της κινητικότητας και την προαγωγή της γνώσης των ευρωπαϊκών γλωσσών (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 1995: 13, 2000: 2-3). Η εξέλιξη των δράσεων αυτών, ως μέρος του Προγράμματος Δια Βίου Μάθησης¹² (2007-2013), το οποίο έθεσε ως κεντρικό του στόχο την προαγωγή της κοινωνίας της γνώσης, (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 2006: 48), οι Συμπράξεις εστιάζουν στην

¹¹ Το Πρόγραμμα Socrates είχε δύο φάσεις: την α' (1995-99) και τη β' φάση (2000-2006). Βλ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 1995, 2000.

¹² Απόφαση αριθ. 1720/2006/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Νοεμβρίου 2006 για τη θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της διά βίου μάθησης, *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης* L 327, 24.11.2006.

ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών και πολιτισμών, αλλά και στην ανάπτυξη των βασικών δεξιοτήτων των μαθητών, προκειμένου εκείνοι να εξελιχθούν προσωπικά, επαγγελματικά, αλλά και ως ενεργοί πολίτες (ibid: 55).

Το Πρόγραμμα Erasmus+ έχει ως στόχο να συνεισφέρει στην επίτευξη των στόχων των στρατηγικών Ευρώπη 2020 και Ευρώπη και Κατάρτιση 2020, αλλά και να συμβάλει στην προαγωγή των ευρωπαϊκών αξιών (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 2013: 57, άρθρο 4). Οι Dvir και Yemini (2017: 205) σχολιάζουν ότι με το Erasmus+ η ΕΕ τείνει να εστιάζει στο μικρο- επίπεδο και συγκεκριμένα στις προσωπικές δεξιότητες και ικανότητες των διδασκόμενων προκειμένου να ανταποκριθεί στις μακροοικονομικές προκλήσεις. Παράλληλα σημειώνουν ότι στο επίπεδο της σχολικής εκπαίδευσης, σε σύγκριση με την Ανώτατη, τα ευρωπαϊκά Προγράμματα εξακολουθούν να προτάσσουν τους ιδεολογικούς τους στόχους (καλύτερη διδασκαλία και μάθηση, άνοιγμα των οριζόντων των μαθητών, ευρωπαϊκή πολιτειότητα και ταυτότητα), έναντι των πραγματιστικών («pragmatic») (ibid:206-207). Ωστόσο, η σύνδεση της ΕΕ με το σχολείο στο πλαίσιο του Προγράμματος Erasmus+ δεν περιορίζεται στην υλοποίηση χρηματοδοτούμενων Προγραμμάτων κινητικότητας για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές.

Καταρχήν, το Erasmus+ υποστηρίζει χρηματοδοτικά την πλατφόρμα e-twinning¹³, η οποία παρέχει τη δυνατότητα συνεργασίας των σχολείων μέσα από τη δημιουργία κοινών Σχεδίων¹⁴. Μάλιστα, η «εικονική κινητικότητα» που προωθείται μέσω του e-twinning θεωρείται εργαλείο που φέρνει σε άμεση επαφή τους μαθητές των συνεργαζόμενων σχολείων και εκτιμάται ότι αποτελεί ένα είδος κινητικότητας που θα εξελίξει ακόμα περισσότερο τη δυναμική του τα επόμενα χρόνια (Συμβούλιο, 2018: 3). Η πλατφόρμα παρέχει χρήσιμα εργαλεία για τη συνεργασία των σχολείων, ενώ για τους εκπαιδευτικούς διαθέτει εργαλεία, διοργανώνει δράσεις (σεμινάρια, εκδηλώσεις μάθησης) με σκοπό την επαγγελματική τους ανάπτυξη και τους προσφέρει χώρους εικονικής επικοινωνίας και συζήτησης πάνω σε συγκεκριμένες θεματικές¹⁵. Αξίζει να σημειωθεί ότι από την έναρξη της πλατφόρμας το 2005 έχουν υλοποιηθεί περισσότερα

¹³ https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/news/500000-teachers-registered-etwinning_en [Ανακτήθηκε 9-12-2018].

¹⁴ <https://www.etwinning.net/el/pub/about.htm> [Ανακτήθηκε 9-12-2018].

¹⁵ <https://www.etwinning.net/el/pub/about.htm> [Ανακτήθηκε 9-12-2018].

από 82.000 συνεργατικά σχέδια, είναι εγγεγραμμένα περισσότερα από 201.000 σχολεία και οι εγγεγραμμένοι εκπαιδευτικοί ξεπερνούν τους 629.000¹⁶.

Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που δείχνει η ΕΕ για τη σύνδεσή της με τη σχολική κοινότητα διαφαίνεται από τις δυνατότητες που δίνονται και μέσω του υπο-Προγράμματος Jean Monnet. Οι δραστηριότητες Jean Monnet από το 2014 εντάσσονται στο Πρόγραμμα Erasmus+ και έχουν ως σκοπό την προαγωγή της διδασκαλίας και της έρευνας πάνω στα ευρωπαϊκά θέματα, μέσα από την υποστήριξη ακαδημαϊκών ιδρυμάτων και ενώσεων που εξειδικεύονται σε αυτό τον χώρο (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 2013: 59, άρθρο 10). Αναλυτικότερα, όσον αφορά ειδικά την σχολική εκπαίδευση (πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια), τα Σχέδια Jean Monnet μπορούν να αφορούν τη δημιουργία παιδαγωγικού υλικού σχετικά με την ΕΕ (Learning EU at School), τη διεξαγωγή δραστηριοτήτων κατάρτισης για τους εκπαιδευτικούς, αλλά και την υλοποίηση δράσεων με θέμα την ΕΕ για τους μαθητές (European Commission, 2014b: 214). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στο πλαίσιο του Erasmus+ κατά την περίοδο που ερευνάται (σχολικά έτη 2014-15 και 2015-16) στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση υλοποιήθηκε το Πρόγραμμα Universities4EU (U4EU) από το Πανεπιστήμιο Πειραιώς, το οποίο απευθύνθηκε σε μαθητές Λυκείου (Asderaki, 2016: 19), καθώς και το Πρόγραμμα Stimulating EU Teaching in Schools, το οποίο απευθύνθηκε σε εκπαιδευτικούς και υλοποιήθηκε από το ΕΚΠΑ (European Commission, n.d.).

Στο Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 12ης Απριλίου 2016 σχετικά με την εκμάθηση για την ΕΕ στο σχολείο υπογραμμίζεται η αξία της άμεσης ευρωπαϊκής εμπειρίας προκειμένου οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί να γνωρίσουν καλύτερα την ΕΕ (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2016: 61). Πέραν των επισκέψεων των σχολείων στις άλλες χώρες προτείνονται επίσης επισκέψεις στα θεσμικά όργανα της ΕΕ, καθώς και επαφές με ευρωπαίους αξιωματούχους (ibid: 61). Η σημασία της κινητικότητας και της υλοποίησης διακρατικών έργων στο σχολικό επίπεδο αναφέρεται επίσης στη «Σύσταση του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2018» ως μέσο προαγωγής της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαιδευτική διαδικασία (Συμβούλιο, 2018: 4).

¹⁶ <https://www.etwinning.net/el/pub/index.htm> [Ανακτήθηκε 9-12-2018].

Παράλληλα και πέραν του Erasmus+ τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα διαθέτουν εκπαιδευτικό υλικό, διοργανώνουν διαγωνισμούς αλλά και υλοποιούν τα δικά τους Προγράμματα και δράσεις με σκοπό την καλύτερη σύνδεσή τους με τη μαθητική κοινότητα. Παρακάτω περιγράφονται συνοπτικά δράσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που υλοποιήθηκαν στη ελληνική δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατά την περίοδο που εξετάζεται ή που εξακολουθούν να υλοποιούνται μέχρι και σήμερα.

Το Πρόγραμμα Euroscola είναι μία πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που απευθύνεται σε μαθητές Λυκείου από όλα τα κράτη-μέλη¹⁷ της ΕΕ και που τους επιτρέπει να εξοικειωθούν βιωματικά με την ευρωπαϊκή συμμετοχική δημοκρατία, αλλά και να επικοινωνήσουν μεταξύ τους καθώς και να ανταλλάξουν απόψεις πάνω σε θέματα ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος¹⁸. Το Πρόγραμμα διεξάγεται στην έδρα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο Στρασβούργο υπό τη μορφή ημερίδων, στις οποίες συμμετέχουν κάθε φορά περίπου 500 μαθητές, συνθέτοντας στην ουσία ένα Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Νέων¹⁹. Καθώς το Πρόγραμμα προϋποθέτει μία διαδικασία επιλογής και προετοιμασίας των μαθητών που θα συμμετέχουν, στην Ελλάδα το Πρόγραμμα υλοποιείται με την συνδρομή του Υπουργείου Παιδείας²⁰. Κάθε χρόνο 360 μαθητές και 30 εκπαιδευτικοί από την Ελλάδα συμμετέχουν σε 15 ημερίδες Euroscola²¹.

Το Πρόγραμμα "Σχολικοί Πρέσβεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου" (European Parliament Ambassador School Programme, EPAS) αποτελεί μία πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που ξεκίνησε πιλοτικά το σχολικό έτος

¹⁷ Μπορούν επίσης να συμμετέχουν και μαθητές που προέρχονται από κράτη που είναι υποψήφια για ένταξη (<http://www.europarl.europa.eu/greece/elγια-νέους-μαθητές-%0A-σπουδαστές/euroscola>) [Ανακτήθηκε 6-1-2018].

¹⁸<http://www.europarl.europa.eu/greece/elγια-νέους-μαθητές-%0A-σπουδαστές/euroscola> [Ανακτήθηκε 6-1-2018].

¹⁹<http://www.europarl.europa.eu/greece/elγια-νέους-μαθητές-%0A-σπουδαστές/euroscola> [Ανακτήθηκε 6-1-2018].

²⁰ Βλ. ενδεικτικά: «Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος μαθητών της Β' και Γ' Λυκείου των ΓΕΛ και ΕΠΑΛ Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας για συμμετοχή στο γραπτό διαγωνισμό EUROSCOLA 2015-2016». Διαθέσιμο στο: http://dide.flo.sch.gr/site/wp-content/uploads/2015/12/2015_7181_%CE%A0%CE%94%CE%95_%CE%A0%CF%81%CF%8C%CF%83%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7_%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%88%CE%AE%CF%86%CE%B9%CF%89%CE%BD_%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CF%84%CF%8E%CE%BD_EUROSCOLA_15-16.pdf. [Ανακτήθηκε 9-12-2018]

²¹ Τα στοιχεία προέκυψαν κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας με τον αρμόδιο υπάλληλο (Γραφείο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στην Ελλάδα).

2015-16 στην Ελλάδα²² και σε άλλες χώρες της ΕΕ²³ και συνεχίστηκε μέχρι και το σχολικό έτος 2017-18 (ΥΠΠΕΘ, 2017: 1). Κατά την πιλοτική εφαρμογή του το EPAS απευθύνθηκε σε μαθητές Λυκείου (ΥΠΠΕΘ, 2015α: 2) από 23 σχολεία²⁴ και σκοπός του ήταν η σύνδεση των νέων με τις έννοιες και τις αξίες του κοινοβουλευτισμού, της δημοκρατίας και της πολιτειότητας στο πλαίσιο της ΕΕ μέσα από την υλοποίηση διαφόρων δράσεων²⁵.

Το Πρόγραμμα “Teachers 4 Europe” (T4E) αποτελεί εκπαιδευτική δράση της Αντιπροσωπείας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2011-2018²⁶, με σκοπό την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα ΕΕ και την αξιοποίηση των γνώσεων που αποκομίζουν στην διδασκαλία τους²⁷. Ευρύτερος στόχος ήταν η μεγαλύτερη σύνδεση των μαθητών με το ευρωπαϊκό οικοδόμημα και η εξέλιξή τους σε ενεργούς ευρωπαίους πολίτες²⁸. Από το σχολικό έτος 2015-16 το Teachers 4 Europe επεκτάθηκε στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση²⁹ και στο πλαίσιο του οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί μετά από επιμόρφωση υλοποίησαν με τους μαθητές τους εργασίες και δράσεις με ευρωπαϊκή θεματολογία³⁰, οι οποίες είναι διαθέσιμες στην πλατφόρμα του Προγράμματος (www.teachers4europe.gr).

Όπως διαπιστώνεται, τόσο γενικότερα όσο και για την περίοδο που εξετάζεται, η ΕΕ προσφέρει στο επίπεδο της σχολικής εκπαίδευσης Προγράμματα χρηματοδοτούμενα ή μη, τα οποία έχουν ως στόχο να φέρουν την Ευρώπη στο σχολείο, αλλά και το σχολείο στην Ευρώπη. Καθώς η ΕΕ δεν μπορεί να καθορίσει το περιεχόμενο των Προγραμμάτων Σπουδών των κρατών μελών, θα μπορούσαμε να

²² Το Πρόγραμμα ήταν υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας και υποστηρίχθηκε επίσης από τη Βουλή των Ελλήνων, την Εκπαιδευτική Ραδιοτηλεόραση και το Εργαστήριο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Έρευνας, Ανάπτυξης και Διαπανεπιστημιακής Συνεργασίας (ERDIC) (ΥΠΠΕΘ, 2017 και <http://www.europarl.europa.eu/greece/resource/static/files/epistoli-epikefalis.pdf>, ανακτήθηκε 7-11-18)

²³ Πρόκειται για τις εξής χώρες: Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία, Πολωνία, Ισπανία, Ιρλανδία και Ολλανδία (ΥΠΠΕΘ, 2015α: 1)

²⁴ <http://www.europarl.europa.eu/greece/el/ειδησεις-%0A-δράσεις/σχολεία-πρέσβεις-του-εκ> [Ανακτήθηκε 6-1-2018].

²⁵ <http://www.europarl.europa.eu/greece/resource/static/files/perigrafoi-stoxoi.pdf> σσ.1-2 [Ανακτήθηκε 7-11-2018].

²⁶ <http://www.teachers4europe.gr/> [Ανακτήθηκε 6-1-2018].

²⁷ <http://www.teachers4europe.gr/ourgoal> [Ανακτήθηκε 6-1-2018].

²⁸ <http://www.teachers4europe.gr/> [Ανακτήθηκε 6-1-2018].

²⁹ Βλ. Πρόσκληση ανά έτος δράσης <http://www.teachers4europe.gr/calls>

³⁰ Βλ. ενδεικτικά <http://www.teachers4europe.gr/calls/call-2014-2015/call-2014-2015-teachers/call-2014-2015-teachers>

πούμε ότι μέσω των εκπαιδευτικών Προγραμμάτων επιδιώκει να «βρει τον χώρο της» εκεί που δεν μπορεί να φτάσει βάσει των θεσμικών της δυνατοτήτων στην εκπαίδευση, δηλαδή στην «καρδιά» της εκπαίδευσης, το σχολείο, τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές.

Αναστοχασμός

Στο κεφάλαιο αυτό καταρχήν παρουσιάστηκαν βασικά χαρακτηριστικά της ευρωπαϊκής πολιτικής στην εκπαίδευση και του θεσμικού πλαισίου που την διέπει και διαπιστώθηκε ότι ο ρόλος της ΕΕ δύναται να είναι μόνο συμπληρωματικός και υποστηρικτικός για τα κράτη-μέλη. Στη συνέχεια παρουσιάστηκε η εκπαίδευση και το σχολείο στο ευρωπαϊκό πλαίσιο μέσα από τα ευρωπαϊκά κείμενα, όπου και διαφαίνεται το ενδιαφέρον των ευρωπαϊκών κρατών για συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και στο επίπεδο του σχολείου με σκοπό να προαχθούν οι κοινωνικοοικονομικοί στόχοι της ΕΕ, αλλά και να αντιμετωπιστούν οι νέες ανάγκες. Προσεγγίστηκε η έννοια της ευρωπαϊκής διάστασης της εκπαίδευσης μέσα από τα επίσημα έγγραφα και την επιστημονική αρθρογραφία και εντοπίστηκε η πολυεπίπεδη και δυναμική φύση της. Κατόπιν εντοπίστηκαν τα εργαλεία πολιτικής που προάγουν την ευρωπαϊκή διάσταση στο σχολικό επίπεδο και αναδείχθηκε ο ρόλος των εκπαιδευτικών Προγραμμάτων προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς και η σημασία που προσδίδει η ΕΕ στις διακρατικές σχολικές συνεργασίες. Προκειμένου να υπάρχει μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα της παρουσίας της ΕΕ στο σχολικό επίπεδο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση την περίοδο που ερευνάται παρουσιάστηκαν Προγράμματα (εντός και εκτός του πλαισίου Erasmus+) της συγκεκριμένης περιόδου, τα οποία προήγαγαν (ή συνεχίζουν να προάγουν) πτυχές της ευρωπαϊκής διάστασης. Όπως διαπιστώνεται, τα σχολεία και οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επιλέξουν ανάμεσα σε μία πληθώρα εθελοντικών Προγραμμάτων και δράσεων που επιτρέπουν την ευρωπαϊκή συνεργασία, καλλιεργούν την επικοινωνία με το ευρωπαϊκό οικοδόμημα και προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες καθώς και τους ευρωπαϊκούς στόχους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Εξευρωπαϊσμός

3.1 Η έννοια του εξευρωπαϊσμού

Σύμφωνα με τον Radaelli, ο εξευρωπαϊσμός αφορά «διαδικασίες α) κατασκευής β) διάδοσης και γ) θεσμοθέτησης τυπικών και άτυπων κανόνων, διαδικασιών, προτύπων πολιτικής και “τρόπων να κάνεις τα πράγματα”, κοινές πεποιθήσεις και νόρμες (πρότυπα) που καθορίζονται πρωταρχικά και εμπεδώνονται (παγιώνονται) κατά τη δημιουργία της ευρωπαϊκής δημόσιας πολιτικής και στη συνέχεια ενσωματώνονται στη λογική της εσωτερικής συζήτησης, των ταυτοτήτων, των πολιτικών δομών και των δημόσιων πολιτικών» (Radaelli, 2003 στο Ασδεράκη, 2011: 300).

Η βιβλιογραφία πάνω στον εξευρωπαϊσμό διακρίνει δύο μορφές εξευρωπαϊσμού, τον εξευρωπαϊσμό ως προσαρμογή και ως μάθηση (Tanil, 2014: 487), προσεγγίσεις που βασίζονται αντίστοιχα στον θεσμισμό και στον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό (ibid: 487). Σύμφωνα με την προσέγγιση του κονστρουκτιβισμού, η πραγματικότητα είναι μία κοινωνική κατασκευή, η οποία βασίζεται «σε συλλογικές αντιλήψεις, διυποκειμενικές κατανοήσεις και νόρμες, που αναδύονται από την κοινωνική αλληλεπίδραση» (Wendt, 1992 στο Ασδεράκη, 2008: 123). Οι δρώντες καθορίζονται από το κοινωνικό τους περιβάλλον αλλά και το καθορίζουν, καθώς κατασκευάζουν και αναπαράγουν την κοινωνική πραγματικότητα μέσα από τις καθημερινές τους πρακτικές (Risse, 2004: 146). Τα άτομα και οι δρώντες δίνουν νόημα στην πραγματικότητα μέσω της γνώσης, ενώ οι συλλογικές τους αντιλήψεις τους υποδεικνύουν «γιατί τα πράγματα είναι όπως είναι», αλλά και πώς πρέπει να χρησιμοποιούν τις ικανότητές τους (Adler, 1997: 322).

Ο εξευρωπαϊσμός υπό το πρίσμα του κονστρουκτιβισμού εστιάζει στις ευρωπαϊκές αξίες καθώς και τα παραδείγματα πολιτικής όπως εσωτερικεύονται στο τοπικό (domestic) επίπεδο και διαμορφώνουν τον διάλογο και τις ταυτότητες (Dyson, 2000: 646-647). Όπως αναφέρει ο Radaelli (2004: 11), μπορούμε να μιλήσουμε για εξευρωπαϊσμό όταν «η ΕΕ γίνεται ένα γνωσιακό και κανονιστικό (cognitive and

normative) πλαίσιο, το οποίο παρέχει προσανατολισμό στις λογικές του νοήματος και της δράσης»³¹.

Εξάλλου, οι Knill and Lehmkuhl (1999: 4, 22) διαπιστώνουν ότι η ΕΕ μπορεί να επηρεάζει το εσωτερικό έμμεσα και ήπια μέσα από ευρωπαϊκές δραστηριότητες που επηρεάζουν τις αντιλήψεις και τις προσδοκίες των δρώντων και κατ' επέκταση τη στρατηγική και τις προτιμήσεις τους. Ακολουθώντας μία γνωσιακή λογική (cognitive logic), οι αλλαγές αυτές θεωρείται ότι είναι πιθανό να οδηγήσουν σε θεσμικές προσαρμογές στο εσωτερικό επίπεδο (ibid: 4). Η επίδραση της ΕΕ, συνεπώς, μπορεί να στοχεύει στην αλλαγή του κλίματος στο εσωτερικό και να προετοιμάζει το έδαφος για μελλοντικές μεταρρυθμίσεις, γεγονός που ενδέχεται να διευκολύνει τις διαδικασίες ολοκλήρωσης (ibid: 22).

3.2 Η κοινωνικοποίηση και η κοινωνική μάθηση στο πλαίσιο του οριζόντιου εξευρωπαϊσμού

Σύμφωνα με τον Radaelli η μάθηση αποτελεί έναν από τους μηχανισμούς του εξευρωπαϊσμού και αφορά τις περιπτώσεις όπου η ΕΕ με βάση τις Συνθήκες έχει περιορισμένες αρμοδιότητες ή καμία, όπως στο πεδίο της εκπαίδευσης (2008: 239-240). Πρόκειται για την περίπτωση του «οριζόντιου» εξευρωπαϊσμού, όπου η ΕΕ έχει ως μοναδικό ρόλο να διευκολύνει την συνεργασία των κρατών-μελών, παρέχοντας έναν χώρο διαλόγου και μεταφοράς πολιτικής (Radaelli, 2004: 13). Όπως αναφέρει ο Huggins (2018: 1265), εντοπίζονται οριζόντιες διαδικασίες όταν η ΕΕ παρέχει ένα «σημείο αναφοράς» για συνεργασία και ανταλλαγή πρακτικών. Εξάλλου, ο εξευρωπαϊσμός ενδέχεται να υπάρξει και στην περίπτωση όπου οι εθνικοί δρώντες «χρησιμοποιούν» την Ευρώπη (Radaelli, 2004: 4) και μαθαίνουν από αυτήν πέρα από την πίεση της προσαρμογής (ibid: 7).

Στο επίπεδο της δημόσιας πολιτικής η μάθηση είναι μία διαδικασία κατά την οποία «επικαιροποιούνται οι αντιλήψεις» μέσα από τις εμπειρίες, την κοινωνική διάδραση και την ανάλυση (Radaelli & Dunlop, 2013: 923), ενώ ο Radaelli (2008: 240) αναγνωρίζει τον ρόλο του διαλόγου και της κριτικής των ομοτίμων. Όπως σημειώνεται,

³¹ “...provides orientation to the logics of meaning and action”

ο εξευρωπαϊσμός μπορεί να προκύπτει από διαδικασίες μάθησης προερχόμενες από την κοινωνικοποίηση (learning by socialization), την παρακολούθηση (learning by monitoring), τη διαφωνία/επιχειρηματολογία και την πειθώ (learning by arguing and persuasion) (ibid: 240).

Η κοινωνικοποίηση θεωρείται μία δυναμική διαδικασία κατά την οποία τα άτομα επηρεάζονται από τους κανόνες και τις νόρμες μίας κοινότητας (Pratt, 2001 στο Trondal, 2007: 1117). Αναφερόμενοι στην κοινωνικοποίηση στο επίπεδο της ΕΕ, οι Quaglia, De Francesco και Radaelli (2008: 157) κάνουν λόγο για την «απόκτηση μίας υπερεθνικής λογικής», ή αλλιώς τη διάθεση να προαχθεί το «ευρωπαϊκό κοινό καλό». Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η κοινωνικοποίηση δεν αρκεί απλά να υφίσταται προκειμένου να μιλήσουμε για εξευρωπαϊσμό, αλλά θα πρέπει να επιφέρει αλλαγή στο εσωτερικό (Radaelli, 2004: 10), δηλαδή να αφορά την εσωτερίκευση των ευρωπαϊκών νομών (Quaglia, De Francesco και Radaelli, 2008: 157). Μάλιστα, η διαδικασία της κοινωνικοποίησης στο ευρωπαϊκό επίπεδο κάνει τους δρώντες να κατανοήσουν την αλληλεξάρτησή τους, θεωρείται δε ότι μπορεί να αποτελέσει πηγή έμπνευσης για περισσότερη αφοσίωση σε ευρωπαϊκούς στόχους (Radaelli, 2008: 240).

Ο Checkel εστιάζει στην δυναμική των ευρωπαϊκών θεσμών ως φορέων κοινωνικοποίησης και εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο η ΕΕ κοινωνικοποιεί τα κράτη και τους δρώντες τους, προκειμένου να εσωτερικεύονται νέες νόρμες και κανόνες (Checkel, 2005: 802). Σύμφωνα με την προσέγγισή του, το γεγονός ότι μέσω της κοινωνικοποίησης εσωτερικεύονται οι νέοι κανόνες σημαίνει ότι πλέον οι δρώντες αλλάζουν λογική και συγκεκριμένα ότι ακολουθούν τη «λογική του ενδεδειγμένου» (logic of appropriateness) έναντι της «λογικής των συνεπειών» (logic of consequences) (ibid: 804). Δηλαδή, η δράση τους δεν υπαγορεύεται από τον υπολογισμό του συμφέροντος, αλλά από την ταυτότητα και τον ρόλο τους (March & Olsen, 1998: 951), καθώς οι δρώντες «ακολουθούν κανόνες που συνδέουν συγκεκριμένες ταυτότητες με συγκεκριμένες καταστάσεις» (ibid: 951). Όπως σημειώνεται, η λογική του ενδεδειγμένου «περιλαμβάνει γνωσιακές και ηθικές διαστάσεις, στόχους και φιλοδοξίες» (ibid: 951), καθώς οι δρώντες επιθυμούν «να κάνουν το σωστό» (Borzell, 2005 στο Huggins, 2018: 1266).

Σύμφωνα με τον Checkel οι δρώντες ακολουθούν τη λογική του ενδεδειγμένου με δύο τρόπους, τους οποίους αποκαλεί Τύπους Κοινωνικοποίησης I και II (Checkel,

2005: 804). Στην πρώτη περίπτωση (Τύπος I, Type I socialization/internalization) οι δρώντες που βρίσκονται σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον μαθαίνουν αυτό που είναι εκεί κοινωνικά αποδεκτό και συμπεριφέρονται βάσει αυτού (ibid: 804). Επί της ουσίας μαθαίνουν και παίζουν συνειδητά ένα ρόλο, χωρίς, ωστόσο, απαραίτητα να συμφωνούν με αυτόν (ibid: 804). Στη δεύτερη περίπτωση η κοινωνική μάθηση αφορά την αλλαγή στις αξίες και τα ενδιαφέροντα των δρώντων (Tanil, 2014: 488). Όπως αναφέρει ο Risse, οι κοινωνικές νόρμες ρυθμίζουν τη συμπεριφορά των δρώντων αλλά και καθορίζουν την ταυτότητά τους, δηλαδή τους καθορίζουν ως μέλη μίας κοινότητας (Risse, 2004: 148). Οι δρώντες, συνεπώς, επηρεάζονται από το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο βρίσκονται και υιοθετούν τις νόρμες του γιατί πλέον συμφωνούν με αυτές, ενώ ενδέχεται να αλλάζουν ενδιαφέροντα ή ακόμα και ταυτότητα (Checkel, 2005: 804).

Ο Checkel (2005: 808) παραθέτει τρεις μηχανισμούς κοινωνικοποίησης: τον στρατηγικό υπολογισμό (strategic calculation), το παιχνίδι ρόλων (role playing) και την κανονιστική πειθώ (normative suasion). Ο μηχανισμός του στρατηγικού υπολογισμού προέρχεται από μία ρασιοναλιστική προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία οι δρώντες δρουν βάσει υπολογισμών και επιδιώκουν την μεγιστοποίηση των συμφερόντων τους, με αποτέλεσμα να προσαρμόζουν καταλλήλως την συμπεριφορά τους (ibid: 808-809). Αν και πρόκειται για μηχανισμό που από μόνος του δεν μπορεί να οδηγήσει στην κοινωνικοποίηση, η προσαρμογή της συμπεριφοράς ενδέχεται -υπό ορισμένες προϋποθέσεις- να οδηγήσει στην αλλαγή των προτιμήσεων (ibid: 809). Στο παιχνίδι ρόλων οι δρώντες υιοθετούν τους νέους ρόλους τους εκτιμώντας ότι είναι οι κατάλληλοι για την περίσταση (ibid: 809). Πρόκειται για μία διαδικασία προσαρμογής της συμπεριφοράς που συμβαίνει αυτόματα και χωρίς υπολογισμούς, γεγονός που σηματοδοτεί την έναρξη της μετάβασης από τη λογική των συνεπειών στη λογική του ενδεδειγμένου (ibid: 810). Η περίπτωση αυτή αντιστοιχεί στον Τύπο Κοινωνικοποίησης I που προαναφέρθηκε (ibid: 810). Στην τρίτη περίπτωση η εσωτερίκευση των νορμών προκύπτει ενσυνείδητα και ενεργά από τους δρώντες, με αποτέλεσμα την πλήρη μετάβαση στην λογική του ενδεδειγμένου και στον Τύπο II (ibid: 812).

Σύμφωνα με τους Reed et al. (2010: 6), ως κοινωνική μάθηση³² νοείται η αλλαγή στις αντιλήψεις (understandings) των ατόμων, η οποία, μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση, υπερβαίνει το ατομικό επίπεδο και φτάνει στο επίπεδο των κοινοτήτων πρακτικής ή ευρύτερων κοινωνικών ομάδων. Η κοινωνική μάθηση αποτελεί έναν μηχανισμό διάχυσης νέων ευρωπαϊκών νορμών στο εθνικό επίπεδο (Tanil, 2014: 487), μέσω του οποίου αλλάζουν τα ενδιαφέροντα και οι ταυτότητες των δρώντων (Risse, 2001 στο Tanil, 2014: 487).

Οι Risse, Cowles & Caporaso (n.d. στο Cowles, Caporaso, & Risse, 2001:12) υπογραμμίζουν δύο περιπτώσεις μάθησης: τις περιπτώσεις όπου οι δρώντες μαθαίνουν και προσαρμόζουν τις στρατηγικές τους προκειμένου να πετύχουν στους στόχους τους και τις περιπτώσεις όπου οι καταστάσεις αλλάζουν τους στόχους και τις προτιμήσεις των δρώντων. Η δεύτερη περίπτωση χαρακτηρίζεται ως «σύνθετη μάθηση» (ή «double-loop learning»), ενώ η πρώτη (single-loop learning) θεωρείται ότι δεν απέχει από την στρατηγική προσαρμογή (ibid:12) και ότι έχει χαρακτηριστικά ατομικισμού και ρασιοναλισμού (Tanil, 2014: 488). Η διαφοροποίηση αυτή περιγράφεται και από τον Checkel (1999: 548)., όπου η κοινωνική μάθηση διαφοροποιείται από την απλή μάθηση, η οποία νοείται ως συλλογή πληροφοριών και αλλαγή στρατηγικής με βάση συγκεκριμένο συμφέρον.

Τα στάδια μέσα από τα οποία αναπτύσσονται και εσωτερικεύονται οι ιδέες παρουσιάζονται από τον Marcussen (2000 στο Tanil, 2014: 488). Όπως περιγράφεται, από ένα σημείο αρχικής ισορροπίας (ideational equilibrium), όπου οι δρώντες μοιράζονται συγκεκριμένη και αδιαμφισβήτητη γνώση, μία αλλαγή του περιβάλλοντος προκαλεί και υποβαθμίζει τη γνώση αυτή αποτελώντας ένα «εξωτερικό σοκ» (perceived external shock) (ibid: 488). Μπροστά σε μία κατάσταση που είναι για αυτούς πρωτόγνωρη, ή αλλιώς ένα «κενό ιδεών» (ideational vacuum), οι δρώντες είναι πιο ανοιχτοί σε νέες ιδέες (ibid: 488-489). Σε αυτό το στάδιο η κοινωνικοποίηση και η μεταφορά ιδεών, π.χ. μέσα από τη συμμετοχή σε fora, μπορεί να συμβεί εύκολα,

³² “As such, social learning may be defined as a change in understanding that goes beyond the individual to become situated within wider social units or communities of practice through social interactions between actors within social networks”.

έχοντας ως αποτέλεσμα τη διάχυση και θεσμοθέτηση των νέων ιδεών και ταυτοτήτων και κατ' επέκταση ένα νέο σημείο ισορροπίας (ibid: 489).

Συνεπώς, η ΕΕ μπορεί να προσεγγιστεί ως ένα κοινωνικό πλαίσιο για κοινωνικούς και πολιτικούς δρώντες, το οποίο επηρεάζει σημαντικά τον τρόπο που συμπεριφέρονται (Risse, 2004: 148), τον τρόπο που βλέπουν τον εαυτό τους, το πώς φαίνονται στους άλλους (Sandholtz, 1996 στο Risse, 2004: 148), αλλά και το πώς βλέπουν την ΕΕ (Tanil, 2014: 487). Έχοντας αυτή την αφετηρία, παρακάτω θα εστιάσουμε στα ευρωπαϊκά Προγράμματα ως περιπτώσεις εξευρωπαϊσμού που πραγματοποιείται μέσω της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής μάθησης.

3.3 Ο οριζόντιος εξευρωπαϊσμός στην περίπτωση των ευρωπαϊκών συνεργασιών

Τα ευρωπαϊκά Προγράμματα συγκαταλέγονται ανάμεσα στους μηχανισμούς και τις διαδικασίες που προάγουν τον εξευρωπαϊσμό στο πεδίο της εκπαίδευσης (Symeonidis, 2018: 17) και αποτελούν έναν «άμεσο σύνδεσμο» ανάμεσα στις προτεραιότητες που θέτει η ΕΕ στον χώρο της εκπαίδευσης και στα εκπαιδευτικά ιδρύματα (ibid: 24). Όσον αφορά το Erasmus+, προκειμένου ένα σχολείο να λάβει χρηματοδότηση για την υλοποίηση Σχεδίου στο πλαίσιο του Προγράμματος πρέπει το Σχέδιο να συνάδει με τις προτεραιότητες που τίθενται από τον Οδηγό του Προγράμματος κάθε έτους (IKY, 2015α: 9)³³. Όπως αναφέρει η Λαδή (2008, στο Τούμπος, 2018: 30) τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά Προγράμματα αποτελούν περιπτώσεις «ήπιου» εξευρωπαϊσμού, καθώς οι συμμετέχοντες έρχονται σε επαφή με το πνεύμα της Ε.Ε. και γνωρίζουν άλλα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα. Επειδή πρόκειται για Προγράμματα που βασίζονται αποκλειστικά στην εθελοντική συμμετοχή των σχολικών μονάδων και των εκπαιδευτικών τους, ο Symeonidis (2018: 24) κάνει λόγο

³³ Στους ειδικούς στόχους του Erasmus+ περιλαμβάνεται η ανάπτυξη των δεξιοτήτων, η βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και η προαγωγή της διαπολιτισμικής κατανόησης (European Commission, 2014α: 26). Εστιάζοντας στη σχολική εκπαίδευση, προτεραιότητα αποτελεί η αντιμετώπιση της σχολικής εγκατάλειψης, η αναβάθμιση της προσχολικής εκπαίδευσης και η ενίσχυση του επαγγέλματος του εκπαιδευτικού (ibid: 27). Όπως διευκρινίζεται στον Οδηγό του Προγράμματος για το 2015, μία Στρατηγική Σύμπραξη προκειμένου να χρηματοδοτηθεί θα πρέπει να εστιάζει σε τουλάχιστον μία οριζόντια προτεραιότητα ή σε τουλάχιστον μία σχολική (εν προκειμένω) προτεραιότητα (European Commission, 2014b: 106). Για τις προτεραιότητες κάθε έτους βλ. Οδηγό Προγράμματος κάθε έτους.

για εξευρωπαϊσμό με κατεύθυνση «από κάτω προς τα πάνω» (bottom-up). Παράλληλα, το γεγονός ότι τα Προγράμματα αυτά στη σχολική εκπαίδευση αφορούν την ανταλλαγή καλών πρακτικών, τη μάθηση και τη συνεργασία ανάμεσα στα εκπαιδευτικά ιδρύματα των κρατών μας επιτρέπει να τα προσεγγίσουμε ως εργαλεία εξευρωπαϊσμού στο οριζόντιο επίπεδο. Καθώς διαπιστώνεται κενό στη βιβλιογραφία όσο αφορά τις Σχολικές Συμπράξεις και γενικότερα τα Προγράμματα Erasmus+ ως πεδίο εξευρωπαϊσμού στο οριζόντιο επίπεδο, θα χρησιμοποιήσουμε ως αφετηρία τις βιβλιογραφικές αναφορές για άλλες περιπτώσεις ευρωπαϊκής συνεργασίας.

Σύμφωνα με τη Hackmann, στην περίπτωση των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων μπορούμε να εντοπίσουμε οριζόντιους μηχανισμούς εξευρωπαϊσμού, οι οποίοι προκύπτουν μέσα από την διάδοση ιδεών σχετικά με τις βέλτιστες πρακτικές (Radaelli, 2003 στο Hackmann, 2011: 1543), μέσα από το μοίρασμα της γνώσης, αλλά και μέσω της υλοποίησης κοινών δράσεων (ibid: 1543). Παράλληλα, οι οριζόντιες διαδικασίες συμβάλλουν ώστε να αναδεικνύεται η ευρωπαϊκή οπτική των προβλημάτων, καθώς οι εμπλεκόμενοι μπαίνουν σε διαδικασία σύγκρισης καταστάσεων, αρχίζουν να έχουν μία κοινή προσέγγιση των δυσκολιών, ανταλλάσσουν χρήσιμες πρακτικές και διευρύνουν τις επιλογές τους (Bruno et al, 2006: 533).

Οι Mostert et al (2007: 9) εντοπίζουν παράγοντες οι οποίοι στην περίπτωση των ευρωπαϊκών συνεργασιών συμβάλλουν θετικά στην προαγωγή της κοινωνικής μάθησης. Σε αυτούς περιλαμβάνονται η αφοσίωση των υπευθύνων, η καλή ανταλλαγή πληροφοριών, οι σαφείς προσδοκίες, η επάρκεια χρόνου, η ευελιξία και η διάθεση των εμπλεκομένων να συνεργαστούν και να μετακινηθούν από τις θέσεις τους εάν κρίνεται απαραίτητο (ibid: 9).

Ο Johnston υπογραμμίζει τη σημασία της άτυπης και άμεσης (“face-to-face”) επικοινωνίας για την κοινωνικοποίηση (Johnston, 2005: 1032), ενώ ο βαθμός συμμετοχής των ατόμων στην ομάδα θεωρείται σημαντικός παράγοντας προκειμένου να αναπτυχθεί το αίσθημα του «ανήκειν» (Trondal, 2007: 1118). Όπως σημειώνεται, όταν τα άτομα σε μία ομάδα έχουν ένα κοινό επαγγελματικό υπόβαθρο και όταν είναι «απομονωμένα από άμεση πολιτική πίεση», η κοινωνική μάθηση είναι πιο πιθανή (Checkel, 1999: 549). Επιπλέον, η μάθηση ενισχύεται όταν οι συναντήσεις των μελών επαναλαμβάνονται και όταν χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα αλληλεπίδρασης (ibid: 549). Ωστόσο, πέρα από τη συχνότητα ή τη διάρκεια των συναντήσεων, τα

ποιοτικά χαρακτηριστικά των συναντήσεων επίσης επηρεάζουν τους δρώντες (Checkel, 2005: 807). Ως ποιοτικά χαρακτηριστικά αναφέρονται π.χ. το εάν η επικοινωνία περιλαμβάνει διαδικασίες διαπραγμάτευσης ή κοινής επίλυσης προβλημάτων (ibid: 807). Μία ακόμα παράμετρος που καθιστά πιο πιθανή την κοινωνική μάθηση είναι η περίπτωση στην οποία η ομάδα αισθάνεται ότι βρίσκεται σε κρίση ή ότι η πολιτική της έχει αποτύχει (Checkel, 1999: 549).

Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε δίκτυα και σε Προγράμματα διακρατικής συνεργασίας θεωρείται ότι έχει αξία όχι μόνο για τους συμμετέχοντες, αλλά και για τον εξευρωπαϊσμό των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τους, και μάλιστα στις περιπτώσεις όπου ο εξευρωπαϊσμός αφορά τη θεσμοθέτηση τυπικών και άτυπων κανόνων (Vukasovic, n.d.: 213). Η Vukasovic αναφέρει ότι αναμένεται υψηλότερο επίπεδο εξευρωπαϊσμού σε πεδία της εκπαίδευσης όπου ευρωπαϊκοί κανόνες θεωρούνται (σύμφωνα με τους δρώντες) πιο κοντά στους κανόνες του συστήματος, ή εάν κρίνεται ότι οι κανόνες έχουν νομιμοποίηση όσον αφορά τη διαδικασία με την οποία δημιουργήθηκαν ή ως προς το περιεχόμενό τους (Vukasovic, 2013: 315). Μία άλλη παράμετρος για την υιοθέτηση ευρωπαϊκών κανόνων είναι το κατά πόσο ο οργανισμός ταυτίζεται με την ευρωπαϊκή δομή από την οποία οι κανόνες αυτοί προέρχονται (ibid: 315). Σε αυτή την περίπτωση, τα άτομα που έχουν συμμετάσχει π.χ. σε δίκτυα, ή προγράμματα συνεργασίας θεωρείται ότι μπορούν να προάγουν πιο αποτελεσματικά τους ευρωπαϊκούς κανόνες, καθιστώντας έτσι ευκολότερη την υιοθέτησή τους σε επίπεδο οργανισμού (ibid: 315).

Συνεπώς, τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά Προγράμματα μπορούν να προσεγγιστούν ως εργαλεία οριζόντιου εξευρωπαϊσμού, καθώς αποτελούν μία πλατφόρμα συνεργασίας ανάμεσα στα σχολεία της Ευρώπης, η οποία έχει ως σκοπό να προάγει τους στόχους και τις αξίες της ΕΕ στην εκπαίδευση. Παράλληλα, μπορούν να προσεγγιστούν ως ένα κοινωνικό πλαίσιο μέσα από το οποίο οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί αποκτούν νέες γνώσεις, αλλά και μια πιο «ευρωπαϊκή ματιά» στα πράγματα. Κάτι τέτοιο μας επιτρέπει να ερευνήσουμε την επίδραση των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στο επίπεδο των συμμετεχόντων και στο επίπεδο της σχολικής μονάδας τους, καθώς και να αναζητήσουμε την πιθανή σχέση τους.

Αναστοχασμός

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάσαμε την έννοια του εξευρωπαϊσμού υπό το πρίσμα του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού. Εστιάσαμε στον εξευρωπαϊσμό στο οριζόντιο επίπεδο και τις διαδικασίες κοινωνικοποίησης και κοινωνικής μάθησης που μπορεί να περιλαμβάνει. Μιλήσαμε για τους τύπους κοινωνικοποίησης και τους μηχανισμούς μάθησης όπως απαντώνται στη βιβλιογραφία, αλλά και για τους παράγοντες που καθιστούν πιο πιθανή την κοινωνική μάθηση. Κατόπιν, προσεγγίσαμε τις ευρωπαϊκές συνεργασίες ως περιπτώσεις οριζόντιου εξευρωπαϊσμού και εντοπίσαμε χαρακτηριστικά που τον προάγουν. Αναδείξαμε επίσης τη σημασία του οριζόντιου εξευρωπαϊσμού προκειμένου τα εκπαιδευτικά ιδρύματα να είναι πιο δεκτικά σε δράσεις με ευρωπαϊκό προσανατολισμό ή προέλευση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ο οριζόντιος εξευρωπαϊσμός στην περίπτωση των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

4.1 Εισαγωγή

Προτού περιγραφεί η αλλαγή στις στάσεις και στα ενδιαφέροντα των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών και των σχολείων τους λόγω της εμπειρίας σε Σχολική Σύμπραξη καλό είναι να υπογραμμιστούν κάποια σημεία που θα συμβάλουν στην καλύτερη προσέγγιση του θέματος, όπως προκύπτουν από τη μελέτη της βιβλιογραφίας τόσο για το Erasmus+ όσο και για τα προηγούμενα αντίστοιχα Προγράμματα. Καταρχήν, κρίνεται χρήσιμη η επισκόπηση της βιβλιογραφίας όχι μόνο όσον αφορά τις Σχολικές Συμπράξεις, αλλά όσον αφορά το σύνολο των Προγραμμάτων που εντάσσονται στο πλαίσιο του Erasmus+ ή του προηγούμενου Προγράμματος Comenius, εξέλιξη του οποίου αποτελεί το Erasmus+. Οι λόγοι αυτής της προσέγγισης είναι δύο: Πρώτον, όλα τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά Προγράμματα μπορούν να χαρακτηριστούν ως ένα πλαίσιο κοινωνικοποίησης που παρέχεται από την ΕΕ. Δεύτερον, οι Σχολικές Συμπράξεις στο πλαίσιο του Erasmus+ (KA2) περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων το οποίο μπορεί να αφορά όχι μόνο τις μαθητικές ανταλλαγές, αλλά και δράσεις κατάρτισης του προσωπικού (joint-staff training events). Δηλαδή, η δράση KA2 μπορεί να εμπεριέχει και την δράση KA1, η οποία στο πλαίσιο του Προγράμματος Comenius ήταν γνωστή ως Ενδο-υπηρεσιακή Κατάρτιση του Προσωπικού.

Ένα ακόμα ζήτημα που εντοπίζεται στις έρευνες της ΕΕ σχετικά με τον αντίκτυπο των Προγραμμάτων στη σχολική εκπαίδευση είναι ότι η ευρωπαϊκή διάσταση και η διεθνής διάσταση τείνουν να προσεγγίζονται ενιαία ή να ταυτίζονται. Η παρατήρηση αυτή μας παραπέμπει στο σχόλιο των Dvir & Yemini (2017:207), σύμφωνα με τους οποίους η «αρένα διεθνοποίησης» για τα σχολεία της ΕΕ στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών πολιτικών -σε αντίθεση με την Ανώτατη Εκπαίδευση- εξακολουθεί να είναι η Ευρώπη. Όπως επίσης παρατηρούν, η ΕΕ «διατηρεί τη σχολική εκπαίδευση κάτω από την “τοπική” ομπρέλα της ευρωπαϊκής ταυτότητας», εστιάζοντας στην καλλιέργεια του «ευρωπαϊού» πολίτη και όχι του «πολίτη του κόσμου» (ibid: 207). Σε κάθε περίπτωση, το πρώτο βήμα από το «εθνικό» στο «διεθνές» είναι η Ευρώπη.

4.2 Χαρακτηριστικά της αλλαγής στο σχολικό επίπεδο – ο ρόλος του εκπαιδευτικού

Σύμφωνα με έρευνα του EMCRA (2016: 7) για τον εξευρωπαϊσμό των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, η συμμετοχή εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σε ευρωπαϊκά projects επιδρά στην κουλτούρα, τις αξίες και τα πιστεύω των ιδρυμάτων αυτών. Η έρευνα σημειώνει επίσης ότι οι διεθνείς δραστηριότητες επιδρούν θετικά στην ανάπτυξη μίας νέας στρατηγικής για το σχολείο και στη διαμόρφωση της αποστολής και του οράματός του (ibid: 7, πίνακας). Παράλληλα, ωστόσο, αναφέρεται ότι η αλλαγή στην κουλτούρα, τα πιστεύω και τις αξίες είναι κάτι που απαιτεί μακρόχρονη και συνεχή προσπάθεια (ibid: 7).

Η έρευνα του ICF αντίστοιχα υπογραμμίζει ότι στην περίπτωση των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων δεν εντοπίζονται επί της ουσίας μεγάλες αλλαγές στο επίπεδο του οργανισμού, αλλά κυρίως σημάδια προσαρμογής του οργανισμού ή κάποια βήματα εξέλιξής του (ICF, 2017: 302). Ωστόσο, ακόμα και αυτές οι πολύ μικρές αλλαγές μπορούν τελικά να έχουν σημαντικό αντίκτυπο αθροιστικά, εάν το σχολείο συμμετέχει συστηματικά σε ευρωπαϊκά Προγράμματα και κάνει μικρά βήματα αλλαγής κάθε φορά (ibid: 308-309).

Σύμφωνα με την αναφορά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το Πρόγραμμα Erasmus+ και τα Προγράμματα που διαδέχθηκε (ICF, 2017)³⁴, η αλλαγή στους οργανισμούς πραγματοποιείται μέσω του συμμετέχοντος προσωπικού τους. Ο αντίκτυπος ενός Προγράμματος στους συμμετέχοντες σε προσωπικό επίπεδο (στάσεις, δεξιότητες) είναι άμεσα συνδεδεμένος με τον αντίκτυπο σε επίπεδο οργανισμού, με την αναφορά να κάνει λόγο για «γκρίζα ζώνη» ανάμεσα στα δύο αυτά επίπεδα (ibid: 302). Όπως αναφέρεται, οι εκπαιδευτικοί με εμπειρία ευρωπαϊκής συνεργασίας ή κινητικότητας (KA1, KA2) επηρεάζουν τους οργανισμούς τους με το να επηρεάζουν δευτερογενώς (spill-over) τους συναδέλφους τους (ibid: 300 και 342, πίνακας 6.38).

Η ίδια διαπίστωση εντοπίζεται και σε Αναφορά σχετικά με τον αντίκτυπο και τη βιωσιμότητα της Βασικής Δράσης 1, η οποία συνοψίζει τα αποτελέσματα των

³⁴ Η Αναφορά αξιολογεί με μία ολιστική προσέγγιση για τη σχολική εκπαίδευση τα προγράμματα LLP και την περίοδο 2014-16 του Προγράμματος Erasmus+. Βλ. ICF, 2017, σελ. 22.

ερευνών 5 Εθνικών Μονάδων³⁵ (Education Exchanges Support Foundation, 2017) και η οποία περιγράφει τον μηχανισμό και τους παράγοντες μέσω των οποίων πραγματοποιείται η αλλαγή στο σχολικό επίπεδο ύστερα από τη συμμετοχή προσωπικού στο Πρόγραμμα. Σύμφωνα με την έρευνα, η αλλαγή στη σχολική μονάδα έχει ως αφετηρία την αλλαγή του προσωπικού σε ατομικό επίπεδο (ibid: 49) και είναι πιο εμφανής όταν οι συμμετέχοντες στην κινητικότητα αναλαμβάνουν κατόπιν έναν ενεργό ρόλο στο σχολείο τους (ibid: 42).

Παλαιότερη έρευνα για τα Προγράμματα ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης Comenius ανέδειξε ως σημαντικότερο αντίκτυπο του Προγράμματος την αύξηση του ενδιαφέροντος και των άλλων εκπαιδευτικών του σχολείου να συμμετέχουν σε μία ανάλογη δραστηριότητα (Maiworm, Kastner &Wenzel, 2010: 78). Το γεγονός αυτό αναδεικνύει ότι η αξία της συμμετοχής στο Πρόγραμμα εκτιμάται όχι μόνο από τον εκπαιδευτικό που έχει την εμπειρία του Προγράμματος, αλλά και από τους συναδέλφους του (ibid: 78).

Πέρα από τη φυσική κινητικότητα, οι συμμετέχοντες σε συνεργατικά έργα e-twinning σε σημαντικό βαθμό παροτρύνουν τους συναδέλφους στο σχολείο τους να γραφτούν στην πλατφόρμα e-twinning ή να συμβάλουν στην υλοποίηση των έργων (EFC, 2013: 68). Σε άλλη έρευνα για τη συνεργασία στο πλαίσιο του e-twinning οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες (ποσοστό 74%) θεωρούν ότι η συμμετοχή στο Πρόγραμμα αύξησε πολύ ή σε μέτριο βαθμό το ενδιαφέρον των άλλων συναδέλφων απέναντι στο Πρόγραμμα (Kearney & Gras-Velázquez, 2018: 53).

Οι παρατηρήσεις των παραπάνω ερευνών καθιστούν απαραίτητο να εστιάσουμε στην εμπειρία των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών ως αφετηρία αλλαγής στο σχολικό επίπεδο, λαμβάνοντας, ωστόσο, υπόψη ότι ο αντίκτυπος στο προσωπικό επίπεδο είναι πιο έντονος απ' ό τι στο επίπεδο του συμμετέχοντος οργανισμού (Ellinogermaniki Agogi, 2013: 52).

³⁵ Πρόκειται για τις Εθνικές Μονάδες της Εσθονίας, της Φινλανδίας, της Γερμανίας, της Πολωνίας και της Λιθουανίας.

4.3 Η κοινωνικοποίηση στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και ο αντίκτυπός τους

Αν και τα εκπαιδευτικά Προγράμματα (και ιδίως τα Προγράμματα με φυσική κινητικότητα, όπως οι Σχολικές Συμπράξεις) αποτελούν ένα πεδίο επικοινωνίας και συνεργασίας ανάμεσα στους συμμετέχοντες προκειμένου να επιτευχθεί η ανταλλαγή πρακτικών και η μάθηση, στη βιβλιογραφία δεν εντοπίζεται αρθρογραφία που να εστιάζει αποκλειστικά στα σημεία αυτά. Ωστόσο, τα επιμέρους ευρήματα σχετικών ερευνών και αναφορών της ΕΕ πάνω στο θέμα αυτό μας βοηθούν να συνθέσουμε την εικόνα των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων υπό το πρίσμα των κοινωνικών τους χαρακτηριστικών, όπως αυτά γίνονται αντιληπτά από τους συμμετέχοντες. Παράλληλα, μπορούμε να εντοπίσουμε χρήσιμες πληροφορίες για τα «ευρωπαϊκά» ενδιαφέροντα των συμμετεχόντων και των σχολείων μετά την έκθεσή τους σε ένα ευρωπαϊκό πεδίο συνεργασίας μέσω των Προγραμμάτων. Μπορούμε, δηλαδή, να εντοπίσουμε κατά πόσο μέσω των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων η Ευρώπη ως έννοια περνάει στο εσωτερικό και εν προκειμένω στα σχολεία μέσω των εκπαιδευτικών τους.

Καταρχήν, η συμμετοχή σε Σχολική Σύμπραξη περιγράφεται από τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς ως μία πολύ θετική εμπειρία (Zevgitis & Emvalotis 2015: 69-70, Gordon, 2001: 414, Plana, 2012: 202), ενώ η συνεργασία και η επικοινωνία αποτελούν σύμφωνα με τη βιβλιογραφία χαρακτηριστικά των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων τα οποία οι συμμετέχοντες εκτιμούν σε μεγάλο βαθμό (Gordon, 2001: 412, Association for Empirical Studies, 2007: 57, ECOTEC, 2008: 93, πίνακας 4.1, Zevgitis & Emvalotis, 2015: 69-70, Laliotou et al., 2017: 9). Όπως εντοπίζουν οι Gordon (2001: 414) και Plana (2012: 203), η ευχάριστη διάθεση και η καλή σχέση που καλλιεργείται ανάμεσα στους συμμετέχοντες συμβάλλουν θετικά στα αποτελέσματα και τον αντίκτυπο του Προγράμματος, καθώς και στην καλύτερη σύνδεση των σχολείων. Εύστοχα ο Gordon (2001: 414) κάνει λόγο για τον παράγοντα “feel good” ως χαρακτηριστικό των Προγραμμάτων.

Η καλή συνεργασία παίζει σημαντικό ρόλο προκειμένου να υπάρχει θετικός αντίκτυπος του Προγράμματος στους συμμετέχοντες και στα σχολεία τους (Association for Empirical Studies, 2007: 59,60). Μάλιστα, όσο περισσότερη είναι σε διάρκεια η συνεργασία, τόσο περισσότερο οι συμμετέχοντες αναγνωρίζουν τα οφέλη της (EMCRA, 2016: 4). Όσον αφορά το αντικείμενο της παρούσας έρευνας, η καλή

συνεργασία έχει σημαντικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων των συμμετεχόντων και στην αφοσίωσή τους στο Πρόγραμμα, ενώ έχει εξίσου σημαντική επίδραση όσον αφορά την καλλιέργεια της ευρωπαϊκής διάστασης στο σχολείο (Association for Empirical Studies, 2007: 60). Δηλαδή, οι συμμετέχοντες που είναι πιο ικανοποιημένοι από το επίπεδο της ευρωπαϊκής συνεργασίας τους είναι πιο αφοσιωμένοι στην υλοποίηση του Προγράμματος και πιο πρόθυμοι να προχωρήσουν σε νέες ευρωπαϊκές συνεργασίες, αλλά και να προωθήσουν στο σχολείο τους εκπαιδευτικές δράσεις και δραστηριότητες με ευρωπαϊκή θεματολογία.

Στην έρευνα των Zevgitis & Emvalotis (2015: 69-70) οι ερωτηθέντες εκπαιδευτικοί αποτιμούν πολύ θετικά την συνεργασία με τους συναδέλφους του εξωτερικού και σημειώνουν τη διάθεση των συμμετεχόντων να μάθουν ο ένας από τον άλλον. Στη συγκεκριμένη έρευνα επίσης αναφέρεται το γεγονός ότι τα πολύ μικρά προβλήματα που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια της συνεργασίας επιλύονταν μέσω του διαλόγου (ibid: 70) και μάλιστα κάθε συνάντηση συνέβαλε την περαιτέρω γνωριμία των συμμετεχόντων καθιστώντας πιο εύκολη τη διαχείριση των διαφόρων μικροπροβλημάτων (ibid: 69-70). Επιπρόσθετα, καθώς οι Σχολικές Συμπράξεις περιλαμβάνουν και ένα σημαντικό κομμάτι διαχείρισης και οργάνωσης, διαπιστώνεται ότι οι συναντήσεις των εκπαιδευτικών εμπεριέχουν και σημεία διαπραγμάτευσης ανάμεσα στα εταιρικά σχολεία (Diamantopoulou, 2006: 144).

Στην έρευνα των Zevgitis & Emvalotis (2015: 69-70) οι ερωτηθέντες αναφέρουν ότι η συνεργασία στο πλαίσιο της Σύμπραξης οδήγησε στην ανάπτυξη φιλικών σχέσεων ανάμεσα στους συμμετέχοντες, χαρακτηριστικό που περιγράφεται και από τους Diamantopoulou (2006: 144) και Plana (2012: 203). Σε άλλες έρευνες (Association for Empirical Studies, 2007: 64 και Plana, 2002: 203) διαπιστώνεται ότι η προσωπική επικοινωνία ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς των εταιρικών σχολείων παραμένει σε σημαντικό βαθμό και μετά την ολοκλήρωση του Προγράμματος, ανοίγοντας πιθανώς τον δρόμο για περαιτέρω συνεργασίες ανάμεσα στα σχολεία. Η συμβολή των Προγραμμάτων κινητικότητας στην ανάπτυξη της επικοινωνίας με τους συναδέλφους του εξωτερικού επίσης εντοπίζεται και στην έρευνα του CMEPIUS (Lenc et al, 2016: 29), όπου και αποτιμάται ως κάτι πολύ θετικό για το σχολείο από το 96% των ερωτηθέντων. Μάλιστα, η δικτύωση των εκπαιδευτικών και των σχολείων τους ενδέχεται να ξεπερνά τον κύκλο των συμμετεχόντων, αλλά και να επεκτείνεται πέρα

από αυτόν: οι συμμετέχοντες σε πολλές περιπτώσεις αποκτούν επικοινωνία και με εκπαιδευτικούς από άλλα σχολεία του εξωτερικού μέσω των εταίρων τους (CSES, 2004: 82).

Οι Maiworm, Kastner & Wenzel στην έρευνά τους επίσης διαπιστώνουν την αξία της ανάπτυξης επαφών ανάμεσα στους συμμετέχοντες. Όπως διαπιστώνεται, η ανάπτυξη των επαφών συσχετίζεται με ποιοτικά χαρακτηριστικά της δράσης της κινητικότητας όπως η διάρκειά της, η ποιότητα του περιεχομένου της και η συχνότητα με την οποία επικοινωνούν οι συμμετέχοντες (Maiworm, Kastner & Wenzel, 2010: 70). Μάλιστα, το κομμάτι της επικοινωνίας θεωρείται ότι συμβάλλει σημαντικά στην εισαγωγή μίας «ευρωπαϊκής ματιάς» στη διδασκαλία, καθώς και στην περαιτέρω επικοινωνία των συμμετεχόντων σε επαγγελματικό επίπεδο (ibid: 71).

Η έρευνα εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Association for Empirical Studies, 2007: 3) πάνω στον αντίκτυπο των Σχολικών Συμπράξεων διερευνά -μεταξύ άλλων- τον αντίκτυπο του Προγράμματος όσον αφορά την ευρωπαϊκή διάσταση στη διδασκαλία και στη σχολική ζωή (εισαγωγή ευρωπαϊκής θεματολογίας στο μάθημα, ανάπτυξη ευρωπαϊκών συνεργασιών). Ανάμεσα στα πεδία όπου εντοπίζεται αντίκτυπος οι εκπαιδευτικοί ξεχωρίζουν ως το πλέον σημαντικό την προαγωγή της ευρωπαϊκής διάστασης στο μάθημα, ενώ ως δεύτερο πιο σημαντικό στοιχείο αναφέρεται η καθιέρωση συνεργασιών με φορείς/σχολεία του εξωτερικού (ibid: 39). Η σύνδεση ανάμεσα στα σχολεία παραμένει και μετά την ολοκλήρωση του Προγράμματος και ενδέχεται να παίρνει διάφορες μορφές: μπορεί να πρόκειται για περαιτέρω ανταλλαγή μαθητών ανάμεσα στα συνεργαζόμενα σχολεία, για οργάνωση κοινών δράσεων ή να πρόκειται για την κατάθεση κοινής πρότασης περαιτέρω συνεργασίας (κυρίως εντός του τότε ευρωπαϊκού πλαισίου των Σχολικών Σχεδίων Comenius) (ibid: 64). Όπως σημειώνεται, ένα στα τρία σχολεία της έρευνας προχώρησε μαζί με τα ίδια σχολεία σε νέα αίτηση στο πλαίσιο του Προγράμματος (ibid: 64), ενώ διαπιστώνεται επίσης ότι η ύπαρξη χρηματοδοτικού πλαισίου είναι απαραίτητη σε μεγάλο βαθμό για τη συνέχιση της συνεργασίας σε βάθος χρόνου (ibid: 65).

Η τάση των σχολείων για περισσότερη συνεργασία διακρίνεται και στην έρευνα του CSES για τις Σχολικές Συμπράξεις (2004). Σε ποσοστό που ξεπερνά το 80% οι συμμετέχοντες θεωρούσαν ότι θα δοθεί συνέχεια στη συνεργασία των σχολείων (CSES, 2004: 95), ενώ ακόμα και σχολεία που δεν προχώρησαν τελικά στην υλοποίηση

νέων Συμπράξεων εξέφρασαν την πρόθεσή τους να συμμετέχουν ξανά στο Πρόγραμμα μελλοντικά (ibid: 95). Όπως και στην προηγούμενη έρευνα που αναφέρθηκε, θεωρείται ότι η συνεργασία μπορεί να διατηρηθεί στο ίδιο επίπεδο μόνο εφόσον υπάρχει η αντίστοιχη χρηματοδότηση, καθώς η χρηματοδότηση επιτρέπει τις κινητικότητες του προσωπικού και των μαθητών, οι οποίες παίζουν καθοριστικό ρόλο στην υλοποίηση του Προγράμματος (ibid: 95).

Το ενδιαφέρον για περισσότερη συνεργασία με τα σχολεία του εξωτερικού είναι έκδηλο και σε άλλες έρευνες: το 70% των ερωτηθέντων σε έρευνα του ICF αναμένει νέα ή περαιτέρω συνεργασία με τα εκπαιδευτικά ιδρύματα/ τους οργανισμούς του εξωτερικού, ενώ σε ποσοστό περίπου 55% αναφέρεται ότι αυτό είναι πλέον γεγονός (ICF, 2017: 304 πίνακας 6.30). Κάτι αντίστοιχο εντοπίζεται και στην τελική αναφορά του Προγράμματος Socrates II για το Πρόγραμμα Comenius, όπου αναφέρεται η διάθεση και η πρόθεση των ιδρυμάτων να διατηρήσουν τη σχέση συνεργασίας τους (ECOTEC, 2008: 131, πίνακας 4.7).

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα των Zevgitis & Emvalotis (2015: 73) επίσης αναφέρουν προσπάθειες περαιτέρω συνεργασίας, ενώ οι περισσότεροι ερωτηθέντες αναφέρουν ότι τα σχολεία τους συνέχισαν σε νέα Σχολική Σύμπραξη. Παράλληλα υπογραμμίζουν τη συμβολή του Προγράμματος στη δημιουργία ευρωπαϊκών σχολικών δικτύων και συνδέσμων με τις άλλες χώρες της Ευρώπης (ibid: 73).

Αξίζει να σημειωθεί ότι το αυξανόμενο ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων για περισσότερες ευρωπαϊκές εμπειρίες αναπτύσσεται ήδη κατά τη διάρκεια υλοποίησης των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων. Σύμφωνα με την Ενδιάμεση Αξιολόγηση του Προγράμματος στην Ελλάδα για την περίοδο 2014-15, σε κάποιες περιπτώσεις Στρατηγικών Συμπράξεων τα σχολεία ζήτησαν να πραγματοποιήσουν περισσότερες κινητικότητες μαθητών από αυτές που είχαν αρχικά σχεδιάσει (Laliotou et al., 2017:7), γεγονός που αναδεικνύει το ενδιαφέρον των σχολείων να προσφέρουν «περισσότερη Ευρώπη» στους μαθητές τους.

Έρευνα του GES (Maiworm, Kastner & Wenzel, 2010: 79) για την ενδο-υπηρεσιακή κατάρτιση Comenius σημειώνει ότι οι συμμετέχοντες στράφηκαν περισσότερο στην εισαγωγή μίας ευρωπαϊκής διάστασης στο μάθημά τους λόγω της

εμπειρίας τους στο Πρόγραμμα. Η κατάρτιση επίσης οδήγησε πολλά σχολεία στην καθιέρωση συνεργασιών με άλλα σχολεία/οργανισμούς του εξωτερικού (ibid: 79), γεγονός που επιβεβαιώνει την αξία της κατάρτισης και της κινητικότητας του προσωπικού όχι μόνο άμεσα και σε προσωπικό επίπεδο για τον συμμετέχοντα, αλλά και έμμεσα, για το σχολείο του.

Συμμετέχοντες στην αντίστοιχη δράση του Erasmus+ (KA1) στην Ελλάδα αναφέρουν ότι η συμμετοχή τους έχει επηρεάσει σημαντικά και θετικά τη διάθεσή τους όχι μόνο για περαιτέρω επαγγελματική εξέλιξη, αλλά και για περαιτέρω συνεργασία με τους συναδέλφους που γνώρισαν στο εξωτερικό (Laliotou et al., 2017: 8). Μάλιστα, το 97,7% όσων είχαν εμπειρία κινητικότητας δήλωσαν σε σχετική έρευνα του Υπουργείου Παιδείας την επιθυμία τους να συμμετέχουν και σε άλλες δράσεις στο πλαίσιο του Erasmus+ (ibid: 11).

Έρευνα του CMEPIUS (Lenc et al, 2016) επίσης διαπιστώνει ότι τα ευρωπαϊκά Προγράμματα έχουν θετικό αντίκτυπο στην στάση των συμμετεχόντων απέναντι σε ευρωπαϊκές συνεργασίες. Οι ερωτηθέντες δήλωσαν ότι αισθάνονται έτοιμοι να καθιερώσουν την επικοινωνία τους με σχολεία του εξωτερικού, αλλά και να συμμετέχουν σε νέα Σχέδια (ibid: 29).

Ο θετικός αντίκτυπος εντοπίζεται και στην περίπτωση των σχολικών συνεργασιών και των άλλων δράσεων που υλοποιούνται στο πλαίσιο της πλατφόρμας e-twinning. Η δικτύωση και η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων ανάμεσα στους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς ξεχωρίζει ως το πεδίο με τον πιο σημαντικό αντίκτυπο στις περιπτώσεις συμμετοχής στις Δράσεις Επαγγελματικής Ανάπτυξης e-twinning και πολλές φορές είχε ως αποτέλεσμα την εξέλιξη της συνεργασίας και την εκπόνηση κοινών projects («έργα») (EFC, 2013: 51-52). Η συμμετοχή σε έργα e-twinning στο 42% των περιπτώσεων της έρευνας του EFC οδήγησε στην περαιτέρω συνεργασία των σχολείων στο πλαίσιο του Comenius (ibid: 92). Οι Lenc et al επίσης εντοπίζουν τη διάθεση των εκπαιδευτικών για περισσότερες ευρωπαϊκές εμπειρίες μέσα από τη συμμετοχή σε νέα projects και την καθιέρωση της επικοινωνίας με άλλα σχολεία της Ευρώπης (Lenc et al, 2016: 29).

Όπως προκύπτει από τη μελέτη των ερευνών στο πεδίο των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων, η ενασχόληση των εκπαιδευτικών με τα Προγράμματα αυτά αποτελεί

μία εμπειρία συνεργασίας και επικοινωνίας που αποτιμάται πολύ θετικά από τους συμμετέχοντες και η οποία μπορεί να έχει πολλά οφέλη για το σχολείο τους, αλλά και τους συναδέλφους τους. Στο πλαίσιο των Προγραμμάτων αναπτύσσονται σχέσεις που παραμένουν και μετά την υλοποίηση των κοινών δράσεων και οι οποίες μπορούν να αποτελούν τη βάση για περαιτέρω συνεργασία σε επίπεδο εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί ως πολλαπλασιαστές αυξάνουν το ενδιαφέρον και των συναδέλφων τους για αντίστοιχες εμπειρίες. Διαπιστώνεται επίσης ότι σε μεγάλο βαθμό τα σχολεία επιθυμούν να επεκτείνουν τη συνεργασία τους υλοποιώντας ξανά αντίστοιχο Πρόγραμμα, ενώ παράλληλα διαπιστώνεται ότι στα συμμετέχοντα σχολεία οι εκπαιδευτικοί εισάγουν μία πιο «ευρωπαϊκή» ματιά στο μάθημά τους και υπάρχει πιο έντονη η ευρωπαϊκή διάσταση στη σχολική ζωή. Ενδιαφέρον επίσης προκαλεί το γεγονός ότι η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης συνδέεται με την καλή επικοινωνία και το υψηλό επίπεδο συνεργασίας εντός της Σύμπραξης.

Συνεπώς, η σύνδεση των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών με την Ευρώπη μέσω των Προγραμμάτων δεν περιορίζεται στα περιθώρια της υλοποίησης ενός Σχεδίου και στην επίτευξη συγκεκριμένων στόχων. Αντίθετα, για τους συμμετέχοντες η Ευρώπη φαίνεται ότι αποκτά μία νέα δυναμική, η οποία μεταφέρεται στο σχολείο και στην σχολική καθημερινότητα με τη μορφή δράσεων και δραστηριοτήτων που αφορούν την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση. Άρα, από τη μελέτη της βιβλιογραφίας προκύπτει ότι μπορούμε να μιλήσουμε για εξευρωπαϊσμό στο οριζόντιο επίπεδο μέσω της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής μάθησης, καθώς οι συμμετέχοντες φέρνουν πίσω στο σχολείο τους την ευρωπαϊκή τους εμπειρία και επηρεάζουν θετικά μέσω αυτής το ενδιαφέρον της σχολικής μονάδας να ανακαλύψει περαιτέρω τη σύνδεσή της με την Ευρώπη μέσω νέων δραστηριοτήτων και δράσεων.

Αναστοχασμός

Στο κεφάλαιο αυτό προσεγγίσαμε μέσω της βιβλιογραφίας τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά Προγράμματα ως πλαίσιο συνεργασίας και επικοινωνίας και μελετήσαμε τον αντίκτυπό τους στους συμμετέχοντες και στα σχολεία τους, όσον αφορά την περαιτέρω καλλιέργεια της ευρωπαϊκής διάστασης σε βάθος χρόνου. Από τη μελέτη της βιβλιογραφίας προκύπτει ότι το κομμάτι της συνεργασίας και της επικοινωνίας, αν

και δεν αποτελεί πρωταρχικό στόχο των Προγραμμάτων, αποτελεί πολύ σημαντικό αντίκτυπό τους και μπορεί να συμβάλει θετικά στην ανάπτυξη του ευρωπαϊκού προφίλ του σχολείου. Διαπιστώθηκε επίσης ότι τα σχολεία με ευρωπαϊκή εμπειρία έχουν αυξημένο ενδιαφέρον για νέες ευρωπαϊκές συνεργασίες και το προσωπικό τους είναι πιο πρόθυμο να προσθέσει μία ευρωπαϊκή προσέγγιση στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τα στοιχεία αυτά μας επιτρέπουν να αναφερθούμε στις Σχολικές Συμπράξεις ως περιπτώσεις όπου ο εξευρωπαϊσμός εντοπίζεται στο οριζόντιο επίπεδο μέσω της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής μάθησης.

Β' ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η Βασική Δράση 2 του ERASMUS+ στην ελληνική σχολική εκπαίδευση κατά τα έτη έγκρισης 2014 και 2015

5.1 Βασικά χαρακτηριστικά της Βασικής Δράσης 2 κατά τα έτη 2014 και 2015

Οι Σχολικές Συμπράξεις εντάσσονται στο πλαίσιο της Βασικής Δράσης 2 του Erasmus+, οι οριζόντιες προτεραιότητες της οποίας περιλαμβάνουν την αναβάθμιση του κύρους των επαγγελματιών της εκπαίδευσης, την στήριξη του φαινομένου της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και την αντιμετώπιση των χαμηλών επιδόσεων σε βασικές δεξιότητες (IKY, 2015α: 9). Οι Στρατηγικές Συμπράξεις αποκλειστικά μεταξύ σχολείων («School-to-school») για την περίοδο που εξετάζεται αφορούσαν τη συνεργασία τουλάχιστον δύο σχολείων³⁶ από τουλάχιστον δύο χώρες³⁷ πάνω σε ένα σαφές Σχέδιο, το οποίο μπορούσε να έχει διάρκεια υλοποίησης από δύο έως τρία χρόνια (IKY, 2015γ: 12), (IKY, 2016γ: 12). Τα σχολεία είχαν επίσης τη δυνατότητα να συνεργαστούν και με φορείς στον χώρο της εκπαίδευσης συμμετέχοντας σε Διευρυμένη Στρατηγική Σύμπραξη (IKY, 2015α: 9), (IKY, 2016α: 10), ωστόσο, όπως θα φανεί στη συνέχεια, οι περιπτώσεις Διευρυμένων Συμπράξεων με τη συμμετοχή σχολείων είναι πολύ λίγες.

Σε κάθε περίπτωση βασικό κομμάτι του Προγράμματος Erasmus+ είναι η κινητικότητα του προσωπικού και των μαθητών, ως μέσο επίτευξης των στόχων του Σχεδίου. Η κινητικότητα στην περίπτωση των Σχολικών Συμπράξεων κατά τα έτη έγκρισης 2014 και 2015 αφορούσε τις Διεθνικές Συναντήσεις των εταίρων, με σκοπό τη διαχείριση και τον έλεγχο της υλοποίησης του Σχεδίου (IKY, 2015γ: 15), (IKY, 2016γ: 15), καθώς και τις Διεθνικές Δραστηριότητες Μάθησης, Διδασκαλίας και Κατάρτισης (Learning, Teaching and Training Activities), οι οποίες περιελάμβαναν φυσική³⁸ κινητικότητα μαθητών και εκπαιδευτικών τουλάχιστον 5 ημερών με σκοπό να δώσουν προστιθέμενη αξία στο Σχέδιο (IKY, 2015γ: 17), (IKY, 2016γ: 17).

³⁶ Ο κατάλογος με τα επιλέξιμα σχολεία και τις χώρες που συμμετέχουν στο Erasmus+ συμπεριλαμβάνεται στον Οδηγό Προγράμματος κάθε έτους.

³⁷ Για το 2014 και το 2015 ο προϋπολογισμός μπορούσε να καλύψει έως 10 εταίρους, χωρίς, ωστόσο, να υφίσταται ανώτατο όριο αριθμού εταίρων (IKY, 2015γ: 12), (IKY, 2016γ: 12).

³⁸ Ωστόσο, από το Πρόγραμμα προβλέπεται και η «μικτού τύπου κινητικότητα», που συνδυάζει

5.2 Το νομοθετικό πλαίσιο για την υλοποίηση Σχολικής Σύμπραξης

Οι Σχολικές Συμπράξεις Erasmus+ στην ελληνική δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατά την περίοδο που εξετάζεται εντάχθηκαν στο πλαίσιο των Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων³⁹, σύμφωνα με τις εγκυκλίους με Αρ. Πρωτ. 167127/Γ7/15-10-2014⁴⁰ και 178852/ΓΔ4/06-11-2015⁴¹ για το 2014 και το 2015 αντίστοιχα. Όπως ορίζεται στις εγκυκλίους αυτές, οι δραστηριότητες της Σύμπραξης υλοποιούνταν προαιρετικά μετά το πέρας των μαθημάτων για δύο ώρες κάθε εβδομάδα.

Συνεπώς, δεν υπήρξε κάποια εγκύκλιος που να αφορά συγκεκριμένα στην υλοποίηση Σχολικών Συμπράξεων Erasmus+ ή κάποια προσαρμογή των σχετικών εγκυκλίων στις ανάγκες των Σχολικών Συμπράξεων, η οποία θα μπορούσε να συμβάλει θετικά στην υλοποίηση των Προγραμμάτων. Και αυτό παρά το γεγονός ότι οι Συμπράξεις διαφοροποιούνται σημαντικά από τα (άλλα) Προγράμματα Σχολικών Δραστηριοτήτων σε πολλά επίπεδα, όπως η διάρκεια υλοποίησης των Σχεδίων, η οργάνωση των κινητικότητας, η ανάγκη οικονομικής διαχείρισης, η ανάγκη για δραστηριότητες διάδοσης και συνολικά οι συμβατικές υποχρεώσεις προς το ΙΚΥ⁴². Ενδεικτικά αναφέρεται ότι στις παραπάνω εγκυκλίους δεν προβλέπεται κάποια διευκόλυνση ή κίνητρο σε υπηρεσιακό επίπεδο για την παιδαγωγική ομάδα και τον Υπεύθυνο του Προγράμματος, καθώς οι επιπλέον ώρες εργασίας τους δεν λαμβάνονται υπόψη υπηρεσιακά⁴³, ενώ η οργάνωση των κινητικότητας χαρακτηρίζεται μία εξαιρετικά χρονοβόρα και γραφειοκρατική διαδικασία⁴⁴. Αξίζει να σημειωθεί ότι δυσκολίες όπως η έλλειψη κινήτρων, ο φόρτος εργασίας για το προσωπικό, η έλλειψη υποστηρικτικών δομών, η πίεση χρόνου και η πολλή γραφειοκρατία εντοπίζονται και κατά τη μελέτη της βιβλιογραφίας (CIEP, 2012: 9), (Diamantopoulou, 2006: 144-146),

φυσική και εικονική κινητικότητα (ΙΚΥ, 2015γ: 17), (ΙΚΥ, 2016γ: 17).

³⁹ Πρόκειται για τα Προγράμματα Αγωγής Υγείας, Σταδιοδρομίας, Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Πολιτιστικών Θεμάτων, e-twinning, κ.ά.

⁴⁰ Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, 2014. Εγκύκλιος με Αρ. Πρωτ. 167127/Γ7/15-10-2014. Σχεδιασμός και υλοποίηση προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων (Αγωγής Σταδιοδρομίας, Αγωγής Υγείας, Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Πολιτιστικών Θεμάτων, e-twinning και Erasmus+) για το σχολικό έτος 2014-15.

⁴¹ Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, 2015β. Εγκύκλιος με Αρ. Πρωτ. 178852/ΓΔ4/06-11-2015. Σχεδιασμός και υλοποίηση Προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων (Αγωγής Σταδιοδρομίας, Αγωγής Υγείας, Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Πολιτιστικών Θεμάτων, e-twinning και Erasmus+) για το σχολικό έτος 2015-16.

⁴² Βλ. τους αντίστοιχους Οδηγούς Διαχείρισης του Προγράμματος (ΙΚΥ, 2015γ και ΙΚΥ, 2016γ).

⁴³ Βλ. τις σχετικές εγκυκλίους με Αρ. Πρωτ. 167127/Γ7/15-10-2014, 178852/ΓΔ4/06-11-2015.

⁴⁴ Βλ. και <https://www.esos.gr/arthra/35493/egkrisi-sholikon-ekdromon-ma-poy-einai-paralogo> (ανάκτηση 7-1-2017)

(Zevgitis & Emvalotis, 2015: 74), (CSES, 2004: 36-38), (Plana, 2012: 204). Εντούτοις, όπως θα διαπιστωθεί και στη συνέχεια, παρά τις δυσκολίες το ενδιαφέρον των ελληνικών σχολείων παραμένει, γεγονός που αναδεικνύει την προστιθέμενη αξία του Προγράμματος και τη διάθεση να παρακαμφθούν οι όποιες αντιξοότητες.

5.3 Η Βασική Δράση 2 κατά τα έτη αίτησης 2014 και 2015 στην ελληνική σχολική εκπαίδευση

Το 2014 στον τομέα της σχολικής εκπαίδευσης εγκρίθηκαν 121 Σχέδια Συνεργασίας για την Καινοτομία και την Ανταλλαγή Καλών Πρακτικών (ΚΑ2) που περιελάμβαναν την συμμετοχή σχολείων τόσο σε Συμπράξεις αποκλειστικά μεταξύ σχολείων («School to School»), όσο και σε Διευρυμένες Συμπράξεις (ΙΚΥ, 2015α: 16), ενώ το 2015 εγκρίθηκαν 139 Σχέδια (ΙΚΥ, 2016α: 3-7 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) (Πίνακας 1). Αναλυτικότερα, το 2014 113 σχολεία συμμετείχαν σε Συμπράξεις School to School και 3 ήταν εταίροι σε Διευρυμένες Συμπράξεις (ΙΚΥ, 2015α: 3-6 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου). Αντίστοιχα, το 2015 τα εγκεκριμένα Σχέδια υλοποιήθηκαν από 113 ελληνικά σχολεία. Πιο συγκεκριμένα, 105 σχολεία συμμετείχαν σε Συμπράξεις School to School και 8 σε Διευρυμένες Συμπράξεις (ΙΚΥ, 2016α: 3-7 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) (Πίνακας 2). Στο πλαίσιο των Συμπράξεων αποκλειστικά μεταξύ σχολείων το 2014 τα Σχέδια περιελάμβαναν τη συνεργασία 747 εταίρων (ΙΚΥ, 2015α: 11), ενώ το 2015 ο αριθμός των εταίρων ανήλθε στους 791 (ΙΚΥ, 2016α: 14).

Πίνακας 1: Σχέδια Βασικής Δράσης 2 στον τομέα της σχολικής εκπαίδευσης

	ΣΧΕΔΙΑ			
ΚΑ2	Εγκεκριμένα Σχέδια που περιλαμβάνουν συμμετοχή σχολείων	Αρχικά Επιλαχόντα ⁴⁵	Απορριφθέντα λόγω έλλειψης κονδυλίων	Απορριφθέντα
2014	121	Χωρίς στοιχεία	Χωρίς στοιχεία	Χωρίς στοιχεία
2015	139	33 ⁴⁶	29 ⁴⁷	21

Πηγές: ΙΚΥ, n.d.α, n.d.β, n.d.γ, 2015α (σ.16), 2016α (σ.3-7 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου)

⁴⁵ Η στήλη περιλαμβάνει συνολικά Σχέδια School-to-school και Διευρυμένες Συμπράξεις. Στην περίπτωση των Διευρυμένων Συμπράξεων δεν είναι δυνατόν να εντοπιστεί ο ακριβής αριθμός των σχολείων που θα συμμετείχαν στο Σχέδιο.

⁴⁶ Πρόκειται για Διευρυμένες Συμπράξεις.

⁴⁷ Πρόκειται για Συμπράξεις Αποκλειστικά μεταξύ Σχολείων.

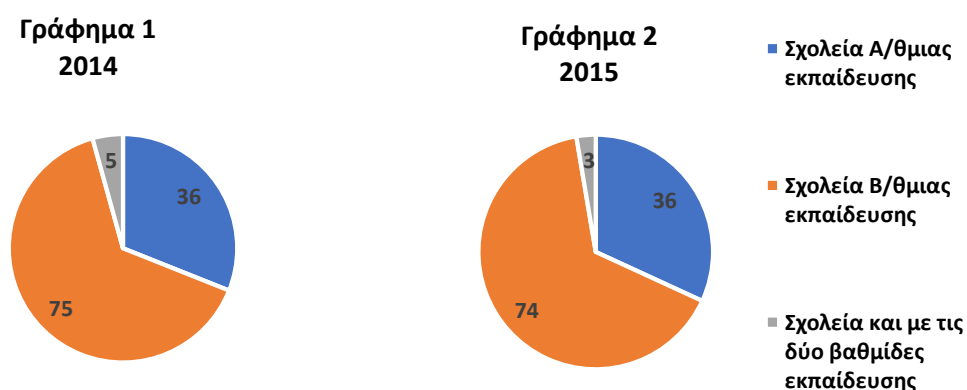
Πίνακας 2: Συμμετοχή σχολείων στη Βασική Δράση 2 στον τομέα της σχολικής εκπαίδευσης ανά έτος έγκρισης

ΚΑ2	ΣΧΟΛΕΙΑ		
	Συμμετοχή σε Συμπράξεις αποκλειστικά μεταξύ σχολείων	Συμμετοχή σε Διευρυμένες Συμπράξεις εγκεκριμένες στην Ελλάδα ⁴⁸	Σύνολο Σχολείων
2014	113	3	116
2015	105	8	113

Πηγές: ΙΚΥ, 2015α (σσ.3-6 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) και ΙΚΥ, 2016α (σσ.3-7 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου)

Όσον αφορά την κατανομή των Σχεδίων ανά βαθμίδα εκπαίδευσης, τα Σχέδια του 2014 υλοποιήθηκαν από 36 σχολεία πρωτοβάθμιας και 75 σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και 5 εκπαιδευτήρια που περιλαμβάνουν αμφότερες τις βαθμίδες εκπαίδευσης (ΙΚΥ, 2015α: 3-6 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) (Γράφημα 1). Η ίδια αναλογία μεταξύ πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης παρατηρείται και το 2015, όπου συμμετείχαν σε Συμπράξεις 36 σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, 74 σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και 3 εκπαιδευτήρια όπου λειτουργούσαν και οι δύο βαθμίδες (ΙΚΥ, 2016α: 3-7 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) (Γράφημα 2).

Γραφήματα 1 και 2: Κατανομή Σχεδίων ΚΑ2 ανά εκπαιδευτική βαθμίδα

Πηγές: ΙΚΥ, 2015α (σσ.3-6 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) και ΙΚΥ, 2016α (σσ.3-7 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου)

⁴⁸ Τα στοιχεία προκύπτουν από την παρουσίαση κάθε Σχεδίου Διευρυμένης Σύμπραξης στον αντίστοιχο Κατάλογο Εγκεκριμένων Σχεδίων κάθε έτους (βλ. πηγές Πίνακα).

Στον Πίνακα 3 παρατίθενται αναλυτικά τα σχολεία που υλοποίησαν Πρόγραμμα ανά κατηγορία. Όπως επίσης παρατηρείται, τόσο για τα στοιχεία του 2014 όσο και του 2015, ο αριθμός των εγκεκριμένων Σχεδίων ΚΑ2 είναι μεγαλύτερος από τον αριθμό των συμμετεχόντων σχολείων. Από τη μελέτη των στοιχείων προέκυψε ότι ορισμένα σχολεία αιτήθηκαν την ίδια χρονιά περισσότερα από ένα Σχέδια ΚΑ2, τα οποία και εγκρίθηκαν, ενώ υπήρξε και η περίπτωση της συμμετοχής δύο ελληνικών σχολείων σε ένα Σχέδιο. Ο Πίνακας 4 παρουσιάζει τις σχολικές μονάδες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τις οποίες εγκρίθηκαν 2 ή περισσότερα Σχέδια ΚΑ2 κατά την περίοδο που ερευνάται. Από τις περιπτώσεις αυτές ξεχωρίζει η περίπτωση του Δημοτικού Σχολείου Παλαικάστρου Σητείας το 2015, καθώς εγκρίθηκαν 11 Σχέδια που το περιελάμβαναν ως εταίρο.

Πίνακας 3: Σχολεία που υλοποίησαν ΚΑ2 (2014 και 2015) ανά κατηγορία

ΚΑ2	2014 ⁴⁹	2015
Σχολεία Α/θμιας Εκπαίδευσης	36	36
Σχολεία Β/θμιας Εκπαίδευσης	75	74
Σχολεία που έχουν και τις δύο βαθμίδες εκπαίδευσης	5	3
Νηπιαγωγεία, Δημοτικά ⁵⁰	36	31
Γενικά Γυμνάσια, ΓΕΛ	60	55
Πρότυπα/Πειραματικά Σχολεία (Α/θμια, Β/θμια)	5	8
ΕΠΑΛ	5	6
Ειδικά Σχολεία, ΕΕΕΕΚ, ΤΕΕΑ (Α/θμια, Β/θμια)	2	4
Διαπολιτισμικά, Ευρωπαϊκής Παιδείας (Α/θμια, Β/θμια)	1	4
Μουσικά, Καλλιτεχνικά Σχολεία	2	2

Πηγές: ΙΚΥ, 2015α (σσ.3-6 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) και ΙΚΥ, 2016α (σσ.3-7 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου)

⁴⁹ Δεν περιλαμβάνει Εκπαιδευτήρια που περιλαμβάνουν και τις δύο βαθμίδες εκπαίδευσης και που δεν διευκρινίζεται η βαθμίδα που συμμετέχει στο Σχέδιο. Το ίδιο ισχύει και για τη στήλη του 2015.

⁵⁰ Δεν περιλαμβάνει σχολεία που περιλαμβάνονται στις άλλες κατηγορίες του πίνακα (π.χ. Πρότυπα, Πειραματικά).

Πίνακας 4: Σχολεία με δύο ή περισσότερα Σχέδια ΚΑ2 το 2014 και το 2015

	ΚΑ2 2014	ΚΑ2 2015	Σύνολο Σχεδίων ΚΑ2
Δημοτικό Σχολείο Παλαικάστρου	1	11	12
Εκπαιδευτήρια ΠΛΑΤΩΝ⁵¹	4	4	8
ΕΠΑΛ Καλαμαριάς	-	4	4
1^ο Δημοτικό Σχολείο Βερδικούσας	-	2	2
2^ο ΓΕΛ Ν. Ιωνίας Μαγνησίας	-	2	3
7^ο Γυμνάσιο Ρόδου	-	2	2
1^ο ΕΠΑΛ Θεσσαλονίκης	-	2	2
Εσπερινό ΓΕΛ Αιγάλεω	-	2	2

Πηγές: ΙΚΥ, 2015α (σσ.3-6 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) και ΙΚΥ, 2016α (σσ.3-7 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου)

5.4 Η Βασική Δράση 2 στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατά τα έτη αίτησης 2014 και 2015

Όπως προκύπτει από τη μελέτη των στοιχείων, το 2014 υλοποίησαν Σχέδιο ΚΑ2 75 σχολικές μονάδες αμιγώς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, εκ των οποίων 27 Γυμνάσια, 37 Γενικά Λύκεια και 5 ΕΠΑΛ, καθώς και 5 εκπαιδευτήρια/σχολικές μονάδες που παρέχουν και πρωτοβάθμια εκπαίδευση (χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται η βαθμίδα στην οποία απευθύνθηκε το Σχέδιο). Από τα 75 σχολεία, τα 73 σχολεία συμμετείχαν σε Σχολικές Συμπράξεις αποκλειστικά μεταξύ σχολείων, ενώ 2 συμμετείχαν σε Διευρυμένη Σύμπραξη (ΙΚΥ, 2015α: 3-6 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) (Γράφημα 3). Ένα από τα σχολεία ξεκίνησε το 2014 να υλοποιεί περισσότερες από μία Σχολικές Συμπράξεις (ΙΚΥ, 2015α: 3-6). Επίσης, από τη μελέτη των εγκεκριμένων Σχεδίων ΚΑ1 προκύπτει ότι 7 σχολεία που συμμετείχαν σε Συμπράξεις ξεκίνησαν την ίδια χρονιά να υλοποιούν Βασική Δράση 1 (ΙΚΥ, 2015β: σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) (βλ. Παράρτημα, Πίνακας 1).

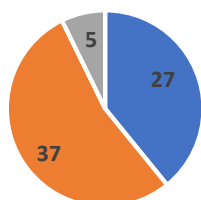
Το 2015 συμμετείχαν σε Σχέδια ΚΑ2 74 σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (28 Γυμνάσια, 36 Γενικά Λύκεια και 6 ΕΠΑΛ), καθώς και 3 σχολεία/εκπαιδευτήρια που παρέχουν εκπαίδευση τόσο δευτεροβάθμιας όσο και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

⁵¹ Πρόκειται για εκπαιδευτήριο που περιλαμβάνει πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Από τα 74 σχολεία, 69 συμμετείχαν σε Συμπράξεις αποκλειστικά μεταξύ σχολείων και 5 ήταν εταίροι σε Διευρυμένες Συμπράξεις (IKY, 2016α: 3-7 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) (Γράφημα 4). Από τα σχολεία αυτά 6 ξεκίνησαν το 2015 να υλοποιούν περισσότερες από μία Σχολικές Συμπράξεις (Πίνακας 4), ενώ 10 σχολεία ξεκίνησαν την ίδια χρονιά να υλοποιούν Σχέδιο ΚΑ1 (IKY, 2016β: σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) (βλ. Παράρτημα, Πίνακας 2).

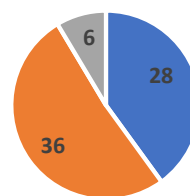
Όσον αφορά τη μικρή παρουσία των ΕΠΑΛ στις Σχολικές Συμπράξεις, σημειώνεται ότι τα ΕΠΑΛ μπορούσαν να επίσης να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες του Erasmus+ στην κατηγορία της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (VET)⁵².

Γράφημα 3
Σχέδια ΚΑ2 2014
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

■ Γυμνάσια ■ Γενικά Λύκεια ■ ΕΠΑΛ

Γράφημα 4
Σχέδια ΚΑ2 2015
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

■ Γυμνάσια ■ Γενικά Λύκεια ■ ΕΠΑΛ

Πηγές: IKY, 2015α (σ.σ.3-6 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) και IKY, 2016α (σ.σ.3-7 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου)

Ο πίνακας 5 παρουσιάζει ανά κατηγορία σχολείου τον αριθμό σχολικών μονάδων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που συμμετείχαν σε Σχολικές Συμπράξεις, είτε αποκλειστικά μεταξύ σχολείων είτε Διευρυμένες, κατά την περίοδο που μελετάται. Σημειώνεται ότι σε αυτή την κατηγοριοποίηση δεν περιλαμβάνονται εκπαιδευτικά ιδρύματα (ειδικής εκπαίδευσης, εκπαιδευτήρια, ευρωπαϊκά σχολεία) όπου δεν διασαφηνίζεται κατά την αίτηση εάν η συμμετοχή αφορούσε τάξεις Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου.

Από τη μελέτη της περίληψης των Σχεδίων ΚΑ2 των ετών 2014 και 2015 στις αντίστοιχες εκδόσεις του IKY προκύπτει ότι τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

⁵² Βλ. <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-ka2/epagelmatikikatartisi-ka2> [Ανακτήθηκε 17-11-2018].

που συμμετείχαν σε Σχολικές Συμπράξεις School to School, που αποτελούν και το δείγμα της έρευνας που ακολουθεί, ανέρχονται σε 146.

Πίνακας 5: Συμμετοχή σε ΚΑ2 ανά κατηγορία σχολείου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατά τα έτη έγκρισης 2014 και 2015

ΚΑ2	2014⁵³	2015
Σχολεία Β/θμιας Εκπαίδευσης	75	74
Σχολεία που έχουν και τις δύο βαθμίδες εκπαίδευσης	5	3
Γυμνάσια Σύνολο	27	28
Γενικά Λύκεια σύνολο	37	36
ΕΠΑΛ	5	6
Πρότυπα/Πειραματικά Γυμνάσια	3	-
Πρότυπα/Πειραματικά Λύκεια	-	4
Εσπερινά Γενικά Λύκεια	-	1
Διαπολιτισμικά Λύκεια	-	1
Διαπολιτισμικά Γυμνάσια	-	1
Εργαστηριακά κέντρα	1	1
Μουσικά, Καλλιτεχνικά Σχολεία	2	2
Ειδική εκπαίδευση (ΕΕΕΕΚ, ΤΕΕΑ, ΕΠΑΛ)	2	-

Πηγές: ΙΚΥ, 2015α (σσ.3-6 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου) και ΙΚΥ, 2016α (σσ.3-7 και σελίδα περίληψης κάθε Σχεδίου)

⁵³ Δεν περιλαμβάνει Εκπαιδευτήρια που περιλαμβάνουν και τις δύο βαθμίδες εκπαίδευσης και που δεν διευκρινίζεται η βαθμίδα που συμμετέχει στο Σχέδιο. Το ίδιο ισχύει και για τη στήλη του 2015.

5.5 Η περαιτέρω συμμετοχή των σχολικών μονάδων σε ΚΑ1 και ΚΑ2

Η μελέτη των στοιχείων που είναι διαθέσιμα για τα εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ1 και ΚΑ2 των ετών αίτησης 2014, 2015, 2016 και 2017 μας δίνει μία εικόνα του ενδιαφέροντος των σχολείων που υλοποίησαν δράσεις ΚΑ2 (εγκεκριμένα το 2014 και 2015) να υλοποιήσουν Προγράμματα Erasmus+ σε βάθος χρόνου. Μέσα από την αντιπαραβολή των δεδομένων (ΙΚΥ, 2015α, 2015β, 2016α, 2016β, 2017α, 2017β, n.d.δ, n.d.ε) εντοπίστηκαν:

-Τα σχολεία που υλοποίησαν Πρόγραμμα ΚΑ2 το 2014, καθώς και η παρουσία τους σε Προγράμματα ΚΑ2 και ΚΑ1 που εγκρίθηκαν κατά τα έτη αίτησης 2015, 2016 και 2017.

-Τα σχολεία που υλοποίησαν Πρόγραμμα ΚΑ2 το 2015, καθώς και η παρουσία τους σε Προγράμματα που εγκρίθηκαν κατά τα έτη αίτησης 2016 και 2017.

Εξετάζοντας την περίπτωση των Συμπράξεων παρατηρείται ότι το 38% των σχολείων που συμμετείχαν σε Σχέδια του 2014 (44 σχολεία) και το 30% των σχολείων που συμμετείχαν σε Σχέδια του 2015 (34 σχολεία)⁵⁴ προχώρησαν στην υλοποίηση Σχεδίων ΚΑ1 ή/και ΚΑ2 τις επόμενες χρονιές (εγκεκριμένα μέχρι και το 2017) (ΙΚΥ, 2015α, 2015β, 2016α, 2016β, 2017α, 2017β, n.d.δ, n.d.ε)⁵⁵ (βλ. Παράρτημα, Πίνακες 3 και 4). Σημειώνεται ότι για τα Σχέδια του 2014 τα ποσοστά αφορούν τα επόμενα 3 έτη έγκρισης, ενώ για τα Σχέδια του 2015 αφορούν τα επόμενα 2 έτη έγκρισης λόγω των περιορισμών που έχουμε θέσει στην έρευνα.

Πίνακας 6: Η παρουσία των σχολείων που υλοποίησαν ΚΑ2 το 2014 και το 2015 στα εγκεκριμένα Σχέδια του 2015, του 2016 και του 2017

ΚΑ2 – Σύνολο σχολείων	2014 ⁵⁶	2015
Σχολεία που υλοποίησαν ΚΑ2	116	113
Σχολεία που υλοποίησαν ΚΑ1/ΚΑ2 τα επόμενα έτη	44 (38%)	34 (30%)

Πηγές: ΙΚΥ, 2015α, 2015β, 2016α, 2016β, 2017α, 2017β, n.d.δ, n.d.ε

⁵⁴ Από τα σχολεία αυτά τα 8 είχαν εμπειρία συμμετοχής στο Erasmus+ από το 2014 (βλ. Παράρτημα Πίνακας 4).

⁵⁵ Όσον αφορά τις εκδόσεις του ΙΚΥ (2015α, 2015β, 2016α, 2016β) η συλλογή των στοιχείων έγινε από τη μελέτη της παρουσίασης κάθε Σχεδίου στον αντίστοιχο Κατάλογο.

⁵⁶ Δεν περιλαμβάνει Εκπαιδευτήρια που περιλαμβάνουν και τις δύο βαθμίδες εκπαίδευσης και που δεν διευκρινίζεται η βαθμίδα που συμμετέχει στο Σχέδιο. Το ίδιο ισχύει και για τη στήλη του 2015.

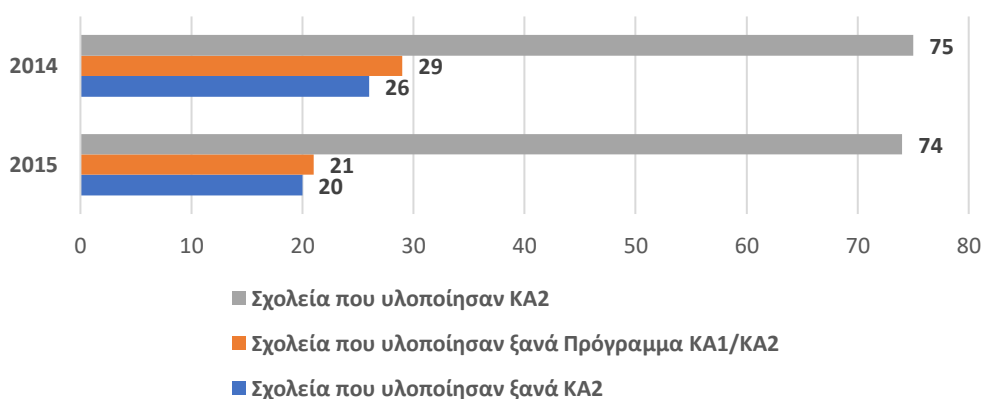
Η εικόνα είναι παρόμοια στην περίπτωση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (βλ. Παράρτημα, Πίνακες 3 και 4). Αναλυτικότερα, τα 29 από τα 75 σχολεία που υλοποίησαν ΚΑ2 το 2014 προχώρησαν σε Σχέδια ΚΑ1 ή/και ΚΑ2 κατά τα έτη 2015, 2016 και 2017 (ποσοστό 39%), ενώ τα 26 σχολεία συμμετείχαν ξανά σε Σύμπραξη. Αντίστοιχα, όσον αφορά τα σχολεία του 2015 τα 21⁵⁷ από τα 74 (ποσοστό 28%) συμμετείχαν σε Σχέδιο ΚΑ1 ή/και ΚΑ2 με έτος έγκρισης το 2016 ή/και το 2017⁵⁸. Μάλιστα τα 20 από τα 21 υλοποίησαν ξανά μία ή περισσότερες Συμπράξεις (ΙΚΥ, 2015α, 2015β, 2016α, 2016β, 2017α, 2017β, n.d.δ, n.d.ε)⁵⁹ των ετών έγκρισης 2016 ή/και 2017 (Πίνακας 7, Γράφημα 5).

Πίνακας 7: Η παρουσία των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υλοποίησαν ΚΑ2 το 2014 και το 2015 στα Σχέδια του 2015, του 2016 και του 2017

ΚΑ2 - Β/θμια Εκπαίδευση	2014 ⁶⁰	2015
Σχολεία που υλοποίησαν Πρόγραμμα ΚΑ2	75	74
Σχολεία που υλοποίησαν ΚΑ1/ΚΑ2 τα επόμενα έτη	29	21 ⁶¹
Σχολεία που υλοποίησαν ΚΑ2 τα επόμενα έτη	26	20

Πηγές: ΙΚΥ, 2015α, 2015β, 2016α, 2016β, 2017α, 2017β, n.d.δ, n.d.ε

Γράφημα 5: Η παρουσία των σχολείων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υλοποίησαν ΚΑ2 το 2014 και το 2015 στα Σχέδια του 2015, του 2016 και του 2017

Πηγές: ΙΚΥ, 2015α, 2015β, 2016α, 2016β, 2017α, 2017β, n.d.δ, n.d.ε

⁵⁷ Από τα σχολεία αυτά τα 8 είχαν εμπειρία συμμετοχής στο Erasmus+ από το 2014 (βλ. Παράρτημα Πίνακας 6).

⁵⁸ Χωρίς διαθέσιμα στοιχεία για την περίπτωση της Ελληνογερμανικής Αγωγής.

⁵⁹ Όσον αφορά τις εκδόσεις του ΙΚΥ (2015α, 2015β, 2016α, 2016β) η συλλογή των στοιχείων έγινε από τη μελέτη της παρουσίασης κάθε Σχεδίου στον αντίστοιχο Κατάλογο.

⁶⁰ Δεν περιλαμβάνει Εκπαιδευτήρια που περιλαμβάνουν και τις δύο βαθμίδες εκπαίδευσης και που δεν διευκρινίζεται η βαθμίδα που συμμετέχει στο Σχέδιο. Το ίδιο ισχύει και για τη στήλη του 2015.

⁶¹ Περιλαμβάνει και 3 σχολεία που υλοποίησαν Πρόγραμμα και το 2014.

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι τα ποσοστά που παρατίθενται αφορούν μόνο τα εγκεκριμένα Σχέδια και όχι το σύνολο των αιτήσεων. Αποτελούν, δηλαδή, τον ελάχιστο αριθμό σχολείων που εξέφρασαν εκ νέου το ενδιαφέρον τους να συμμετέχουν στις δράσεις KA1 και KA2 του Erasmus+, καθώς είναι πιθανό να αιτήθηκαν περισσότερα σχολεία να συμμετέχουν ξανά χωρίς όμως τελικά να εγκριθούν. Η συλλογή στοιχείων όσον αφορά τις αιτήσεις Σχεδίων που δεν εγκρίθηκαν δεν κατέστη δυνατή, καθώς οι αιτήσεις KA2 υποβάλλονται και αξιολογούνται από τις Εθνικές Μονάδες όλων των κρατών-μελών και όχι μόνο από το ΙΚΥ. Εντούτοις, τα δεδομένα που προέκυψαν από τα εγκεκριμένα Σχέδια μας επιτρέπουν να εντοπίσουμε ενδιαφέρον εκ μέρους των σχολείων που είχαν εμπειρία συμμετοχής σε Σχολική Σύμπραξη να υλοποιήσουν ξανά ευρωπαϊκό Πρόγραμμα και κυρίως να συμμετέχουν ξανά σε Σύμπραξη. Το γεγονός αυτό μπορεί να ερμηνευτεί διττά: αφενός σημαίνει ότι τα σχολεία αυτά αποτίμησαν θετικά την προηγούμενη εμπειρία τους στη Σύμπραξη και επιθυμούν να την επαναλάβουν, αφετέρου ενδέχεται να συνδέεται με την εξοικείωση των σχολείων αυτών με τη διαδικασία και το περιεχόμενο της αίτησης της Βασικής Δράσης 2.

Αναστοχασμός

Το Κεφάλαιο 5 ξεκίνησε με μία περιγραφή των βασικών χαρακτηριστικών των Σχολικών Συμπράξεων και του ελληνικού νομοθετικού πλαισίου μέσα στο οποίο υλοποιήθηκαν κατά τα σχολικά έτη 2014 και 2015. Στη συνέχεια εντοπίστηκε η παρουσία των Σχολικών Συμπράξεων Erasmus+ στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση για την περίοδο που ερευνάται. Κατόπιν διερευνήθηκε η μετέπειτα παρουσία των σχολείων που συμμετείχαν σε Συμπράξεις του 2014 και του 2015 στα Σχέδια KA1 και KA2 που εγκρίθηκαν το 2016 και το 2017. Καθώς τα διαθέσιμα στοιχεία αφορούν τα εγκεκριμένα Σχέδια και όχι το σύνολο των αιτήσεων, τα αποτελέσματα της μελέτης των στοιχείων παρουσιάζουν τον ελάχιστο αριθμό σχολείων που ενδιαφέρθηκαν να συμμετέχουν ξανά στις δράσεις KA1 και KA2 του Erasmus+. Από τα διαθέσιμα στοιχεία προέκυψε ότι ένας σημαντικός αριθμός σχολείων συμμετείχε ξανά στο Erasmus+ και κυρίως στη Βασική Δράση 2, η οποία αφορά τις Συμπράξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Αποτελέσματα της έρευνας

6.1 Μεθοδολογία της έρευνας

Η έρευνα μέσω ερωτηματολογίου απευθύνθηκε στους εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης οι οποίοι συμμετείχαν σε Σχολική Σύμπραξη αποκλειστικά μεταξύ σχολείων στο πλαίσιο του Erasmus+ με έτος έγκρισης το 2014 και το 2015, δηλαδή τα δύο πρώτα χρόνια υλοποίησης του Erasmus+.

Το ερωτηματολόγιο στάλθηκε ηλεκτρονικά (<https://goo.gl/forms/1dNw4KhSRKchVTZd2>) σε όλα τα σχολεία/εκπαιδευτήρια δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα την περίοδο που ερευνάται, με την παράκληση το ερωτηματολόγιο να προωθηθεί στους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στο Πρόγραμμα. Η έρευνα διήρκεσε 25 μέρες και συγκεκριμένα από τις 19 Νοεμβρίου μέχρι και τις 13 Δεκεμβρίου 2018.

Το ερωτηματολόγιο βασίστηκε σε τρεις άξονες:

- Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της Σύμπραξης
- Τον αντίκτυπο του Προγράμματος στους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς
- Τον αντίκτυπο του Προγράμματος στη συμμετέχουσα σχολική μονάδα

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 5 μέρη. Καταρχήν, στο εισαγωγικό σημείωμα διευκρινίζεται το πλαίσιο στο οποίο διεξάγεται η έρευνα, η ομάδα-στόχος, καθώς και το αντικείμενο που ερευνάται.

Στο πρώτο μέρος ζητούνται δημογραφικά στοιχεία (φύλο, ηλικία, ειδικότητα, επίπεδο σπουδών, επαγγελματική εμπειρία και επίπεδο γνώσης της γλώσσας της Σύμπραξης). Ζητούνται επίσης στοιχεία που αφορούν την προηγούμενη εμπειρία του εκπαιδευτικού σε Προγράμματα κινητικότητας, σε Πρόγραμμα e-twinning ή σε εκπαιδευτικά δίκτυα/δράσεις με ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Ακόμα ζητούνται πληροφορίες σχετικά με την εμπειρία του εκπαιδευτικού στο Πρόγραμμα (αριθμός κινητικότητων, ρόλος στη Σύμπραξη, βαθμός ικανοποίησης από τη συνεργασία), καθώς και σχετικά με τη διατήρηση της επικοινωνίας των συμμετεχόντων (1 ερώτηση). Επίσης σε 3 ερωτήσεις ζητείται μία βασική αποτίμηση της συμμετοχής στο

Πρόγραμμα. Όλες οι ερωτήσεις είναι κλειστού τύπου με εξαίρεση τις ερωτήσεις που αφορούν την ηλικία και την ειδικότητα των ερωτηθέντων.

Στο δεύτερο μέρος ζητούνται πληροφορίες σχετικά με το σχολείο που συμμετείχε στη Σύμπραξη (κατηγορία σχολείου), σχετικά με την προηγούμενη εμπειρία του σε ευρωπαϊκά Προγράμματα και δράσεις (2 ερωτήσεις), καθώς και σχετικά με την εμπειρία του από το συγκεκριμένο Πρόγραμμα (1 ερώτηση, υποδοχή αποστολών από τα εταιρικά σχολεία). Όλες οι ερωτήσεις του δεύτερου μέρους (4 συνολικά) είναι κλειστού τύπου.

Στο τρίτο μέρος υπάρχουν 6 ερωτήσεις κλειστού τύπου (κλίματα Likert) οι οποίες αφορούν την υλοποίηση της Σχολικής Σύμπραξης. Συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις διερευνούν βασικά χαρακτηριστικά της συνεργασίας των εταίρων στο πλαίσιο του Προγράμματος και διαμορφώθηκαν από τη μελέτη της βιβλιογραφίας.

Το τέταρτο μέρος αφορά τον αντίκτυπο του Προγράμματος στους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς. Συγκεκριμένα, οι 12 ερωτήσεις που περιλαμβάνει διερευνούν τον βαθμό στον οποίο οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι η συμμετοχή στο Πρόγραμμα έχει επηρεάσει τα ενδιαφέροντα και τις επιδιώξεις τους όσον αφορά εκπαιδευτικές δράσεις και δραστηριότητες με ευρωπαϊκό προσανατολισμό και περιεχόμενο. Οι ερωτήσεις αυτές αποτελούν πτυχές της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση και αντλήθηκαν από τη βιβλιογραφική μελέτη. Το τέταρτο μέρος αποτελείται από ερωτήσεις κλειστού τύπου (κλίματα Likert), ενώ ο βαθμός του αντίκτυπου μπορούσε να διακυμανθεί από «καθόλου» έως «πάρα πολύ» (1: καθόλου, 2: λίγο, 3: ούτε λίγο ούτε πολύ, 4: πολύ, 5: πάρα πολύ).

Τέλος, στο πέμπτο μέρος διερευνάται ο αντίκτυπος του Προγράμματος στη σχολική μονάδα, όπως γίνεται αντιληπτός από τους ερωτηθέντες εκπαιδευτικούς. Το μέρος αυτό περιλαμβάνει 10 ερωτήσεις, οι οποίες διερευνούν τον βαθμό στον οποίο η συμμετοχή στο Πρόγραμμα έχει επηρεάσει τα ενδιαφέροντα και τις επιδιώξεις του σχολείου όσον αφορά εκπαιδευτικές δράσεις με ευρωπαϊκό προσανατολισμό και περιεχόμενο. Πρόκειται για πτυχές της ευρωπαϊκής διάστασης στην εκπαίδευση αντίστοιχες του τέταρτου μέρους του ερωτηματολογίου. Το πέμπτο μέρος αποτελείται επίσης από ερωτήσεις κλειστού τύπου (κλίματα Likert) με τον βαθμό του αντίκτυπου

να κυμαίνεται από «καθόλου» έως «πάρα πολύ» (1: καθόλου, 2: λίγο, 3: ούτε λίγο ούτε πολύ, 4: πολύ, 5: πάρα πολύ).

Όλα τα στατιστικά κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν ήταν μη παραμετρικά λόγω των μεθοδολογικών περιορισμών της έρευνας. Για να περιγραφούν οι ποσοτικές μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν οι μέσες τιμές (Mean), οι διάμεσοι (Median), η τυπική απόκλιση (SD, Standard Deviation) και το ενδοτεταρτημοριακό εύρος (interquartile range), ενώ για τις ποιοτικές μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν οι απόλυτες (N) καθώς και οι σχετικές συχνότητες (%). Για την ανάλυση ποιοτικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το Pearson's χ^2 test. Για τη σύγκριση δύο ομάδων με ποσοτικές μεταβλητές χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό τεστ Mann-Whitney U. Για τη συσχέτιση δύο ποσοτικών μεταβλητών χρησιμοποιήσαμε τον συντελεστή συσχέτισης του Spearman. Θεωρείται ότι υπάρχει χαμηλή συσχέτιση για r από 0,1 έως 0,3, μέτρια συσχέτιση για r από 0,31 έως 0,5 και υψηλή συσχέτιση για r μεγαλύτερο από 0,5. Ως ανώτερο επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίστηκε το $\alpha=5\%$ και όλες οι υποθέσεις που διατυπώθηκαν ήταν διπλής κατεύθυνσης. Για την ανάλυση χρησιμοποιήθηκε το SPSS 20.

6.2 Δημογραφικά στοιχεία των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα

Το δείγμα αποτέλεσαν συνολικά 91 εκπαιδευτικοί με μέση ηλικία τα 49,75 έτη (SD=6,81). Το εύρος των ηλικιών κυμάνθηκε στα 30 έτη με μικρότερη ηλικία τα 32 έτη και μεγαλύτερη την ηλικία των 62 ετών, όπως παρουσιάζεται και στον πίνακα παρακάτω.

Πίνακας 8: Ηλικία συμμετεχόντων

	N	Εύρος	Μικρότερη τιμή	Μέγιστη τιμή	Μέσος όρος	Τυπική απόκλιση
Ηλικία	91	30	32	62	49,75	6,81

Αναφορικά με τα υπόλοιπα δημογραφικά στοιχεία, το 61,5% ήταν γυναίκες, το 51,6% είχε εργασιακή εμπειρία μεγαλύτερη των 20 ετών, ενώ το 50,5% κατείχε κάποιον μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο. Από το σύνολο των εκπαιδευτικών που αποτέλεσαν το δείγμα της παρούσας μελέτης, το 45,1% είχε αναλάβει ρόλο Υπευθύνου στη Σύμπραξη για το σχολείο τους, ενώ το 58,2% γνώριζε πολύ καλά ή άριστα τη γλώσσα εργασίας της Σύμπραξης. Όσον αφορά την κατηγορία των σχολείων που

συμμετείχαν στην έρευνα, το 41,8% ήταν Γυμνάσια ή Γυμνάσια με Λυκειακές Τάξεις και το 58,2% ήταν Γενικά και Επαγγελματικά Λύκεια. Οι εκπαιδευτικοί ήταν κυρίως των κλάδων ΠΕ02, ΠΕ04 και ΠΕ86. Τα αποτελέσματα δίνονται λεπτομερέστερα στους Πίνακες και τα Γραφήματα που ακολουθούν.

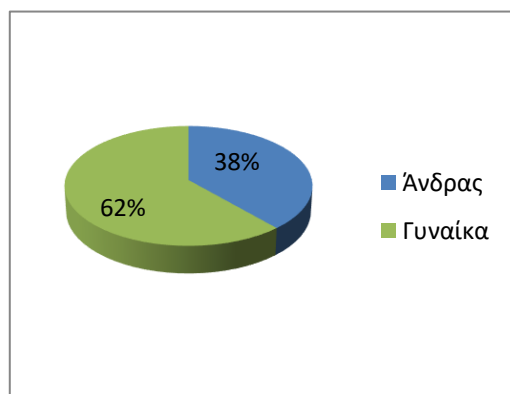
Πίνακας 9α: Δημογραφικά και επαγγελματικά στοιχεία

		N	%
Φύλο	Ανδρας	35	38,5
	Γυναίκα	56	61,5
Έτη προϋπηρεσίας	Έως 20 έτη	44	48,4
	>20 έτη	47	51,6
Κάτοχος Μεταπτυχιακού/Διδακτορικού	Ναι	46	50,5
	Όχι	45	49,5
Επίπεδο γνώσης της γλώσσας εργασίας της σύμπραξης	Στοιχειώδης	3	3,3
	Μέτρια, καλή	35	38,5
	Πολύ καλή, άριστη	53	58,2
Υπεύθυνος προγράμματος	Ναι	41	45,1
	Όχι	50	54,9
Κατηγορία σχολείου	Γυμνάσιο/Γυμνάσιο-Λ.Τ.	38	41,8
	ΓΕΛ-ΕΠΑΛ	53	58,2

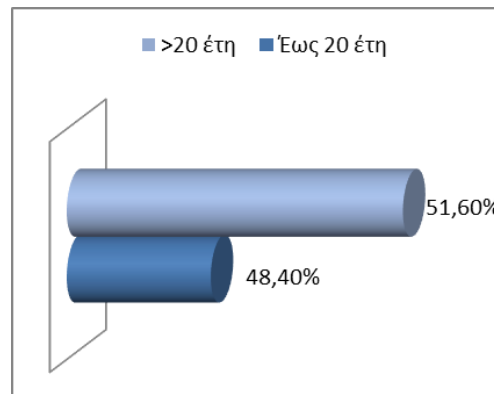
Πίνακας 9β: Ειδικότητα ερωτηθέντων

Ειδικότητα	N	%
ΠΕ02	18	20%
ΠΕ03	4	4%
ΠΕ04	14	15%
ΠΕ05	3	3%
ΠΕ06	9	10%
ΠΕ11	6	7%
ΠΕ80	7	8%
ΠΕ81	4	4%
ΠΕ86	12	13%
Άλλο	14	15%

Γράφημα 6: Φύλο

Γράφημα 7: Έτη προϋπηρεσίας

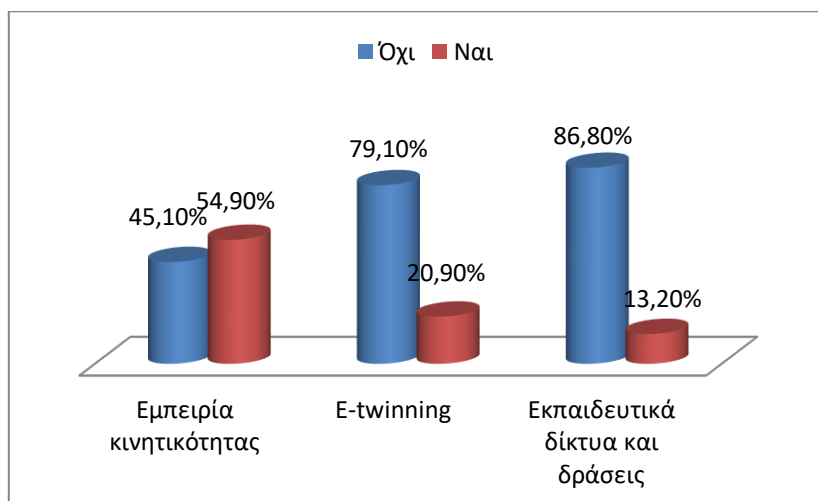
6.3 Η εμπειρία των εκπαιδευτικών σε ευρωπαϊκά Προγράμματα/δράσεις πριν τη Σχολική Σύμπραξη Erasmus+

Στον Πίνακα 10 παρουσιάζονται τα δεδομένα που αφορούν την προηγούμενη εμπειρία των εκπαιδευτικών του δείγματος σε άλλα ευρωπαϊκά Προγράμματα και ευρωπαϊκές δραστηριότητες. Όπως διαφαίνεται, το 54,9% των εκπαιδευτικών είχε εμπειρία κινητικότητας, το 20,9% είχε στο παρελθόν υλοποιήσει πρόγραμμα e-twinning και μόλις το 13,2% είχε συμμετάσχει σε εκπαιδευτικά δίκτυα, δράσεις και σεμινάρια με ευρωπαϊκό προσανατολισμό.

Πίνακας 10: Προηγούμενη ευρωπαϊκή εμπειρία συμμετεχόντων

		N	%
Εμπειρία κινητικότητας (Σχολική Σύμπραξη Comenius, Ενδο-υπηρεσιακή κατάρτιση Comenius, Μαθησιακή Κινητικότητα Προσωπικού Erasmus+)	Όχι	41	45,1
	Ναι	50	54,9
Υλοποίηση Προγράμματος e-twinning	Όχι	72	79,1
	Ναι	19	20,9
Εκπαιδευτικά δίκτυα, δράσεις, σεμινάρια με ευρωπαϊκό προσανατολισμό (π.χ. Teachers4Europe, Universities4EU)	Όχι	79	86,8
	Ναι	12	13,2

Γράφημα 8: Προηγούμενη ευρωπαϊκή εμπειρία εκπαιδευτικών

6.4 Η αποτίμηση της εμπειρίας και της συνεργασίας, κινητικότητες και περαιτέρω επικοινωνία

Στο πλαίσιο της Σύμπραξης το 64,8% των εκπαιδευτικών πραγματοποίησαν τρεις ή/και περισσότερες κινητικότητες, ενώ 35,2% πραγματοποίησαν 1-2 κινητικότητες. Επίσης, το 75,8% των ερωτηθέντων διατήρησαν επικοινωνία με τους συναδέλφους του εξωτερικού μετά την ολοκλήρωση της Σύμπραξης (Πίνακας 11).

Πίνακας 11: Πλήθος κινητικοτήτων, διατήρηση επικοινωνίας

		N	%
Πόσες κινητικότητες πραγματοποιήσατε στο πλαίσιο του Προγράμματος	1 ή 2	32	35,2
	3 ή περισσότερες	59	64,8
Διατήρηση επικοινωνίας με συναδέλφους από τα σχολεία του εξωτερικού	Όχι	22	24,2
	Ναι	69	75,8

Αναφορικά με την αποτίμηση της ευρωπαϊκής εμπειρίας και συνεργασίας (Πίνακας 12), η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δηλώνουν πολύ (52,7%) ή πάρα πολύ ικανοποιημένοι (34,1%) από το επίπεδο της συνεργασίας τους με τους συναδέλφους του εξωτερικού. Κανείς τους δεν δήλωσε καθόλου ή λίγο ικανοποιημένος από τη συνεργασία.

Όσον αφορά το πόσο σημαντικό είναι για τους ερωτηθέντες το ότι γνώρισαν καλές πρακτικές στο πλαίσιο της Σύμπραξης, το 52,7% των εκπαιδευτικών το εκτιμούν ως κάτι πάρα πολύ σημαντικό, ενώ το 39,6% το εκτιμούν ως πολύ σημαντικό. Η δυνατότητα συνεργασίας με συναδέλφους από άλλες χώρες της Ευρώπης εκτιμάται από τους συμμετέχοντες ως πάρα πολύ σημαντική (74,7%) ή πολύ σημαντική (23,1%). Επίσης, το 87,9% των εκπαιδευτικών της έρευνας θεωρούν πολύ σημαντικό το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης οι μαθητές τους συνεργάστηκαν με μαθητές από άλλες χώρες της Ευρώπης. Δεν υπήρξε κανείς συμμετέχων που να θεωρεί ότι όλα τα παραπάνω δεν ήταν καθόλου σημαντικά ή ότι ήταν λίγο σημαντικά.

Πίνακας 12: Αποτίμηση εμπειρίας-συνεργασίας

	Καθόλου	Λίγο	Ούτε λίγο ούτε πολύ	Πολύ	Πάρα πολύ
Ικανοποίηση – Οφέλη	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από το επίπεδο της συνεργασίας που είχατε με τους συναδέλφους του εξωτερικού;	0 (0)	0 (0)	12 (13,2)	48 (52,7)	31 (34,1)
Πόσο σημαντικό είναι για εσάς το γεγονός ότι γνωρίσατε καλές πρακτικές στο πλαίσιο της Σύμπραξης;	0 (0)	0 (0)	7 (7,7)	36 (39,6)	48 (52,7)
Πόσο σημαντικό θεωρείτε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης συνεργαστήκατε με εκπαιδευτικούς από άλλες χώρες της Ευρώπης;	0 (0)	0 (0)	2 (2,2)	21 (23,1)	68 (74,7)
Πόσο σημαντικό θεωρείτε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης οι μαθητές σας συνεργάστηκαν με μαθητές από άλλες χώρες της Ευρώπης;	0 (0)	0 (0)	0 (0)	11 (12,1)	80 (87,9)

6.5 Η συμμετοχή των σχολείων στη Σύμπραξη και η προηγούμενη ευρωπαϊκή εμπειρία τους

Στον Πίνακα 13 δίνονται τα δεδομένα που αφορούν την προηγούμενη ευρωπαϊκή εμπειρία των σχολείων που συμμετείχαν στη Σύμπραξη, καθώς και την εμπειρία τους από το Πρόγραμμα όσον αφορά την υποδοχή αποστολών από τα εταιρικά σχολεία. Το 67% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι το σχολείο τους είχε προηγούμενη εμπειρία κινητικότητας προσωπικού και μαθητών, ενώ το 33% δεν είχε μία τέτοια εμπειρία. Το 60,4% δήλωσαν ότι το σχολείο δεν είχε υλοποιήσει Προγράμματα e-twinning και δεν είχε κάποια συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δράσεις και σεμινάρια με ευρωπαϊκό προσανατολισμό.

Το 50,5% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι το σχολείο τους υποδέχθηκε τρεις ή περισσότερες αποστολές από τα εταιρικά σχολεία στο πλαίσιο του Προγράμματος, ενώ το 49,5% ανέφεραν ότι το σχολείο τους υποδέχθηκε 1 ή 2 αποστολές.

Πίνακας 13: Ευρωπαϊκή εμπειρία του σχολείου

		N	%
Πριν τη συμμετοχή στη Σχολική Σύμπραξη Erasmus+ το σχολείο σας είχε εμπειρία κινητικότητας προσωπικού και μαθητών στο πλαίσιο Ευρωπαϊκού Προγράμματος; (Σχολική Σύμπραξη Comenius, Ενδο-υπηρεσιακή Κατάρτιση Comenius, Μαθησιακή Κινητικότητα Προσωπικού Erasmus+)	Όχι	30	33,0
	Ναι	61	67,0
Το σχολείο είχε υλοποιήσει Πρόγραμμα e-twinning ή είχε προηγούμενη εμπειρία συμμετοχής σε εκπαιδευτικά δίκτυα και δράσεις με ευρωπαϊκό προσανατολισμό; (π.χ. Teachers4Europe, YouthActiv, Universities4EU)	Όχι	55	60,4
	Ναι	36	39,6
Πόσες φορές το σχολείο σας στο πλαίσιο του Προγράμματος υποδέχθηκε αποστολές από τα άλλα σχολεία;	1 ή 2	45	49,5
	3 ή περισσότερες	46	50,5

6.6 Αποτίμηση των χαρακτηριστικών της συνεργασίας

Παρακάτω παρουσιάζονται αναλυτικά τα στοιχεία αναφορικά με την εκτίμηση των εκπαιδευτικών για τα χαρακτηριστικά της συνεργασίας στο πλαίσιο της Σύμπραξης. Αναλυτικότερα, αναφέρεται ότι υπήρχε σε μεγάλο/πολύ μεγάλο βαθμό σαφήνεια ως προς τον ρόλο κάθε σχολείου (ποσοστά 56% και 20,9% αντίστοιχα). Εστιάζοντας στα ποιοτικά χαρακτηριστικά των κινητικότητων, η διάρκεια που είχαν οι κινητικότητες χαρακτηρίζεται επαρκής σε μεγάλο βαθμό από το 52,7% των εκπαιδευτικών και σε πολύ μεγάλο βαθμό από το 35,2%.

Διαπιστώνεται ότι υπήρχε έντονη αλληλεπίδραση ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια των κινητικότητων, καθώς το 42,9% αναφέρουν ότι υπήρχε πάρα πολύ το στοιχείο της αλληλεπίδρασης, ενώ το 40,7% αναφέρουν ότι υπήρχε πολύ. Μόνο ένας εκπαιδευτικός (ποσοστό 1,1%) δεν εντόπισε καμία αλληλεπίδραση κατά τη διάρκεια των διεθνικών συναντήσεων.

Στην ερώτηση «Σε ποιο βαθμό οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί ήταν πρόθυμοι να απομακρυνθούν από τις αρχικές τους θέσεις προκειμένου να προαχθούν οι κοινοί στόχοι της Σύμπραξης;» το 50,5% απάντησαν ότι οι συμμετέχοντες ήταν πολύ πρόθυμοι και το 15,4% ότι ήταν πάρα πολύ πρόθυμοι. Ωστόσο, το ένα τρίτο των ερωτηθέντων (29,7%) θεωρούν ότι η διαλλακτικότητα υπήρχε σε μέτριο βαθμό, γεγονός που φανερώνει ότι αυτή η πτυχή της συνεργασίας είναι «ευαίσθητη».

Όσον αφορά τους Υπεύθυνους κάθε σχολείου, χαρακτηρίζονται πολύ/πάρα πολύ αφοσιωμένοι στο έργο τους από το 47,3% και το 41,8% των ερωτηθέντων αντίστοιχα. Τέλος, σχετικά με την πληροφόρηση κατά τη διάρκεια της Σύμπραξης, το 58,2% αναφέρουν ότι υπήρχε η απαραίτητη ροή πληροφοριών σε μεγάλο βαθμό, ενώ το 20,9% θεωρούν ότι υπήρχε σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Συνοψίζοντας, σε όλες τις απαντήσεις του δείγματος σχετικά με τα χαρακτηριστικά της συνεργασίας η πλειοψηφία των δηλώσεων ήταν θετικές (πολύ, πάρα πολύ).

Πίνακας 14: Χαρακτηριστικά της συνεργασίας

	Καθόλου	Λίγο	Ούτε λίγο ούτε πολύ	Πολύ	Πάρα πολύ
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Χαρακτηριστικά της συνεργασίας					
Σε ποιο βαθμό ήταν σαφής ο ρόλος κάθε σχολείου στη Σύμπραξη; (αναφέρατε τη γενική εικόνα)	0 (0)	2 (2,2)	19 (20,9)	51 (56,0)	19 (20,9)
Σε ποιο βαθμό η διάρκεια των κινητικότητας ήταν επαρκής προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι κάθε κινητικότητας;	0 (0)	4 (4,4)	7 (7,7)	48 (52,7)	32 (35,2)
Σε ποιο βαθμό οι κινητικότητες είχαν το στοιχείο της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων από τις διάφορες χώρες;	1 (1,1)	1 (1,1)	13 (14,3)	37 (40,7)	39 (42,9)
Σε ποιο βαθμό οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί ήταν πρόθυμοι να απομακρυνθούν από τις αρχικές τους θέσεις προκειμένου να προαχθούν οι κοινοί στόχοι της Σύμπραξης;	1 (1,1)	3 (3,3)	27 (29,7)	46 (50,5)	14 (15,4)
Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι Υπεύθυνοι κάθε σχολείου ήταν αφοσιωμένοι στο ρόλο τους;	1 (1,1)	2 (2,2)	7 (7,7)	43 (47,3)	38 (41,8)
Σε ποιο βαθμό υπήρχε η απαραίτητη ροή πληροφοριών ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου;	2 (2,2)	5 (5,5)	12 (13,2)	53 (58,2)	19 (20,9)

6.7 Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο ατομικό και το σχολικό επίπεδο

Στους παρακάτω Πίνακες παρουσιάζονται αναλυτικά τα στοιχεία αναφορικά με τον αντίκτυπο του Προγράμματος στους ερωτηθέντες (Πίνακας 15) και στα σχολεία τους (Πίνακας 16). Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων διαπιστώνεται μεγάλος/πολύ μεγάλος αντίκτυπος, τόσο σε ατομικό όσο και σε σχολικό επίπεδο. Αναλυτικότερα, το 63,7% των ερωτηθέντων δηλώνουν ότι η συμμετοχή στο Πρόγραμμα έχει επηρεάσει πάρα πολύ το ενδιαφέρον τους για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης, ενώ το 29,7% δηλώνουν ότι τους έχει επηρεάσει πολύ. Αντίστοιχα, οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι υπήρξε πολύ μεγάλος/μεγάλος αντίκτυπος όσον αφορά το ενδιαφέρον τους να συμμετέχουν σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό (ποσοστά 65,9% και 25,3% αντίστοιχα). Οι συμμετέχοντες επίσης δηλώνουν ότι έχει αλλάξει ο βαθμός στον οποίο επιδιώκουν την ενημέρωσή τους πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων (πάρα πολύ: 60,4%, πολύ: 28,6%), καθώς και την ενημέρωσή τους πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα που μπορούν να αξιοποιηθούν εκπαιδευτικά (πάρα πολύ: 48,4%, πολύ: 38,5%). Σε ποσοστό περίπου 60% οι εκπαιδευτικοί της έρευνας αναφέρουν ότι η συμμετοχή τους στο Πρόγραμμα έχει επηρεάσει πολύ/πάρα πολύ τον βαθμό στον οποίο ανατρέχουν σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες και ευρωπαϊκές ιστοσελίδες για εκπαιδευτικό υλικό. Οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν επίσης ότι έχει αλλάξει πολύ/πάρα πολύ ο βαθμός στον οποίο επιδιώκουν τη συμμετοχή των μαθητών τους σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες (πολύ: 34,1%, πάρα πολύ: 49,5%), σε δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ (πολύ: 42,9%, πάρα πολύ: 38,5%), αλλά και σε δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα (πολύ: 33%, πάρα πολύ: 31,9%). Οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν ακόμα ότι έχει αλλάξει πολύ/πάρα πολύ ο βαθμός στον οποίο επιδιώκουν τη συμμετοχή των μαθητών τους σε δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ (πολύ: 40,7%, πάρα πολύ: 31,9%), σε δράσεις που αναδεικνύουν πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (πολύ: 38,5%, πάρα πολύ: 31,9%), καθώς και σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών (πολύ: 34,1%, πάρα πολύ: 35,2%).

Πίνακας 15: Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στους εκπαιδευτικούς

	Καθόλου	Λίγο	Ούτε λίγο ούτε πολύ	Πολύ	Πάρα πολύ
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στους εκπαιδευτικούς					
Ενδιαφέρεστε για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	0 (0)	0 (0)	6 (6,6)	27 (29,7)	58 (63,7)
Ενδιαφέρεστε να συμμετέχετε σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	1 (1,1)	2 (2,2)	5 (5,5)	23 (25,3)	60 (65,9)
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	0 (0)	2 (2,2)	8 (8,8)	26 (28,6)	55 (60,4)
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	1 (1,1)	3 (3,3)	11 (12,1)	31 (34,1)	45 (49,5)
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα (π.χ. πολιτιστικά, ιστορικά) με σκοπό την αξιοποίησή τους στο μάθημα	0 (0)	2 (2,2)	10 (11,0)	35 (38,5)	44 (48,4)
Ανατρέχετε σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες και ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό	4 (4,4)	13 (14,3)	20 (22,0)	34 (37,4)	20 (22,0)
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	1 (1,1)	2 (2,2)	14 (15,4)	39 (42,9)	35 (38,5)
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	4 (4,4)	5 (5,5)	23 (25,3)	30 (33,0)	29 (31,9)
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	3 (3,3)	6 (6,6)	16 (17,6)	37 (40,7)	29 (31,9)
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3 (3,3)	4 (4,4)	15 (16,5)	39 (42,9)	30 (33,0)
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	2 (2,2)	6 (6,6)	19 (20,9)	35 (38,5)	29 (31,9)
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	1 (1,1)	7 (7,7)	20 (22,0)	31 (34,1)	32 (35,2)

Αρκετά υψηλά ήταν και τα ποσοστά των απαντήσεων που αναφέρουν μεγάλο/πολύ μεγάλο αντίκτυπο του Προγράμματος στη συμμετέχουσα σχολική μονάδα. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τους ερωτηθέντες εκπαιδευτικούς η συμμετοχή στη Σύμπραξη έχει επηρεάσει σε μεγάλο ή πολύ μεγάλο βαθμό το ενδιαφέρον του σχολείου για ευρωπαϊκές σχολικές συνεργασίες (ποσοστά 35,2% και 56% αντίστοιχα), για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων (πολύ: 34,1%, πάρα πολύ: 41,8%), αλλά και το ενδιαφέρον για συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σχολείου σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό (πολύ: 25,3%, πάρα πολύ: 52,7%). Η ευρωπαϊκή εμπειρία έχει επηρεάσει πολύ/πάρα πολύ την πρόθεση του σχολείου να συμμετέχει σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες (πολύ: 30,8%, πάρα πολύ: 31,9%), καθώς και το ενδιαφέρον για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ (πολύ: 38,5%, πάρα πολύ: 35,2%) και τη λειτουργία της (πολύ: 33%, πάρα πολύ: 26,4%). Οι περισσότεροι ερωτηθέντες ακόμα αναφέρουν ότι η συμμετοχή στο Πρόγραμμα έχει επηρεάσει πολύ/πάρα πολύ το ενδιαφέρον του σχολείου για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ (πολύ: 39,6%, πάρα πολύ: 29,7%), για δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες (πολύ: 40,7%, πάρα πολύ: 29,7%), για δράσεις που αναδεικνύουν πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (πολύ: 36,3%, πάρα πολύ: 26,4%), αλλά και για δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών (πολύ: 28,6%, πάρα πολύ: 34,1%).

Συνεπώς, σε μεγάλο ή πολύ μεγάλο βαθμό οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι η συμμετοχή στο Πρόγραμμα είχε επίδραση στο ενδιαφέρον τους αλλά και στο ενδιαφέρον του σχολείου τους για δράσεις με ευρωπαϊκή προέλευση, θεματολογία και προσανατολισμό.

Πίνακας 16: Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο σχολείο

	Καθόλου	Λίγο	Ούτε λίγο ούτε πολύ	Πολύ	Πάρα πολύ
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο σχολείο					
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	0 (0)	3 (3,3)	5 (5,5)	32 (35,2)	51 (56,0)
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	1 (1,1)	8 (8,8)	11 (12,1)	23 (25,3)	48 (52,7)
Το σχολείο σας επιδιώκει να ενημερώνεται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	0 (0)	8 (8,8)	14 (15,4)	31 (34,1)	38 (41,8)
Το σχολείο σας επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	3 (3,3)	9 (9,9)	22 (24,2)	28 (30,8)	29 (31,9)
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	0 (0)	13 (14,3)	11 (12,1)	35 (38,5)	32 (35,2)
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	4 (4,4)	12 (13,2)	21 (23,1)	30 (33,0)	24 (26,4)
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	4 (4,4)	10 (11,0)	14 (15,4)	36 (39,6)	27 (29,7)
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3 (3,3)	10 (11,0)	14 (15,4)	37 (40,7)	27 (29,7)
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	2 (2,2)	11 (12,1)	21 (23,1)	33 (36,3)	24 (26,4)
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	2 (2,2)	11 (12,1)	21 (23,1)	26 (28,6)	31 (34,1)

6.8 Συσχετίσεις ανάμεσα στις ερωτήσεις που αφορούν την αποτίμηση της εμπειρίας και τον αντίκτυπο σε ατομικό/σχολικό επίπεδο

Παρακάτω διερευνάται εάν ο βαθμός ικανοποίησης από το Πρόγραμμα/τη συνεργασία και η θετική αποτίμηση της εμπειρίας συσχετίζονται με τον αντίκτυπο που είχε το Πρόγραμμα στους εκπαιδευτικούς και στο σχολείο τους.

Από τον Πίνακα 17 διαφαίνεται ότι τόσο η ικανοποίηση από τη συνεργασία όσο και η αποτίμηση της εμπειρίας συσχετίζονται στατιστικώς σημαντικά και θετικά με το ενδιαφέρον που δείχνουν οι εκπαιδευτικοί για τη συνεργασία τους με αλλά σχολεία του εξωτερικού και τη διάθεσή τους για συμμετοχή σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό. Δηλαδή, όσο περισσότερο ικανοποιημένοι δηλώνουν οι ερωτηθέντες από τη συνεργασία και όσο περισσότερο εκτιμούν ως σημαντικά τη γνωριμία με καλές πρακτικές και τη δυνατότητα συνεργασίας που είχαν οι ίδιοι και οι μαθητές τους, τόσο περισσότερο ενδιαφέρονται για άλλες σχολικές ευρωπαϊκές συνεργασίες και δράσεις κατάρτισης. Επίσης, όσο περισσότερο ικανοποιημένος δηλώνει ένας εκπαιδευτικός από τη συνεργασία του με συναδέλφους του εξωτερικού, τόσο περισσότερο φαίνεται να επιδιώκει τη συμμετοχή των μαθητών του σε δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα και που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες.

Επιπρόσθετα, όσο περισσότερο κάποιος αξιολογεί ως σημαντική την εμπειρία ανταλλαγής καλών πρακτικών, τόσο περισσότερο επιδιώκει την ενημέρωσή του πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών Προγραμμάτων καθώς και την ενημέρωσή του πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα με σκοπό την αξιοποίησή τους στο μάθημα. Επίσης, τόσο περισσότερο ανατρέχει σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες και ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό και επιδιώκει τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τη γνώση για τις χώρες της ΕΕ, τις ευρωπαϊκές αξίες και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών. Δηλαδή, όσο περισσότερη αξία έχει για τους συμμετέχοντες η δυνατότητα που είχαν να ανταλλάξουν καλές πρακτικές, τόσο περισσότερο ενδιαφέρονται για την καλλιέργεια της ευρωπαϊκής διάστασης στο σχολείο και στη διδασκαλία τους σε πολλά επίπεδα. Ακόμα, όσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί εκτιμούν ως σημαντικό το γεγονός ότι οι μαθητές τους είχαν τη δυνατότητα συνεργασίας με άλλους μαθητές από σχολεία της Ευρώπης, τόσο

περισσότερο επιδιώκουν τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που τους βοηθούν να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους, αλλά και τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ.

Πίνακας 17: Συσχετίσεις ανάμεσα στην αποτίμηση της εμπειρίας του Προγράμματος και στον αντίκτυπο στους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς

	Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από το επίπεδο της συνεργασίας που είχατε με τους συναδέλφους του εξωτερικού;	Πόσο σημαντικό είναι για εσάς το γεγονός ότι γνωρίσατε καλές πρακτικές στο πλαίσιο της Σύμπραξης;	Πόσο σημαντικό θεωρείτε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης συνεργαστήκατε με εκπαιδευτικούς από άλλες χώρες της Ευρώπης;	Πόσο σημαντικό θεωρείτε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης οι μαθητές σας συνεργάστηκαν με μαθητές από άλλες χώρες της Ευρώπης;
Ενδιαφέρεστε για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	0,29**	0,50**	0,41**	0,33**
Ενδιαφέρεστε να συμμετέχετε σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	0,30**	0,53**	0,37**	0,40**
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	0,02	0,34**	0,13	0,13
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	-0,01	0,10	-0,06	0,05
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα (π.χ. πολιτιστικά, ιστορικά) με σκοπό την αξιοποίησή τους στο μάθημα	-0,03	0,21*	0,13	0,20
Ανατρέχετε σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες και ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό	-0,01	0,23*	0,03	0,06
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	0,20	0,24*	0,15	0,26*
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	0,22*	0,16	-0,07	0,14
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	0,19	0,20	0,04	0,22*
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	0,21*	0,21*	-0,05	0,14
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	0,19	0,19	0,03	0,13
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	0,16	0,23*	0,17	0,15

(Σημείωση: * $p < 0,05$ ** $p < 0,01$)

Στον Πίνακα 18 δίνονται οι συντελεστές συσχέτισης Spearman των προτάσεων που αφορούν την αξιολόγηση της συμμετοχής στο Πρόγραμμα σε σχέση με τον αντίκτυπο της συμμετοχής στο σχολείο. Όπως προκύπτει από την στατιστική ανάλυση, η ικανοποίηση από τη συνεργασία με συναδέλφους του εξωτερικού φαίνεται ότι συσχετίζεται σε στατιστικά σημαντικό βαθμό με το ενδιαφέρον του σχολείου για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, καθώς και για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ. Επίσης συσχετίζεται με το αυξημένο ενδιαφέρον του σχολείου για δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών.

Από τις συσχετίσεις αναδεικνύεται ότι ο πιο σημαντικός παράγοντας για τον αντίκτυπο στο σχολικό επίπεδο -σύμφωνα πάντα με τους ερωτηθέντες- είναι η γνωριμία με καλές πρακτικές. Όσο περισσότερο θεωρείται σημαντική η επαφή με καλές πρακτικές στο πλαίσιο του Προγράμματος, τόσο περισσότερο φαίνεται το σχολείο να ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης, για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό, αλλά και για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ και τη λειτουργία της ΕΕ. Επίσης, τόσο περισσότερο το σχολείο ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ και τις ευρωπαϊκές αξίες, αλλά και για δράσεις που αναδεικνύουν διάφορες πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών.

Παρατηρείται επίσης ότι όσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί εκτιμούν ως σημαντικό το γεγονός ότι οι μαθητές τους συνεργάστηκαν με μαθητές άλλων χωρών, τόσο περισσότερο θεωρούν ότι το σχολείο ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την προαγωγή της ενεργού πολιτείας στην ΕΕ και για δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών.

Πίνακας 18: Συσχετίσεις ανάμεσα στην αποτίμηση της εμπειρίας του Προγράμματος και στον αντίκτυπο στο σχολείο

	Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από το επίπεδο της συνεργασίας που είχατε με τους συναδέλφους του εξωτερικού;	Πόσο σημαντικό είναι για εσάς το γεγονός ότι γνωρίσατε καλές πρακτικές στο πλαίσιο της Σύμπραξης;	Πόσο σημαντικό θεωρείτε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης συνεργαστήκατε με εκπαιδευτικούς από άλλες χώρες της Ευρώπης;	Πόσο σημαντικό θεωρείτε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης οι μαθητές σας συνεργάστηκαν με μαθητές από άλλες χώρες της Ευρώπης;
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	0,11	0,22*	0,12	0,16
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	0,17	0,30**	0,11	0,08
Το σχολείο σας επιδιώκει να ενημερώνεται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	0,14	0,19	0,12	0,10
Το σχολείο σας επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	0,03	0,14	0,06	0,10
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	0,18	0,28**	0,20	0,19
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	0,26*	0,26*	0,10	0,15
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	0,24*	0,28**	0,19	0,21*
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	0,20	0,28**	0,14	1,19
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	0,14	0,28**	0,14	0,14
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	0,21*	0,29**	0,20	0,22*

(Σημείωση: * p<0,05 ** p<0,01)

6.9 Συσχετίσεις ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και την αποτίμηση του Προγράμματος από τους συμμετέχοντες

Στο σημείο αυτό διερευνάται εάν υπάρχει σχέση ανάμεσα στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της συνεργασίας (όπως σαφήνεια ρόλων κάθε εταίρου, καλή ροή πληροφοριών, επαρκής διάρκεια κινητικότητας) και στον βαθμό στον οποίο οι συμμετέχοντες δηλώνουν ικανοποιημένοι από τη συνεργασία και αξιολογούν θετικά την σημασία της για αυτούς και τους μαθητές τους.

Ο Πίνακας 19 φανερώνει στατιστικά σημαντικές θετικές συνάψεις, μέτριου έως και υψηλού επιπέδου, μεταξύ των περισσότερων ερωτημάτων. Όπως παρατηρείται, όσο περισσότερο κάποιος αποτίμησε θετικά πτυχές της συνεργασίας, τόσο πιο ικανοποιημένος έμεινε από αυτήν και τόσο θετικότερα αποτίμησε τα οφέλη της και το αντίστροφο. Αναλυτικότερα, όσο περισσότερο οι ερωτηθέντες χαρακτηρίζουν ως σαφή τον ρόλο κάθε σχολείου στη Σύμπραξη, ικανοποιητική την διάρκεια των κινητικότητας και έντονη την αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων κατά τις διεθνικές συναντήσεις, τόσο περισσότερο δηλώνουν ικανοποιημένοι από το επίπεδο της συνεργασίας με τους συναδέλφους του εξωτερικού και τόσο περισσότερο εκτιμούν τη γνωριμία με καλές πρακτικές και το γεγονός ότι συνεργάστηκαν οι ίδιοι και οι μαθητές τους με άτομα από το εξωτερικό. Ο βαθμός στον οποίο οι συμμετέχοντες στην Σύμπραξη ήταν διαλλακτικοί προκειμένου να προαχθούν οι κοινοί στόχοι της συνεργασίας συσχετίζεται επίσης θετικά με τον βαθμό ικανοποίησης των ερωτηθέντων από τη συνεργασία, αλλά και με τον βαθμό στον οποίο οι εκπαιδευτικοί αξιολογούν ως σημαντική τη δυνατότητα συνεργασίας που είχαν οι ίδιοι και οι μαθητές τους. Επίσης, όσο περισσότερο κρίνεται ότι υπήρχε αφοσίωση εκ μέρους των Υπευθύνων του Προγράμματος στον ρόλο τους και καλή ροή πληροφοριών, τόσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί του δείγματος δηλώνουν ικανοποιημένοι από τη συνεργασία και θεωρούν σημαντικό το γεγονός ότι γνώρισαν καλές πρακτικές στο πλαίσιο της Σύμπραξης.

Πίνακας 19: Συσχετίσεις ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και την αποτίμηση του Προγράμματος από τους συμμετέχοντες

	Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από το επίπεδο της συνεργασίας που είχατε με τους συναδέλφους του εξωτερικού;	Πόσο σημαντικό είναι για εσάς το γεγονός ότι γνωρίσατε καλές πρακτικές στο πλαίσιο της Σύμπραξης;	Πόσο σημαντικό θεωρείτε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης συνεργαστήκατε με εκπαιδευτικούς από άλλες χώρες της Ευρώπης;	Πόσο σημαντικό θεωρείτε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης οι μαθητές σας συνεργάστηκαν με μαθητές από άλλες χώρες της Ευρώπης;
Σε ποιο βαθμό ήταν σαφής ο ρόλος κάθε σχολείου στη Σύμπραξη; (αναφέρατε τη γενική εικόνα)	0,39**	0,50**	0,34**	0,25*
Σε ποιο βαθμό η διάρκεια των κινητικότητων ήταν επαρκής προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι κάθε κινητικότητας;	0,36**	0,34**	0,32**	0,35**
Σε ποιο βαθμό οι κινητικότητες είχαν το στοιχείο της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων από τις διάφορες χώρες;	0,35**	0,44**	0,25*	0,25*
Σε ποιο βαθμό οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί ήταν πρόθυμοι να απομακρυνθούν από τις αρχικές τους θέσεις προκειμένου να προαχθούν οι κοινί στόχοι της Σύμπραξης;	0,40**	0,19	0,23*	0,33**
Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι Υπεύθυνοι κάθε σχολείου ήταν αφοσιωμένοι στο ρόλο τους;	0,40**	0,32**	0,10	0,14
Σε ποιο βαθμό υπήρχε η απαραίτητη ροή πληροφοριών ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου;	0,38**	0,24*	0,10	0,12

Σημείωση: * p<0,05 ** p<0,01

6.10 Συσχετίσεις ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και τον αντίκτυπο στους εκπαιδευτικούς και το σχολείο

Ένα ακόμα σημείο που διερευνάται είναι κατά πόσο υπάρχει σχέση ανάμεσα στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της συνεργασίας και τον αντίκτυπο του Προγράμματος στους εκπαιδευτικούς και το σχολείο τους όσον αφορά το ενδιαφέρον για δράσεις με ευρωπαϊκή διάσταση.

Στον Πίνακα 20 δίνονται οι συντελεστές συσχέτισης Spearman των προτάσεων που αφορούν την αξιολόγηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας και των προτάσεων που αφορούν τον αντίκτυπο της συμμετοχής στους ίδιους τους ερωτηθέντες. Όπως διαπιστώνεται, όσο πιο σαφής είναι ο ρόλος κάθε σχολείου στη Σύμπραξη, τόσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι ενδιαφέρονται για ευρωπαϊκές σχολικές συνεργασίες και δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό. Το ίδιο επίσης παρατηρείται όσο περισσότερο κρίνεται επαρκής η διάρκεια των κινητικότητων, όσο περισσότερο θεωρείται ότι οι κινητικότητες είχαν στοιχεία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στους συμμετέχοντες και όσο περισσότερο εντοπίζεται διαλλακτικότητα ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς από τις διάφορες χώρες. Διαπιστώνεται επίσης ότι ο βαθμός στον οποίο κρίνεται επαρκής η χρονική διάρκεια των κινητικότητων συσχετίζεται θετικά με την επιδίωξη των εκπαιδευτικών να ενημερώνονται πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα με σκοπό την εκπαιδευτική αξιοποίησή τους, αλλά και με τη διάθεσή τους να εμπλέκουν τους μαθητές σε δραστηριότητες που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών. Ακόμα, όσο περισσότερο οι κινητικότητες είχαν τον στοιχείο της διεθνικής αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων, τόσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί επιδιώκουν να ενημερώνονται για ευρωπαϊκά θέματα, να εντάσσουν τους μαθητές σε δράσεις γνωριμίας με τις χώρες της ΕΕ, αλλά και σε δράσεις που αφορούν την ενεργό πολιτειότητα και την προαγωγή των ευρωπαϊκών αξιών.

Η καλή ροή πληροφοριών αναδεικνύεται σε πολύ σημαντικό παράγοντα προκειμένου να υπάρχει αντίκτυπος στο ατομικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, από τις παρακάτω σχέσεις φαίνεται πως όσο περισσότερο υπάρχει η απαραίτητη ροή πληροφοριών κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου, τόσο περισσότερο το Πρόγραμμα επηρεάζει θετικά το ενδιαφέρον του συμμετέχοντα και τις επιδιώξεις του για την προαγωγή της ευρωπαϊκής διάστασης στο σχολείο και στη διδασκαλία του. Δηλαδή για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης, για συμμετοχή σε δράσεις

κατάρτισης στο εξωτερικό, για ενημέρωση πάνω στα Ευρωπαϊκά Προγράμματα και για ενημέρωση πάνω στα ευρωπαϊκά θέματα. Η καλύτερη ροή πληροφοριών κατά τη διάρκεια της συνεργασίας επίσης συσχετίζεται με περισσότερο ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών να ανατρέχουν σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες/ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό, αλλά και με το αυξημένο ενδιαφέρον τους να εμπλέκουν τους μαθητές σε δράσεις γνωριμίας με τις χώρες της ΕΕ, σε δράσεις προαγωγής της πολυγλωσσίας, των ευρωπαϊκών αξιών και πτυχών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Θετική σχέση επίσης εντοπίζεται ανάμεσα στην καλή ροή πληροφοριών και το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για σχολικές δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ, καθώς και για τη συμμετοχή των μαθητών σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες.

Ο βαθμός στον οποίο οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί ήταν πρόθυμοι να απομακρυνθούν από τις αρχικές τους θέσεις προκειμένου να προαχθούν οι κοινοί στόχοι της Σύμπραξης επηρεάζει επίσης θετικά τον βαθμό στον οποίο οι εκπαιδευτικοί επιδιώκουν τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις γνωριμίας με τις χώρες της ΕΕ, σε δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ καθώς και σε δραστηριότητες που προάγουν την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών, την πολυγλωσσία και τις ευρωπαϊκές αξίες. Η αφοσίωση των Υπευθύνων στο ρόλο τους συνδέεται θετικά μόνο με το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για συμμετοχή σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό.

Στον Πίνακα 21 παρουσιάζονται οι συντελεστές συσχέτισης ανάμεσα στις προτάσεις που αφορούν την εκτίμηση των χαρακτηριστικών της συνεργασίας και τον αντίκτυπο στο σχολικό επίπεδο. Ο βαθμός ροής των απαραίτητων πληροφοριών ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου φαίνεται να παρουσιάζει στατιστικά σημαντικές συνάφειες με τις περισσότερες προτάσεις που αφορούν τον αντίκτυπο του Προγράμματος στο σχολείο. Αναλυτικότερα, όσο περισσότερο υπάρχει η απαραίτητη ροή πληροφοριών κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου, τόσο περισσότερο το Πρόγραμμα επηρεάζει θετικά το ενδιαφέρον του σχολείου για συμμετοχή του προσωπικού σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό, αλλά και για ενημέρωση πάνω στα Ευρωπαϊκά Προγράμματα. Η καλή ροή πληροφοριών κατά την διάρκεια της συνεργασίας επίσης συσχετίζεται θετικά με το ενδιαφέρον του σχολείου να εμπλέκει τους μαθητές σε δράσεις γνωριμίας με τις χώρες της ΕΕ/την

ιστορία/τον πολιτισμό τους, σε δράσεις γνωριμίας με τη λειτουργία της ΕΕ, σε δράσεις προαγωγής της πολυγλωσσίας, των ευρωπαϊκών αξιών και διάφορων πτυχών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Θετική σχέση επίσης εντοπίζεται ανάμεσα στην καλή ροή πληροφοριών και το ενδιαφέρον του σχολείου για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ.

Όσο πιο σαφής χαρακτηρίζεται ο ρόλος κάθε σχολείου στη Σύμπραξη, τόσο περισσότερο το σχολείο ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό. Από τη στατιστική ανάλυση επίσης προκύπτει ότι τόσο η ικανοποιητική διάρκεια των κινητικότητων όσο και ο υψηλός βαθμός αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων επίσης συσχετίζονται θετικά με το ενδιαφέρον του σχολείου για δράσεις κατάρτισης του προσωπικού. Επιπρόσθετα, η ικανοποιητική διάρκεια των κινητικότητων συσχετίζεται θετικά με τον ενδιαφέρον του σχολείου να προάγει την πολυγλωσσία και την αξία των ευρωπαϊκών γλωσσών. Η διαλλακτικότητα των συμμετεχόντων συσχετίζεται θετικά όχι μόνο με την προαγωγή της πολυγλωσσίας, αλλά και με το αυξημένο ενδιαφέρον για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν καλύτερα τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα. Σε γενικές γραμμές πάντως, ο αριθμός των στατιστικά σημαντικών συναφειών ανάμεσα στην εκτίμηση της συνεργασίας και τον αντίκτυπο στο σχολικό επίπεδο, με εξαίρεση την καλή ροή πληροφοριών, είναι περιορισμένος στο σχολικό επίπεδο σε σχέση με το ατομικό.

Πίνακας 20: Συσχετίσεις ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και τον αντίκτυπο στους εκπαιδευτικούς

	Σε ποιο βαθμό ήταν σαφής ο ρόλος κάθε σχολείου στη Σύμπραξη; (αναφέρατε τη γενική εικόνα)	Σε ποιο βαθμό η διάρκεια των κινητικότητας ήταν επαρκής προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι κάθε κινητικότητας;	Σε ποιο βαθμό οι κινητικότητες είχαν το στοιχείο της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων από τις διάφορες χώρες;	Σε ποιο βαθμό οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί ήταν πρόθυμοι να απομακρυνθούν από τις αρχικές θέσεις προκειμένου να προαχθούν οι κοινói στόχοι της Σύμπραξης;	Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι Υπεύθυνοι κάθε σχολείου ήταν αφοσιωμένοι στο ρόλο τους;	Σε ποιο βαθμό υπήρχε η απαραίτητη ροή πληροφοριών ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου;
Ενδιαφέρεστε για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	0,26*	0,25*	0,26*	0,23*	0,11	0,23*
Ενδιαφέρεστε να συμμετέχετε σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	0,36**	0,30**	0,33**	0,28**	0,27*	0,29**
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	0,12	0,09	0,25*	0,12	0,11	0,26*
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	0,01	0,07	0,18	0,12	-0,03	0,26*
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα (π.χ. πολιτιστικά, ιστορικά) με σκοπό την αξιοποίησή τους στο μάθημα	0,04	0,25*	0,24*	0,08	0,01	0,24*
Ανατρέχετε σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες και ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό	0,11	0,16	0,10	0,16	0,01	0,29**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	0,08	0,14	0,28**	0,24*	0,01	0,31**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	-0,04	0,05	0,14	0,11	-0,14	0,16
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	0,04	0,10	0,24*	0,22*	-,004	0,28**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	0,09	0,16	0,21*	0,23*	0,01	0,31**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	0,03	0,15	0,13	0,16	-0,11	0,25*
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	0,14	0,31**	0,11	0,31**	0,015	0,36**

Σημείωση: * p<0,05 ** p<0,01

Πίνακας 21: Συσχετίσεις ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και τον αντίκτυπο στο σχολείο

	Σε ποιο βαθμό ήταν σαφής ο ρόλος κάθε σχολείου στη Σύμπραξη; (αναφέρατε τη γενική εικόνα)	Σε ποιο βαθμό η διάρκεια των κινητικότητας ήταν επαρκής προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι κάθε κινητικότητας;	Σε ποιο βαθμό οι κινητικότητες είχαν το στοιχείο της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων από τις διάφορες χώρες;	Σε ποιο βαθμό οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί ήταν πρόθυμοι να απομακρυνθούν από τις αρχικές θέσεις προκειμένου να προαχθούν οι κοινοί στόχοι της Σύμπραξης;	Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι Υπεύθυνοι κάθε σχολείου ήταν αποσιωπημένοι στο ρόλο τους;	Σε ποιο βαθμό υπήρχε η απαραίτητη ροή πληροφοριών ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου;
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	0,08	0,09	0,10	-0,03	-0,12	0,06
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	0,25*	0,28**	0,22*	0,01	0,04	0,29**
Το σχολείο σας επιδιώκει να ενημερώνεται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	0,10	0,15	0,13	0,05	-0,04	0,33**
Το σχολείο σας επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	0,02	-0,01	0,05	-0,01	-0,16	0,16
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	0,14	0,15	0,13	0,08	-0,08	0,29**
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	0,17	0,14	0,14	0,21*	0,03	0,35**
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	0,14	0,18	0,20	0,18	0,00	0,35**
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	0,13	0,16	0,12	0,11	-0,01	0,30**
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	0,11	0,11	0,07	0,04	-0,11	0,29**
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	0,19	0,20*	0,09	0,20*	-0,04	0,29**

Σημείωση: * p<0,05 ** p<0,01

6.11 Συσχετίσεις ανάμεσα στον αντίκτυπο του Προγράμματος στον εκπαιδευτικό και τον αντίκτυπο στο σχολείο του

Στη συνέχεια ερευνάται εάν υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στον αντίκτυπο του Προγράμματος στο ατομικό και στο σχολικό επίπεδο, όσον αφορά δηλαδή τα ενδιαφέροντα και τις επιδιώξεις των εκπαιδευτικών και των σχολείων τους για δράσεις με ευρωπαϊκή διάσταση. Οι Πίνακες 22α και 22β παρουσιάζουν μια πληθώρα συναφειών ανάμεσα στις ερωτήσεις που αφορούν το ατομικό και το σχολικό επίπεδο, οι οποίες στην πλειοψηφία τους είναι στατιστικά σημαντικές και με θετική κατεύθυνση (από τις 120 συσχετίσεις οι 115 είναι στατιστικά σημαντικές). Αναλυτικότερα, όσο μεγαλύτερο προσωπικό ενδιαφέρον αναφέρουν οι ερωτηθέντες για συνεργασία με άλλα σχολεία της Ευρώπης και συμμετοχή σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό, τόσο περισσότερο εντοπίζουν αντίστοιχο ενδιαφέρον για ευρωπαϊκές συνεργασίες και δράσεις κατάρτισης στο σχολείο τους. Επίσης, τόσο περισσότερο θεωρούν ότι το σχολείο τους επιδιώκει να ενημερώνεται για τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά Προγράμματα, ότι ενδιαφέρεται για δράσεις που φέρνουν τους μαθητές σε επαφή με τις χώρες της ΕΕ, τα θεσμικά της όργανα, τις ευρωπαϊκές αξίες, πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, την ιδιότητα του ενεργού ευρωπαίου πολίτη και τις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες.

Όλες οι παραπάνω αλλαγές στο σχολικό επίπεδο καθώς και η διάθεση του σχολείου να συμμετέχει σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες συσχετίζονται επίσης θετικά με το αυξημένο ενδιαφέρον των συμμετεχόντων να ενημερώνονται πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα για εκπαιδευτικούς σκοπούς, να ανατρέχουν σε ευρωπαϊκές εκπαιδευτικές πλατφόρμες/ιστοσελίδες και να επιδιώκουν τη συμμετοχή των μαθητών τους σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς/πρωτοβουλίες. Ο αντίκτυπος στο σχολικό επίπεδο σε όλα τα πεδία της ευρωπαϊκής διάστασης που ερευνήθηκαν επίσης αυξάνεται όσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί επιδιώκουν τη συμμετοχή σε δράσεις που φέρνουν τους μαθητές σε επαφή με τις χώρες της ΕΕ, τη λειτουργία της/τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, τις ευρωπαϊκές αξίες, πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και την ιδιότητα του ενεργού ευρωπαίου πολίτη. Αντίστοιχα, όσο περισσότερο το Πρόγραμμα αυξάνει το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών να εμπλέκουν τους μαθητές σε δράσεις για την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών, τόσο περισσότερο εντοπίζεται θετική επίδραση στο σχολείο σε όλα σχεδόν τα πεδία που προαναφέρθηκαν. Συγκεκριμένα, το μόνο

πεδίο στο οποίο δεν εντοπίζεται συσχέτιση είναι το ενδιαφέρον του σχολείου για ευρωπαϊκές σχολικές συνεργασίες και δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό. Ομοίως, το ενδιαφέρον του σχολείου για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης είναι το μόνο πεδίο που δεν συσχετίζεται με την επιδίωξη των εκπαιδευτικών για ενημέρωση πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης.

Όπως, συνεπώς, προκύπτει από την στατιστική ανάλυση, ο αντίκτυπος του Προγράμματος στους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν και ο αντίκτυπος στα σχολεία τους συνδέονται άμεσα μεταξύ τους. Δηλαδή, όσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί λόγω της ευρωπαϊκής εμπειρίας τους ενδιαφέρονται σε ατομικό επίπεδο για την ευρωπαϊκή διάσταση στο σχολείο, τόσο περισσότερο αντιλαμβάνονται το ενδιαφέρον αυτό γενικότερα στο σχολείο τους.

Πίνακας 22α: Συσχετίσεις ανάμεσα στον αντίκτυπο του Προγράμματος στον εκπαιδευτικό και τον αντίκτυπο στο σχολείο του

	Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	Το σχολείο σας επιδιώκει να ενημερώνεται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	Το σχολείο σας επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους
Ενδιαφέρεστε για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	0,40**	0,39**	0,35**	0,2	0,35**
Ενδιαφέρεστε να συμμετέχετε σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	0,39**	0,42**	0,31**	0,11	0,30**
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	0,19	0,36**	0,35**	0,21*	0,37**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	0,29**	0,42**	0,41**	0,54**	0,43**
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα (π.χ. πολιτιστικά, ιστορικά) με σκοπό την αξιοποίησή τους στο μάθημα	0,37**	0,44**	0,35**	0,37**	0,43**
Ανατρέχετε σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες και ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό	0,20*	0,34**	0,35**	0,46**	0,41**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	0,37**	0,30**	0,52**	0,43**	0,56**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	0,23*	0,27**	0,38**	0,53**	0,46**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	0,25*	0,27**	0,39**	0,48**	0,52**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	0,34**	0,38**	0,42**	0,50**	0,48**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	0,28**	0,31**	0,45**	0,54**	0,50**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	0,19	0,2	0,35**	0,38**	0,50**

Σημείωση: * p<0,05 ** p<0,01

Πίνακας 22β: Συσχετίσεις ανάμεσα στον αντίκτυπο του Προγράμματος στον εκπαιδευτικό και τον αντίκτυπο στο σχολείο του

	Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών
Ενδιαφέρεστε για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	0,27**	0,33**	0,32**	0,34**	0,31**
Ενδιαφέρεστε να συμμετέχετε σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	0,24*	0,30**	0,30**	0,28**	0,30**
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	0,26*	0,34**	0,34**	0,38**	0,36**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	0,46**	0,43**	0,42**	0,52**	0,40**
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα (π.χ. πολιτιστικά, ιστορικά) με σκοπό την αξιοποίησή τους στο μάθημα	0,37**	0,39**	0,38**	0,47**	0,40**
Ανατρέχετε σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες και ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό	0,51**	0,48**	0,48**	0,54**	0,39**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	0,51**	0,51**	0,50**	0,51**	0,43**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	0,61**	0,54**	0,51**	0,55**	0,44**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	0,61**	0,61**	0,56**	0,53**	0,47**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	0,64**	0,64**	0,66**	0,59**	0,49**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	0,58**	0,52**	0,51**	0,60**	0,50**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	0,53**	0,53**	0,52**	0,59**	0,70**

Σημείωση: * p<0,05 ** p<0,01

6.12 Συσχετίσεις ανάμεσα στην προηγούμενη ευρωπαϊκή εμπειρία του σχολείου και τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο

Παρακάτω παρουσιάζεται η εκτίμηση των ερωτηθέντων για τον αντίκτυπο στο σχολείο τους και διερευνάται η συσχέτιση α) με το αν υπήρχε στο σχολείο προηγούμενη εμπειρία κινητικότητας ή όχι και β) με το εάν υπήρχε προηγούμενη εμπειρία στο σχολείο άλλων ευρωπαϊκών Προγραμμάτων και δράσεων (Πίνακες 23α και 23β). Όσο υψηλότερες είναι οι τιμές τόσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός συμφωνίας με την κάθε πρόταση.

Από τα δεδομένα του Πίνακα 23α διαπιστώνονται στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις σε 3 σημεία. Συγκεκριμένα, η ύπαρξη προηγούμενης εμπειρίας κινητικότητας στο σχολείο συνδέεται με πιο θετικό αντίκτυπο όσον αφορά τα ενδιαφέροντα του σχολείου για δράσεις σχετικά με την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ, σχετικά με την προαγωγή των ευρωπαϊκών αξιών και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών. Και στις τρεις περιπτώσεις το ενδιαφέρον είναι σημαντικά μεγαλύτερο ανάμεσα στα σχολεία που είχαν προηγούμενη εμπειρία κινητικότητας συγκριτικά με εκείνα που δεν είχαν.

Στον Πίνακα 23β παρουσιάζεται η εκτίμηση των ερωτηθέντων για τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο τους σε σχέση με το αν υπήρχε στο σχολείο τους προηγούμενη εμπειρία e-twinning και άλλων δράσεων ή όχι. Τα δεδομένα του Πίνακα φανερώνουν πως στην πλειοψηφία των ερωτημάτων υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα σχολεία που είχαν τέτοιου είδους προϋπάρχουσα εμπειρία και σε εκείνα που δεν είχαν. Αναλυτικότερα, η ύπαρξη προηγούμενης εμπειρίας e-twinning και άλλων ευρωπαϊκών δράσεων συνδέεται με πιο θετικό αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολικό επίπεδο όσον αφορά τα ενδιαφέροντα του σχολείου για ευρωπαϊκές σχολικές συνεργασίες, για δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό, για ενημέρωση πάνω στα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά Προγράμματα, καθώς και για τη συμμετοχή του σχολείου σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες. Επίσης, η ύπαρξη προηγούμενης εμπειρίας του σχολείου στο Πρόγραμμα e-twinning και σε άλλες ευρωπαϊκές δράσεις καθιστά μεγαλύτερο το ενδιαφέρον του σχολείου για δραστηριότητες σχετικά με την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ, σχετικά με την ανάδειξη πτυχών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, καθώς και σχετικά με τη γνωριμία των μαθητών με τις χώρες της ΕΕ. Σε όλα τα παραπάνω πεδία που αφορούν τον αντίκτυπο της Σύμπραξης οι

εκπαιδευτικοί που προέρχονται από σχολεία με προηγούμενη εμπειρία e-twinning ή και άλλων ευρωπαϊκών δράσεων αναφέρουν μεγαλύτερο αντίκτυπο συγκριτικά με τους εκπαιδευτικούς που προέρχονταν από σχολεία χωρίς αντίστοιχη προηγούμενη εμπειρία.

Πίνακας 23α: Συσχετίσεις ανάμεσα στην ύπαρξη ή μη προηγούμενης ευρωπαϊκής εμπειρία κινητικότητας του σχολείου και τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο

Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο σχολείο	Προηγούμενη εμπειρία κινητικότητας του σχολείου				P Mann Whitney U test
	Όχι		Ναι		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	4,37 (0,61)	4 (4 - 5)	4,48 (0,88)	5 (4 - 5)	0,173
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	4,00 (1,11)	4 (3,75 - 5)	4,30 (0,98)	5 (4 - 5)	0,151
Το σχολείο σας επιδιώκει να ενημερώνεται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	3,90 (0,93)	4 (3 - 4)	4,18 (0,94)	4 (4 - 5)	0,204
Το σχολείο σας επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	3,60 (1,12)	4 (3 - 4)	3,87 (1,07)	4 (3 - 5)	0,197
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	3,73 (1,02)	4 (3 - 5)	4,05 (1,08)	4 (4 - 5)	0,079
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	3,47 (1,13)	4 (3 - 4)	3,72 (1,11)	4 (3 - 5)	0,236
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	3,43 (1,16)	4 (3 - 5)	3,97 (1,02)	4 (3,50 - 5)	0,015*
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3,53 (1,02)	4 (2,75 - 4)	3,97 (1,14)	4 (3 - 5)	0,040*
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	3,47 (1,15)	4 (3 - 4)	3,85 (1,07)	4 (3 - 5)	0,063
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	3,47 (1,10)	3,50 (3 - 4)	3,97 (1,11)	4 (3 - 5)	0,022*

Σημείωση: * $p < 0,05$

Πίνακας 23β: Συσχετίσεις ανάμεσα στην ύπαρξη ή μη προηγούμενης εμπειρίας e-twinning/άλλων ευρωπαϊκών δράσεων στο σχολείο και τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο

Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο σχολείο	Προηγούμενη εμπειρία e-twinning ή άλλων ευρωπαϊκών δράσεων				P Mann Whitney U test
	Όχι		Ναι		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	4,29 (0,78)	4 (4 - 5)	4,67 (0,63)	5 (4 - 5)	0,009**
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	3,93 (1,12)	4 (3 - 5)	4,61 (0,76)	5 (4 - 5)	0,001**
Το σχολείο σας επιδιώκει να ενημερώνεται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	3,93 (0,99)	4 (3 - 4)	4,33 (0,82)	5 (4 - 5)	0,044*
Το σχολείο σας επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	3,53 (1,15)	4 (4 - 5)	4,17 (1,01)	4,5 (3 - 5)	0,008**
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	3,75 (1,12)	4 (3 - 5)	4,25 (1,02)	4 (4 - 5)	0,024*
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	3,49 (1,15)	4 (3 - 4)	3,86 (1,00)	4 (3 - 5)	0,081
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	3,64 (1,18)	4 (3 - 5)	4,03 (1,02)	4 (3 - 5)	0,031*
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3,71 (1,02)	4 (3 - 4)	4,00 (1,04)	4 (3 - 5)	0,075
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	3,51 (1,15)	4 (3 - 4)	4,06 (1,07)	4 (3 - 5)	0,005**
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	3,67 (1,11)	4 (3 - 4)	4,00 (1,01)	4,5 (3 - 5)	0,094

Σημείωση: * p<0,05 ** p<0,01

6.13 Συσχετίσεις ανάμεσα στον αριθμό υποδοχής αποστολών από τα εταιρικά σχολεία κατά τη διάρκεια του Προγράμματος και τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο

Στο σημείο αυτό διερευνάται εάν το πλήθος των αποστολών που υποδέχθηκε το σχολείο στο πλαίσιο του Προγράμματος συσχετίζεται με τον αντίκτυπο του Προγράμματος όσον αφορά τα ευρωπαϊκά ενδιαφέροντα και τις επιδιώξεις του σχολείου. Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση σε πολλά σημεία. Αναλυτικότερα, στα σχολεία που υποδέχονται αποστολές από τα εταιρικά σχολεία 3 ή περισσότερες φορές υπάρχει θετικότερος αντίκτυπο συγκριτικά με τα σχολεία που υποδέχονται 1-2 αποστολές όσον αφορά το ενδιαφέρον του σχολείου να διερευνά τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων και να συμμετέχει σε συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης. Η υποδοχή 3 ή περισσότερων αποστολών επίσης συσχετίζεται με περισσότερο ενδιαφέρον του σχολείου για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, τη λειτουργία και τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, την ιδιότητα του ενεργού πολίτη, την αξία των ευρωπαϊκών γλωσσών/της πολυγλωσσίας, καθώς και ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Συνεπώς, η υποδοχή αποστολών έχει τη δική της δυναμική όσον αφορά το μετέπειτα ενδιαφέρον των σχολείων για δράσεις που αφορούν την ευρωπαϊκή διάσταση στο σχολείο.

Πίνακας 24: Συσχετίσεις ανάμεσα στον αριθμό υποδοχής αποστολών από τα εταιρικά σχολεία κατά τη διάρκεια του Προγράμματος και τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο

Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο σχολείο	Αριθμός υποδοχής αποστολών άλλων σχολείων				P Mann Whitney U test
	1 ή 2 φορές		3 ή περισσότερες		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	4,27 (0,80)	4 (4 - 5)	4,61 (0,65)	5 (4 - 5)	0,021*
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	4,07 (1,03)	4 (3 - 5)	4,33 (0,78)	5 (4 - 5)	0,136
Το σχολείο σας επιδιώκει να ενημερώνεται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	3,84 (1,05)	4 (3 - 4)	4,33 (0,80)	5 (4 - 5)	0,018*
Το σχολείο σας επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	3,56 (1,05)	4 (4 - 5)	4,00 (1,03)	4 (3 - 5)	0,056
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	3,64 (1,02)	4 (2,5 - 5)	4,24 (1,04)	4 (4 - 5)	0,012*
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	3,40 (1,15)	4 (3 - 4)	3,87 (1,01)	4 (3 - 5)	0,047*
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	3,53 (1,03)	4 (3 - 5)	4,04 (1,02)	4 (3,75 - 5)	0,030*
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3,62 (1,02)	4 (3 - 4)	4,02 (0,89)	4 (3,75 - 5)	0,089
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	3,49 (1,11)	4 (3 - 4)	3,96 (0,94)	4 (3 - 5)	0,045*
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	3,53 (1,10)	4 (3 - 4)	4,07 (1,00)	4 (3 - 5)	0,024*

Σημείωση: * p<0,05

6.14 Συσχέτιση της ύπαρξης προηγούμενης εμπειρίας σε ευρωπαϊκά Προγράμματα και στοιχείων της συμμετοχής ως προς το φύλο, τον ρόλο στη Σύμπραξη και το επίπεδο σπουδών των συμμετεχόντων

Παρακάτω διερευνάται εάν η ύπαρξη προηγούμενης εμπειρίας σε ευρωπαϊκά Προγράμματα καθώς και άλλα στοιχεία της συμμετοχής στο Πρόγραμμα (αριθμός κινητικοτήτων που πραγματοποιήθηκαν, διατήρηση επικοινωνίας με συναδέλφους του εξωτερικού) συσχετίζονται με το φύλο. Σημειωτέον ότι στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση για την περίοδο που εξετάζεται ο αριθμός των γυναικών εκπαιδευτικών συνολικά είναι μεγαλύτερος από τον αριθμό των ανδρών⁶². Από την στατιστική ανάλυση (Πίνακας 25) φαίνεται πως δεν υπήρχαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς το φύλο των συμμετεχόντων με εξαίρεση την ύπαρξη προηγούμενης εμπειρίας συμμετοχής σε εκπαιδευτικά δίκτυα, εκπαιδευτικές δράσεις και σεμινάρια με ευρωπαϊκό προσανατολισμό, όπου οι άντρες σημειώνουν πολύ υψηλότερα ποσοστά σε σύγκριση με τις γυναίκες.

Παρακάτω δίνονται ποσοστά και συσχετίσεις που αφορούν τον ρόλο του εκπαιδευτικού ως Υπεύθυνου για το σχολείο του. Στον Πίνακα 26 φαίνεται ότι υπάρχει συσχέτιση στατιστικά σημαντική ανάμεσα στον ρόλο κάποιου ως Υπεύθυνου του Προγράμματος και στην κατοχή μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου. Επίσης εντοπίζεται σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στην ιδιότητα του Υπευθύνου και τον αριθμό των κινητικοτήτων που πραγματοποιεί στο πλαίσιο της Σύμπραξης, καθώς και σε σχέση με την διατήρηση της επικοινωνίας με συναδέλφους του εξωτερικού μετά την ολοκλήρωση του Προγράμματος. Δεν παρατηρούνται σημαντικές συσχετίσεις ως προς το φύλο, αλλά ούτε και ως προς την ύπαρξη εμπειρίας κινητικότητας ή ευρωπαϊκών δράσεων πριν τη συμμετοχή στη Σύμπραξη. Δηλαδή, η προηγούμενη ευρωπαϊκή εμπειρία του εκπαιδευτικού δεν συνδέεται με την επιλογή του να αναλάβει ρόλο Υπεύθυνου στη Σύμπραξη.

⁶² Ενδεικτικά αναφέρεται ότι κατά το σχολικό έτος 2014-15 (στοιχεία λήξης σχολικού έτους) καταγράφηκαν ως διδακτικό προσωπικό στα Γυμνάσια 24853 γυναίκες και 12767 άντρες (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2015α), στα Ενιαία Λύκεια 12869 γυναίκες και 10570 άντρες (στοιχεία λήξης σχολικού έτους) (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2015β). Ωστόσο, στα ΕΠΑΛ εργάστηκαν 6928 άντρες και 6506 γυναίκες (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2015γ).

Πίνακας 25: Συσχέτιση της ύπαρξης προηγούμενης εμπειρίας σε ευρωπαϊκά Προγράμματα και στοιχείων της συμμετοχής με το φύλο

		Φύλο				P Pearson's χ^2 test
		Άνδρας		Γυναίκα		
		N	%	N	%	
Πριν τη συμμετοχή σας στη Σχολική Σύμπραξη Erasmus+ είχατε εμπειρία κινητικότητας στο πλαίσιο ευρωπαϊκού Προγράμματος; (Σχολική Σύμπραξη Comenius, Ενδο-υπηρεσιακή Κατάρτιση Comenius, Μαθησιακή Κινητικότητα Προσωπικού Erasmus+)	Όχι	17	41,5	24	58,5	0,594
	Ναι	18	36,0	32	64,0	
Πριν τη συμμετοχή στη Σχολική Σύμπραξη Erasmus+ είχατε υλοποιήσει Πρόγραμμα e-twinning;	Όχι	29	40,3	43	59,7	0,488
	Ναι	6	31,6	13	68,4	
Είχατε προηγούμενη εμπειρία συμμετοχής σε εκπαιδευτικά δίκτυα, εκπαιδευτικές δράσεις και σεμινάρια με ευρωπαϊκό προσανατολισμό; (π.χ. Teachers4Europe, YouthActiv, Universities4EU)	Όχι	27	34,2	52	65,8	0,031*
	Ναι	8	66,7	4	33,3	
Πόσες κινητικότητες πραγματοποιήσατε στο πλαίσιο του Προγράμματος;	1-2	15	46,9	17	53,1	0,224
	3+	20	33,9	39	66,1	
Έχετε κρατήσει επικοινωνία με συναδέλφους από τα σχολεία του εξωτερικού;	Όχι	10	45,5	12	54,5	0,439
	Ναι	25	36,2	44	63,8	
	3+	20	43,5	26	56,5	

Σημείωση: * $p < 0,05$

Πίνακας 26: Συσχέτιση της ιδιότητας του Υπευθύνου με την ύπαρξη προηγούμενης ευρωπαϊκής εμπειρίας, τις κινητικότητες και τη διατήρηση της επικοινωνίας με τους άλλους εκπαιδευτικούς

		Υπεύθυνος Προγράμματος				P Pearson's χ^2 test
		Όχι		Ναι		
		N	%	N	%	
Φύλο	Ανδρας	22	62,9	13	37,1	0,230
	Γυναίκα	28	50,0	28	50,0	
Κάτοχος Μεταπτυχιακού/Διδακτορικού	Όχι	33	73,3	12	26,7	0,000***
	Ναι	17	37,0	29	63,0	
Πριν τη συμμετοχή σας στη Σχολική Σύμπραξη Erasmus+ είχατε εμπειρία κινητικότητας στο πλαίσιο ευρωπαϊκού Προγράμματος; (Σχολική Σύμπραξη Comenius, Ένδο-υπηρεσιακή Κατάρτιση Comenius, Μαθησιακή Κινητικότητα Προσωπικού Erasmus+)	Όχι	27	65,9	14	34,1	0,058
	Ναι	23	46,0	27	54,0	
Πριν τη συμμετοχή στη Σχολική Σύμπραξη Erasmus+ είχατε υλοποιήσει Πρόγραμμα e-twinning;	Όχι	42	58,3	30	41,7	0,206
	Ναι	8	42,1	11	57,9	
Είχατε προηγούμενη εμπειρία συμμετοχής σε εκπαιδευτικά δίκτυα, εκπαιδευτικές δράσεις και σεμινάρια με ευρωπαϊκό προσανατολισμό; (π.χ. Teachers4Europe, YouthActiv, Universities4EU)	Όχι	44	55,7	35	44,3	0,712
	Ναι	6	50,0	6	50,0	
Πόσες κινητικότητες πραγματοποιήσατε στο πλαίσιο του Προγράμματος;	1-2	27	84,4	5	15,6	0,000***
	3+	23	39,0	36	61,0	
Έχετε κρατήσει επικοινωνία με συναδέλφους από τα σχολεία του εξωτερικού;	Όχι	19	86,4	3	13,6	0,001***
	Ναι	31	44,9	38	55,1	

Σημείωση: *** $p < 0,001$

6.15 Διαφορές φύλου ως προς την εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας, τον αντίκτυπο του Προγράμματος στους συμμετέχοντες και στο σχολείο τους

Παρακάτω διερευνάται εάν παρουσιάζονται διαφορές ανάλογα με το φύλο των ερωτηθέντων όσον αφορά την εκτίμηση που έχουν για τα χαρακτηριστικά της συνεργασίας (Πίνακας 27α) και αναφορικά με τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στους ίδιους (Πίνακας 27β) και στο σχολείο τους (Πίνακας 27γ). Αναφορικά με την εκτίμηση από την υλοποίηση του Προγράμματος, το μόνο ερώτημα για το οποίο υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες του δείγματος ήταν η αίσθηση για τη σαφήνεια του ρόλου του κάθε σχολείου στη Σύμπραξη, με τις γυναίκες να θεωρούν πως ο ρόλος ήταν πιο σαφής συγκριτικά με τους άντρες.

Καμία στατιστικά σημαντική διαφορά φύλου δεν παρουσιάστηκε αναφορικά με τον αντίκτυπο του Προγράμματος ως προς τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς και ως προς το σχολείο. Συνεπώς, δε φαίνεται το φύλο να αποτελεί παράγοντα διαφοροποίησης ως προς τον βαθμό που γίνεται αντιληπτός ο αντίκτυπος του Προγράμματος σε προσωπικό ή σχολικό επίπεδο.

Πίνακας 27α: Διαφορές φύλου ως προς την εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας

	Φύλο				P Mann Whitney U test
	Ανδρας		Γυναίκα		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας					
Σε ποιο βαθμό ήταν σαφής ο ρόλος κάθε σχολείου στη Σύμπραξη; (αναφέρατε τη γενική εικόνα)	3,71 (0,62)	4 (3 - 4)	4,11 (0,73)	4 (4 - 5)	0,008**
Σε ποιο βαθμό η διάρκεια των κινητικότητας ήταν επαρκής προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι κάθε κινητικότητας;	4,09 (0,89)	4 (4 - 5)	4,25 (0,67)	4 (4 - 5)	0,532
Σε ποιο βαθμό οι κινητικότητες είχαν το στοιχείο της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων από τις διάφορες χώρες;	4,17 (0,89)	4 (4 - 5)	4,27 (0,77)	4 (4 - 5)	0,684
Σε ποιο βαθμό οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί ήταν πρόθυμοι να απομακρυνθούν από τις αρχικές τους θέσεις προκειμένου να προαχθούν οι κοινοί στόχοι της Σύμπραξης;	3,86 (0,77)	4 (3 - 4)	3,70 (0,81)	4 (3 - 4)	0,418
Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι Υπεύθυνοι κάθε σχολείου ήταν αφοσιωμένοι στο ρόλο τους;	4,29 (0,75)	4 (4 - 5)	4,25 (0,82)	4 (4 - 5)	0,907
Σε ποιο βαθμό υπήρχε η απαραίτητη ροή πληροφοριών ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου;	3,97 (0,82)	4 (4 - 4)	3,86 (0,90)	4 (4 - 4)	0,536

Σημείωση: ** $p < 0,01$

Πίνακας 27β: Διαφορές φύλου ως προς τον αντίκτυπο στους εκπαιδευτικούς

	Φύλο				P Mann Whitney U test
	Ανδρας		Γυναίκα		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στους εκπαιδευτικούς					
Ενδιαφέρεστε για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	4,49 (0,66)	5 (4 - 5)	4,63 (0,59)	5 (4 - 5)	0,291
Ενδιαφέρεστε να συμμετέχετε σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	4,43 (0,92)	5 (4 - 5)	4,59 (0,71)	5 (4 - 5)	0,385
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	4,40 (0,74)	5 (4 - 5)	4,52 (0,76)	5 (4 - 5)	0,282
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	4,20 (0,93)	4 (4 - 5)	4,32 (0,86)	5 (4 - 5)	0,498
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα (π.χ. πολιτιστικά, ιστορικά) με σκοπό την αξιοποίησή τους στο μάθημα	4,31 (0,80)	4 (4 - 5)	4,34 (0,75)	4,5 (4 - 5)	0,946
Ανατρέχετε σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες και ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό	3,60 (1,01)	4 (3 - 4)	3,57 (1,19)	4 (3 - 4,75)	0,936
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	4,23 (0,69)	4 (4 - 5)	4,11 (0,93)	4 (4 - 5)	0,768
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	3,89 (0,99)	4 (3 - 4)	3,79 (1,14)	4 (3 - 5)	0,759
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	4,00 (1,00)	4 (4 - 5)	3,86 (1,05)	4 (3 - 5)	0,461
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3,89 (1,11)	4 (3 - 4)	4,04 (1,05)	4 (4 - 5)	0,673
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	3,86 (0,97)	4 (3 - 4)	3,95 (0,91)	4 (3 - 5)	0,615
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	3,89 (0,99)	4 (3 - 4)	3,98 (1,00)	4 (3 - 5)	0,619

Σημείωση: ** p<0,01

Πίνακας 27γ: Διαφορές φύλου ως προς τον αντίκτυπο του Προγράμματος στο σχολείο

	Φύλο				P Mann Whitney U test
	Ανδρας		Γυναίκα		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο σχολείο					
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	4,46 (0,66)	5 (4 - 5)	4,43 (0,81)	5 (4 - 5)	0,796
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	4,26 (0,95)	5 (4 - 5)	4,16 (1,09)	5 (3,25 - 5)	0,869
Το σχολείο σας επιδιώκει να ενημερώνεται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	4,17 (0,75)	4 (4 - 5)	4,04 (1,08)	4 (3 - 5)	0,927
Το σχολείο σας επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	3,80 (0,99)	4 (3 - 5)	3,77 (1,18)	4 (3 - 5)	0,942
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	4,03 (0,92)	4 (4 - 5)	3,89 (1,09)	4 (3 - 5)	0,714
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	3,69 (1,18)	4 (3 - 5)	3,61 (1,12)	4 (3 - 4,75)	0,666
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	3,94 (1,10)	4 (4 - 5)	3,70 (1,13)	4 (3 - 5)	0,253
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3,83 (1,12)	4 (3 - 5)	3,82 (1,06)	4 (3 - 5)	0,881
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	3,66 (0,97)	4 (3 - 5)	3,77 (1,11)	4 (3 - 5)	0,521
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	3,86 (1,12)	4 (3 - 5)	3,77 (1,11)	4 (3 - 5)	0,674

Σημείωση: **p<0,01

6.16 Διαφορές Υπευθύνων - μη Υπευθύνων του Προγράμματος ως προς την εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας και ως προς τον αντίκτυπο σε ατομικό και σχολικό επίπεδο

Στους παρακάτω πίνακες παρουσιάζεται η εκτίμηση των ερωτηθέντων για τα χαρακτηριστικά της συνεργασίας καθώς και για τον αντίκτυπο του Προγράμματος σε αυτούς και το σχολείο τους, ανάλογα με τον ρόλο τους στη Σύμπραξη (ρόλος Υπεύθυνου για το σχολείο τους ή μη). Όπως παρατηρείται από τις Μέσες Τιμές των απαντήσεων (Πίνακας 28α), οι Υπεύθυνοι αποτιμούν πιο θετικά όλα τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της συνεργασίας σε σύγκριση με τους μη-Υπεύθυνους, δηλαδή τον βαθμό σαφήνειας του ρόλου κάθε σχολείου, τον βαθμό επάρκειας της διάρκειας των κινητικότητων, τον βαθμό αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων κατά τις διεθνικές συναντήσεις, το επίπεδο της διαλλακτικότητας των συμμετεχόντων, τον βαθμό αφοσίωσης των Υπευθύνων και το επίπεδο της ροής των απαραίτητων πληροφοριών. Ωστόσο, η ιδιότητα του Υπεύθυνου συσχετίζεται στατιστικώς σημαντικά μόνο με την εκτίμηση για τη ροή των πληροφοριών ανάμεσα στους συμμετέχοντες και με την εκτίμηση για την προθυμία των εκπαιδευτικών να είναι ευέλικτοι για το καλό των στόχων της Σύμπραξης.

Από τις Μέσες Τιμές των απαντήσεων επίσης προκύπτει ότι οι Υπεύθυνοι διαπιστώνουν μεγαλύτερο αντίκτυπο σε ατομικό επίπεδο συγκριτικά με τους μη-Υπεύθυνους όσον αφορά τα ευρωπαϊκά ενδιαφέροντά τους και την τάση για δράσεις που προάγουν την ευρωπαϊκή διάσταση στο σχολείο τους (Πίνακας 28β). Είναι πιθανόν η συστηματική αυτή διαφορά να οφείλεται στο γεγονός πως κάποιος που αναλαμβάνει να είναι Υπεύθυνος έχει ενεργότερη και πιο ουσιαστική εμπλοκή στο Πρόγραμμα. Μάλιστα, οι διαφορές που εντοπίζονται είναι στατιστικά σημαντικές όσον αφορά το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για ευρωπαϊκές σχολικές συνεργασίες και δράσεις κατάρτισης. Η ιδιότητα του εκπαιδευτικού ως Υπεύθυνου είναι επίσης διαφοροποιητικός παράγοντας όσον αφορά τον βαθμό στον οποίο οι εκπαιδευτικοί ανατρέχουν σε εκπαιδευτικές ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό, αλλά και όσον αφορά τον βαθμό στον οποίο επιδιώκουν να ενημερώνονται για τα ευρωπαϊκά Προγράμματα και για ευρωπαϊκά θέματα που μπορούν να αξιοποιηθούν εκπαιδευτικά. Ακόμα, το να είναι κάποιος Υπεύθυνος του Προγράμματος συνδέεται με περισσότερο ενδιαφέρον για την συμμετοχή των μαθητών του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και

πρωτοβουλίες, σε δράσεις γνωριμίας με τις ευρωπαϊκές χώρες και σε δραστηριότητες που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ.

Από την άλλη μεριά, δεν υπήρξε καμία σημαντική στατιστικώς διαφορά αναφορικά με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται οι Υπεύθυνοι τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο τους σε σύγκριση με εκείνους που δεν ήταν Υπεύθυνοι για το Πρόγραμμα.

Πίνακας 28α: Διαφορές Υπευθύνων - μη Υπευθύνων ως προς την εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας

	Υπεύθυνος Προγράμματος				P Mann Whitney U test
	Όχι		Ναι		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας					
Σε ποιο βαθμό ήταν σαφής ο ρόλος κάθε σχολείου στη Σύμπραξη; (αναφέρατε τη γενική εικόνα)	3,86 (0,76)	4 (3 - 4)	4,07 (0,65)	4 (4 - 4,50)	0,195
Σε ποιο βαθμό η διάρκεια των κινητικοτήτων ήταν επαρκής προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι κάθε κινητικότητας;	4,10 (0,74)	4 (4 - 5)	4,29 (0,78)	4 (4 - 5)	0,135
Σε ποιο βαθμό οι κινητικότητες είχαν το στοιχείο της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων από τις διάφορες χώρες;	4,08 (0,90)	4 (4 - 5)	4,41 (0,67)	5 (4 - 5)	0,075
Σε ποιο βαθμό οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί ήταν πρόθυμοι να απομακρυνθούν από τις αρχικές τους θέσεις προκειμένου να προαχθούν οι κοινί στόχοι της Σύμπραξης;	3,58 (0,84)	4 (3 - 4)	3,98 (0,69)	4 (4 - 4)	0,014*
Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι Υπεύθυνοι κάθε σχολείου ήταν αφοσιωμένοι στο ρόλο τους;	4,14 (0,81)	4 (4 - 5)	4,41 (0,74)	5 (4 - 5)	0,061
Σε ποιο βαθμό υπήρχε η απαραίτητη ροή πληροφοριών ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου;	3,70 (0,91)	4 (3 - 4)	4,15 (0,76)	4 (4 - 5)	0,010*

Σημείωση: * p<0,05, ** p<0,01

Πίνακας 28β: Διαφορές Υπευθύνων - μη Υπευθύνων ως προς τον αντίκτυπο του Προγράμματος σε ατομικό επίπεδο

	Υπεύθυνος Προγράμματος				P Mann Whitney U test
	Όχι		Ναι		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στους εκπαιδευτικούς					
Ενδιαφέρεστε για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	4,46 (0,65)	5 (4 - 5)	4,71 (0,56)	5 (4,50 - 5)	0,039*
Ενδιαφέρεστε να συμμετέχετε σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	4,40 (0,78)	5 (4 - 5)	4,68 (0,79)	5 (5 - 5)	0,014*
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	4,30 (0,76)	4 (4 - 5)	4,68 (0,69)	5 (5 - 5)	0,004**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	4,08 (0,94)	4 (4 - 5)	4,51 (0,75)	5 (4 - 5)	0,014*
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα (π.χ. πολιτιστικά, ιστορικά) με σκοπό την αξιοποίησή τους στο μάθημα	4,12 (0,80)	4 (4 - 5)	4,59 (0,63)	5 (4 - 5)	0,003**
Ανατρέχετε σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες και ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό	3,36 (1,17)	4 (2,75 - 4)	3,85 (0,99)	4 (3 - 5)	0,047*
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	3,98 (0,94)	4 (3 - 5)	4,37 (0,66)	4 (4 - 5)	0,050*
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	3,72 (1,13)	4 (3 - 5)	3,95 (1,02)	4 (3 - 5)	0,346
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	3,72 (1,05)	4 (3 - 5)	4,15 (0,96)	4 (4 - 5)	0,037*
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3,88 (0,96)	4 (3 - 5)	4,10 (1,02)	4 (4 - 5)	0,161
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	3,74 (1,05)	4 (3 - 4,25)	4,12 (0,90)	4 (3,50 - 5)	0,081
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	3,82 (0,98)	4 (3 - 5)	4,10 (1,00)	4 (3,50 - 5)	0,140

Σημείωση: * p<0,05, ** p<0,01

Πίνακας 28γ: Διαφορές Υπευθύνων - μη Υπευθύνων ως προς τον αντίκτυπο του Προγράμματος στο σχολείο

	Υπεύθυνος Προγράμματος				P Mann Whitney U test
	Όχι		Ναι		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο σχολείο					
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	4,42 (0,73)	5 (4 - 5)	4,46 (0,78)	5 (4 - 5)	0,591
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	4,10 (1,06)	4 (4 - 5)	4,32 (1,01)	5 (3,50 - 5)	0,189
Το σχολείο σας επιδιώκει να ενημερώνεται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	4,04 (0,99)	4 (3 - 5)	4,15 (0,94)	4 (4 - 5)	0,626
Το σχολείο σας επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	3,78 (1,17)	4 (3 - 5)	3,78 (1,04)	4 (3 - 5)	0,845
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	3,88 (1,00)	4 (3 - 5)	4,02 (1,06)	4 (3,50 - 5)	0,383
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	3,60 (1,14)	4 (3 - 5)	3,68 (1,15)	4 (3 - 5)	0,682
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	3,72 (1,16)	4 (3 - 5)	3,88 (1,08)	4 (3 - 5)	0,524
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3,76 (1,12)	4 (3 - 5)	3,90 (1,04)	4 (3 - 5)	0,562
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	3,64 (1,05)	4 (3 - 4,25)	3,83 (1,07)	4 (3 - 5)	0,316
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	3,72 (1,11)	4 (3 - 5)	3,90 (1,11)	4 (3 - 5)	0,418

Σημείωση: * p<0,05, ** p<0,01

6.17 Συσχετίσεις που αφορούν την κινητικότητα σε σχέση με την αποτίμηση του Προγράμματος, την αξιολόγηση της συνεργασίας και τον αντίκτυπο στους εκπαιδευτικούς και το σχολείο τους

Στο σημείο αυτό διερευνάται ο ρόλος της κινητικότητας σε σχέση με την αποτίμηση του Προγράμματος, την αξιολόγηση της συνεργασίας (Πίνακας 29α) και τον αντίκτυπο στους εκπαιδευτικούς (Πίνακας 29β) και το σχολείο τους (Πίνακας 29γ). Όπως προκύπτει, δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στους συμμετέχοντες με 1-2 κινητικότητες και σε εκείνους με 3/περισσότερες όσον αφορά τον βαθμό ικανοποίησής τους από την ευρωπαϊκή συνεργασία, την αξιολόγηση των χαρακτηριστικών της και γενικά την αποτίμηση της εμπειρίας τους. Η μόνη διαφοροποίηση αφορά τον βαθμό στον οποίο γίνεται αντιληπτή από τους συμμετέχοντες η ροή των πληροφοριών κατά τη διάρκεια της συνεργασίας: στην περίπτωση αυτή, τα άτομα που πραγματοποίησαν 3 ή περισσότερες κινητικότητες αξιολογούν πιο θετικά τον βαθμό ροής των πληροφοριών ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου. Επίσης, το πλήθος των κινητικοτήτων δεν φαίνεται να επηρεάζει τη μετέπειτα διατήρηση της επικοινωνίας ανάμεσα στους συμμετέχοντες.

Όπως επίσης διακρίνεται, το πλήθος των κινητικοτήτων που έχει πραγματοποιήσει κάποιος δεν συσχετίζεται με το μέγεθος του αντίκτυπου του Προγράμματος στο ατομικό επίπεδο, αλλά ούτε και με τον αντίκτυπο στο σχολικό επίπεδο.

Πίνακας 29α: Συσχετίσεις που αφορούν την κινητικότητα σε σχέση με την αποτίμηση του Προγράμματος, την αξιολόγηση της συνεργασίας και την επικοινωνία

	Κινητικότητες				P Mann Whitney U test
	1-2		3 ή περισσότερες		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Αποτίμηση του Προγράμματος					
Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από το επίπεδο της συνεργασίας που είχατε με τους συναδέλφους του εξωτερικού;	4,19 (0,78)	4 (4 - 5)	4,22 (0,59)	4 (4 - 5)	1,00
Πόσο σημαντικό είναι για εσάς το γεγονός ότι γνωρίσατε καλές πρακτικές στο πλαίσιο της Σύμπραξης;	4,38 (0,71)	4,50 (4 - 5)	4,49 (1,59)	5 (4 - 5)	0,51
Πόσο σημαντικό θεωρείτε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης συνεργαστήκατε με εκπαιδευτικούς από άλλες χώρες της Ευρώπης;	4,75 (0,51)	5 (5 - 5)	4,71 (0,49)	5 (4 - 5)	0,62
Πόσο σημαντικό θεωρείτε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης οι μαθητές σας συνεργάστηκαν με μαθητές από άλλες χώρες της Ευρώπης;	4,84 (0,37)	5 (5 - 5)	4,90 (0,31)	5 (5 - 5)	0,44
Εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας					
Σε ποιο βαθμό ήταν σαφής ο ρόλος κάθε σχολείου στη Σύμπραξη; (αναφέρατε τη γενική εικόνα)	3,75 (0,80)	4 (3 - 4)	4,07 (0,64)	4 (4 - 4)	0,07
Σε ποιο βαθμό η διάρκεια των κινητικότητων ήταν επαρκής προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι κάθε κινητικότητας;	4,00 (0,84)	4 (4 - 5)	4,29 (0,70)	4 (4 - 5)	0,98
Σε ποιο βαθμό οι κινητικότητες είχαν το στοιχείο της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων από τις διάφορες χώρες;	4,13 (0,94)	4 (4 - 5)	4,29 (0,74)	4 (4 - 5)	0,54
Σε ποιο βαθμό οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί ήταν πρόθυμοι να απομακρυνθούν από τις αρχικές τους θέσεις προκειμένου να προαχθούν οι κοινί στόχοι της Σύμπραξης;	3,53 (0,92)	4 (3 - 4)	3,88 (0,70)	4 (3 - 4)	0,07
Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι Υπεύθυνοι κάθε σχολείου ήταν αφοσιωμένοι στο ρόλο τους;	4,06 (0,91)	4 (4 - 5)	4,37 (0,69)	4 (4 - 5)	0,10
Σε ποιο βαθμό υπήρχε η απαραίτητη ροή πληροφοριών ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου;	3,59 (1,01)	4 (3 - 4)	4,07 (0,74)	4 (4 - 5)	0,03*
Επικοινωνία	Ναι	Όχι	Ναι	Όχι	P Pearson's x ² test
Έχετε κρατήσει επικοινωνία με συναδέλφους από τα σχολεία του εξωτερικού;	21	11	48	11	0,09

Σημείωση: * p<0,05, ** p<0,01

Πίνακας 29β: Συσχετίσεις ανάμεσα στον αριθμό κινητικοτήτων και τον αντίκτυπο στους συμμετέχοντες

	Κινητικότητα				P Mann Whitney U test
	1-2		3 ή περισσότερες		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στους εκπαιδευτικούς					
Ενδιαφέρεστε για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	4,59 (0,56)	5 (4 - 5)	4,56 (0,65)	5 (4 - 5)	0,99
Ενδιαφέρεστε να συμμετέχετε σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	4,59 (0,56)	5 (4 - 5)	4,49 (0,90)	5 (4 - 5)	0,87
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	4,50 (0,67)	5 (4 - 5)	4,46 (0,80)	5 (4 - 5)	0,99
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	4,22 (0,97)	4,5 (4 - 5)	4,31 (0,84)	4 (4 - 5)	0,80
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα (π.χ. πολιτιστικά, ιστορικά) με σκοπό την αξιοποίησή τους στο μάθημα	4,25 (0,84)	4 (4 - 5)	4,37 (0,72)	4 (4 - 5)	0,58
Ανατρέχετε σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες και ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό	3,50 (1,16)	4 (3 - 4)	3,63 (1,10)	4 (3 - 5)	0,60
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	4,13 (0,86)	4 (4 - 5)	4,14 (0,84)	4 (4 - 5)	0,74
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	3,91 (1,12)	4 (3 - 5)	3,78 (1,07)	4 (3 - 5)	0,50
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	3,88 (1,07)	4 (4 - 5)	3,93 (1,02)	4 (4 - 5)	0,91
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3,94 (0,95)	4 (3 - 5)	4,10 (1,02)	4 (4 - 5)	0,56
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	3,91 (1,06)	4 (3 - 5)	3,92 (0,97)	4 (3,50 - 5)	0,94
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	3,94 (0,95)	4 (3 - 5)	3,95 (1,02)	4 (3,50 - 5)	0,82

Σημείωση: * p<0,05, ** p<0,01

Πίνακας 29γ: Συσχετίσεις ανάμεσα στον αριθμό κινητικότητων και τον αντίκτυπο στο σχολείο

	Κινητικότητα				P Mann Whitney U test
	1-2		3 ή περισσότερες		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο σχολείο					
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	4,53 (0,57)	5 (4 - 5)	4,39 (0,83)	4 (4 - 5)	0,70
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	4,19 (0,97)	4 (4 - 5)	4,20 (1,08)	4 (4 - 5)	0,67
Το σχολείο σας επιδιώκει να ενημερώνεται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	4,16 (0,92)	4 (4 - 5)	4,05 (0,99)	3 (3 - 5)	0,67
Το σχολείο σας επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	3,81 (1,09)	4 (3 - 5)	3,76 (1,12)	3 (3 - 5)	0,89
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	4,00 (0,95)	4 (3,25 - 5)	3,92 (1,07)	3 (3 - 5)	0,86
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	3,56 (1,22)	4 (3 - 5)	3,68 (1,10)	3 (3 - 5)	0,69
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	3,72 (1,25)	4 (3 - 5)	3,83 (1,05)	3 (3 - 5)	0,83
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3,78 (1,58)	4 (3 - 5)	3,85 (1,05)	3 (3 - 5)	0,85
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	3,72 (1,09)	4 (3 - 5)	3,73 (1,05)	3 (3 - 5)	0,96
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	3,63 (1,21)	4 (3 - 5)	3,90 (1,05)	3 (3 - 5)	0,33

Σημείωση: * p<0,05, ** p<0,01

6.18 Διαφορές ανάμεσα σε κατόχους μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου σπουδών και μη ως προς την εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας και τον αντίκτυπο σε ατομικό και σχολικό επίπεδο

Παρακάτω ερευνάται εάν το επίπεδο σπουδών των ερωτηθέντων (κατοχή ή μη μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου) συσχετίζεται με τον βαθμό εκτίμησης των χαρακτηριστικών της συνεργασίας, καθώς και με τον αντίκτυπο σε ατομικό και σχολικό επίπεδο.

Όπως παρατηρείται από τη Μέση Τιμή κάθε απάντησης (Πίνακας 30α), οι κάτοχοι μεταπτυχιακού/διπλωματικού τίτλου αξιολογούν ελαφρώς πιο θετικά σχεδόν όλα τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της συνεργασίας (σαφήνεια του ρόλου κάθε σχολείου, επάρκεια της διάρκειας των κινητικότητας, βαθμός αλληλεπίδρασης κατά τις κινητικότητες, διαλλακτικότητα των συμμετεχόντων, καλή ροή πληροφοριών). Ωστόσο, από την ανάλυση δεν προκύπτουν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις. Συνεπώς, η κατοχή μεταπτυχιακού/διπλωματικού τίτλου δεν αποτελεί παράγοντα διαφοροποίησης όσον αφορά την εκτίμηση των ποιοτικών χαρακτηριστικών της συνεργασίας.

Η κατοχή ή μη μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου σπουδών διαφοροποιεί τον αντίκτυπο του Προγράμματος στους εκπαιδευτικούς όσον αφορά το περαιτέρω ενδιαφέρον για την προαγωγή της ευρωπαϊκής διάστασης στο σχολείο (Πίνακας 30β). Πιο συγκεκριμένα, οι κάτοχοι Μεταπτυχιακού/Διδακτορικού ενδιαφέρονται περισσότερο για ενημέρωση πάνω στα ευρωπαϊκά Προγράμματα, αλλά και πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα με σκοπό την αξιοποίησή τους στο μάθημα. Επιπρόσθετα, επιδίωκουν περισσότερο τη συμμετοχή των μαθητών τους σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού ευρωπαίου πολίτη, που αναδεικνύουν πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και που προάγουν την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών.

Καμία στατιστικά σημαντική διαφορά δεν παρουσιάστηκε ανάμεσα σε κατόχους Μεταπτυχιακού/Διδακτορικού και μη αναφορικά με την εκτίμησή τους για τον αντίκτυπο που είχε το Πρόγραμμα στο σχολείο τους.

Πίνακας 30α: Διαφορές ανάμεσα σε κατόχους μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου σπουδών και μη ως προς την εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας

	Κάτοχος μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου				P Mann Whitney U test
	Όχι		Ναι		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Εκτίμηση χαρακτηριστικών της συνεργασίας					
Σε ποιο βαθμό ήταν σαφής ο ρόλος κάθε σχολείου στη Σύμπραξη; (αναφέρατε τη γενική εικόνα)	3,93 (0,84)	4 (3 - 5)	3,98 (0,58)	4 (4 - 4)	0,923
Σε ποιο βαθμό η διάρκεια των κινητικότητων ήταν επαρκής προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι κάθε κινητικότητας;	4,04 (0,82)	4 (4 - 5)	4,33 (0,67)	4 (4 - 5)	0,095
Σε ποιο βαθμό οι κινητικότητες είχαν το στοιχείο της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων από τις διάφορες χώρες;	4,13 (0,92)	4 (4 - 5)	4,33 (0,70)	5 (4 - 5)	0,409
Σε ποιο βαθμό οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί ήταν πρόθυμοι να απομακρυνθούν από τις αρχικές τους θέσεις προκειμένου να προαχθούν οι κοινοί στόχοι της Σύμπραξης;	3,64 (0,77)	4 (3 - 5)	3,87 (0,81)	4 (3 - 4)	0,194
Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι Υπεύθυνοι κάθε σχολείου ήταν αφοσιωμένοι στο ρόλο τους;	4,31 (0,85)	4 (4 - 5)	4,22 (0,73)	5 (4 - 5)	0,335
Σε ποιο βαθμό υπήρχε η απαραίτητη ροή πληροφοριών ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου;	3,76 (0,83)	4 (3,50 - 4)	4,04 (0,89)	4 (4 - 5)	0,055

Σημείωση: * p<0,05, ** p<0,01

Πίνακας 30β: Διαφορές ανάμεσα σε κατόχους μεταπτυχιακού/διδασκατορικού τίτλου σπουδών και μη ως προς τον αντίκτυπο του Προγράμματος σε αυτούς

	Κάτοχος μεταπτυχιακού/διδασκατορικού τίτλου				P Mann Whitney U test
	Όχι		Ναι		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στους εκπαιδευτικούς					
Ενδιαφέρεστε για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	4,47 (0,70)	5 (4 - 5)	4,67 (0,52)	5 (4 - 5)	0,166
Ενδιαφέρεστε να συμμετέχετε σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	4,33 (0,98)	5 (4 - 5)	4,72 (0,50)	5 (4 - 5)	0,056
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	4,22 (0,90)	4 (4 - 5)	4,72 (0,46)	5 (4 - 5)	0,006**
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	4,18 (0,91)	4 (4 - 5)	4,37 (0,85)	5 (4 - 5)	0,278
Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα (π.χ. πολιτιστικά, ιστορικά) με σκοπό την αξιοποίησή τους στο μάθημα	4,11 (0,80)	4 (4 - 5)	4,54 (0,66)	5 (4 - 5)	0,005**
Ανατρέχετε σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες και ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό	3,33 (1,24)	4 (2 - 4)	3,83 (0,93)	4 (3 - 4,25)	0,063
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	3,91 (0,95)	4 (3 - 5)	4,39 (0,65)	4 (4 - 5)	0,012*
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	3,73 (1,14)	4 (3 - 5)	3,91 (1,03)	4 (3 - 5)	0,491
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	3,64 (1,09)	4 (3 - 4)	4,17 (0,90)	4 (4 - 5)	0,013*
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3,82 (0,96)	4 (3 - 4,50)	4,13 (1,00)	4 (4 - 5)	0,063
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	3,69 (1,02)	4 (3 - 4)	4,13 (0,93)	4 (4 - 5)	0,028*
Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	3,67 (1,07)	4 (3 - 5)	4,22 (0,84)	4 (4 - 5)	0,10*

Σημείωση: * p<0,05, ** p<0,01

Πίνακας 30γ: Διαφορές ανάμεσα σε κατόχους μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου σπουδών και μη ως προς τον αντίκτυπο του Προγράμματος στο σχολείο

	Κάτοχος Μεταπτυχιακού/Διδακτορικού τίτλου				P Mann Whitney U test
	Όχι		Ναι		
	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	Μέση τιμή (SD)	Διάμεσος (Ενδ. εύρος)	
Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο σχολείο					
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης	4,36 (0,77)	4 (4 - 5)	4,52 (0,72)	5 (4 - 5)	0,220
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό	4,09 (1,08)	4 (3,50 - 5)	4,30 (0,99)	5 (4 - 5)	0,283
Το σχολείο σας επιδιώκει να ενημερώνεται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης	4,02 (0,97)	4 (3 - 5)	4,15 (0,97)	4 (4 - 5)	0,462
Το σχολείο σας επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες	3,87 (1,10)	4 (3 - 5)	3,70 (1,11)	4 (3 - 5)	0,435
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους	3,89 (1,07)	4 (3 - 5)	4,00 (0,99)	4 (4 - 5)	0,675
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα	3,64 (1,15)	4 (3 - 5)	3,63 (1,14)	4 (3 - 4,25)	0,987
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ	3,64 (1,19)	4 (3 - 5)	3,93 (1,04)	4 (3,75 - 5)	0,238
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες	3,71 (1,14)	4 (3 - 5)	3,93 (1,02)	4 (3 - 5)	0,369
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης	3,62 (1,15)	4 (3 - 5)	3,83 (0,95)	4 (3 - 4,25)	0,425
Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών	3,67 (1,13)	4 (3 - 5)	3,93 (1,08)	4 (3 - 5)	0,244

Σημείωση: * p<0,05, ** p<0,01

Αναστοχασμός

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας. Αποτιμήθηκαν και συσχετίστηκαν μεταξύ τους τα χαρακτηριστικά της συνεργασίας και η αξία της εμπειρίας για τους συμμετέχοντες, καθώς και ο αντίκτυπος του Προγράμματος στους εκπαιδευτικούς και το σχολείο τους. Συμπεραίνεται ότι οι Σχολικές Συμπράξεις ως πεδίο ευρωπαϊκής συνεργασίας επηρεάζουν θετικά τα ενδιαφέροντα και τη στάση των συμμετεχόντων όσον αφορά την περαιτέρω καλλιέργεια της ευρωπαϊκής διάστασης στο σχολείο τους και στη διδασκαλία τους. Μάλιστα, ο θετικός αντίκτυπος μεταφέρεται και αποτυπώνεται, σύμφωνα με την άποψη των συμμετεχόντων, και στο σχολείο τους.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στην εργασία αυτή τέθηκαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

Οι Σχολικές Συμπράξεις αποτελούν εργαλεία οριζόντιου εξευρωπαϊσμού που πραγματοποιείται μέσω της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής μάθησης και που επηρεάζει τα ενδιαφέροντα και τις στάσεις των εκπαιδευτικών και του σχολείου όσον αφορά την προαγωγή της ευρωπαϊκής διάστασης στη σχολική μονάδα;

Η έρευνα εστίασε στις Σχολικές Συμπράξεις στο πλαίσιο του Erasmus+ και συγκεκριμένα αφορά τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υλοποίησαν Σχέδιο των ετών υποβολής 2014 και 2015. Διατυπώθηκαν οι παρακάτω υποθέσεις εργασίας:

Υπόθεση 1^η: Οι Σχολικές Συμπράξεις αποτελούν εργαλεία οριζόντιου εξευρωπαϊσμού που πραγματοποιείται μέσω της κοινωνικοποίησης και της κοινωνικής μάθησης.

Υπόθεση 2^η: Οι συμμετέχοντες σε Σχολικές Συμπράξεις αποκτούν πιο θετική στάση απέναντι σε ευρωπαϊκά Προγράμματα και δράσεις που αφορούν την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση.

Υπόθεση 3^η: Η συμμετοχή του σχολείου σε Σχολικές Συμπράξεις επηρεάζει θετικά την στάση του απέναντι σε ευρωπαϊκά Προγράμματα και δράσεις που αφορούν την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση.

Μέσα από την έρευνα οι υποθέσεις εργασίας επιβεβαιώθηκαν και συμπεραίνονται τα εξής:

1. Οι συμμετέχοντες σε μεγάλο βαθμό έμειναν ικανοποιημένοι από την εμπειρία της συνεργασίας τους στο πλαίσιο της Σύμπραξης, στοιχείο που απαντάται και στη βιβλιογραφία, και θεωρούν πολύ ή πάρα σημαντικό το γεγονός ότι το Πρόγραμμα τους έδωσε τη δυνατότητα να συνεργαστούν με άλλους εκπαιδευτικούς της Ευρώπης και να γνωρίσουν καλές πρακτικές. Αυτό όμως που ξεχωρίζει ως το πλέον σημαντικό είναι η ευκαιρία ευρωπαϊκής συνεργασίας που δόθηκε στους μαθητές τους, καθώς είναι κάτι που χαρακτηρίζουν ως πάρα πολύ σημαντικό σε ποσοστό 87,9%.

2. Οι ερωτηθέντες εκτιμούν θετικά τα χαρακτηριστικά της συνεργασίας που σύμφωνα με τη βιβλιογραφία συμβάλλουν στην κοινωνική μάθηση και στον εξευρωπαϊσμό. Αναλυτικότερα, οι Συμπράξεις στις οποίες συμμετείχαν είχαν κατά τη γνώμη τους σαφήνεια ως προς τον ρόλο κάθε εταίρου, επαρκή χρόνο για κάθε δραστηριότητα κινητικότητας, καλή ροή πληροφοριών, αφοσιωμένους Υπεύθυνους σε κάθε σχολείο, αλλά και έντονο το στοιχείο της αλληλεπίδρασης. Το μόνο χαρακτηριστικό που δεν σημειώθηκε σε τόσο μεγάλο βαθμό ήταν οι διάθεση των συμμετεχόντων να μετακινηθούν από τις αρχικές τους θέσεις. Ως ένα βαθμό τα ευρήματα αυτά ήταν αναμενόμενα, καθώς ήδη κατά την κατάθεση της αίτησης πρέπει να υπάρχει ένα σαφές και ρεαλιστικό πλάνο συνεργασίας, γεγονός που εξάλλου συμβάλλει στην έγκριση κάθε Σχεδίου. Εντούτοις, τα παραπάνω στοιχεία επιβεβαιώνουν ότι τα σχολεία περνούν επιτυχώς «από τη θεωρία στην πράξη» και ότι οι Συμπράξεις αποτελούν ένα πρόσφορο πεδίο για επικοινωνία, συνεργασία και αλληλεπίδραση, το οποίο μπορεί να συμβάλει στον εξευρωπαϊσμό στο σχολικό επίπεδο.
3. Η έρευνα έδειξε ότι οι Συμπράξεις έχουν θετικό αντίκτυπο στους συμμετέχοντες και στο σχολείο τους όσον αφορά την ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης στο σχολικό επίπεδο, στοιχείο που συνάδει με την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Οι συμμετέχοντες και τα σχολεία τους ενδιαφέρονται πλέον σε μεγάλο/πολύ μεγάλο βαθμό για ευρωπαϊκές σχολικές συνεργασίες, για την κατάρτιση των εκπαιδευτικών στο εξωτερικό και γενικότερα επιδιώκουν να ενημερώνονται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων. Θα μπορούσαμε να πούμε, δηλαδή, ότι η ΕΕ ως πλαίσιο γνώσης και διεθνικής συνεργασίας βρίσκει τον χώρο της στο σχολικό επίπεδο. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από τα στοιχεία των εγκεκριμένων Σχεδίων της περιόδου που ερευνήσαμε.
4. Πολύ σημαντικό εύρημα της έρευνας μέσω ερωτηματολογίου είναι ότι τόσο το σχολείο όσο και οι συμμετέχοντες δεν περιορίζουν το ευρωπαϊκό ενδιαφέρον τους στην αξιοποίηση των δυνατοτήτων χρηματοδότησης που παρέχεται μέσω των εκπαιδευτικών Προγραμμάτων. Διαπιστώνεται το περισσότερο ενδιαφέρον των συμμετεχόντων και των σχολείων να φέρουν τους μαθητές πιο κοντά στην

Ευρώπη γενικότερα, στρέφοντας στην προσοχή τους σε δράσεις που αφορούν τη γνώση για τις ευρωπαϊκές χώρες, τη λειτουργία της ΕΕ, την ιδιότητα του ενεργού ευρωπαίου πολίτη, τις ευρωπαϊκές αξίες και τις ευρωπαϊκές γλώσσες. Η Ευρώπη, δηλαδή, αποκτά μία άλλη δυναμική και αποτελεί μία αναδυόμενη αξία για τους συμμετέχοντες και τα σχολεία τους. Μάλιστα, όπως εντοπίζεται και σε επίπεδο βιβλιογραφίας, η έρευνα αναδεικνύει τον ρόλο των εκπαιδευτικών ως φορέων εξευρωπαϊσμού στο σχολικό επίπεδο, καθώς και τη σχέση ανάμεσα στον αντίκτυπο του Προγράμματος στους ίδιους και στον αντίκτυπο στο σχολείο τους. Ως εκ τούτου, όσο περισσότερο είναι το συμμετέχον εκπαιδευτικό προσωπικό, τόσο περισσότερο ενδέχεται να υπάρχει ένας θετικός αντίκτυπος στο σχολείο.

5. Ο υψηλός βαθμός ικανοποίησης από τη συνεργασία και η θετική αποτίμηση των δυνατοτήτων που προσέφερε το Πρόγραμμα επηρεάζουν θετικά το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για περαιτέρω συνεργασίες και κατάρτιση, καθώς και για περαιτέρω αξιοποίηση των ευκαιριών που προσφέρει η ΕΕ στην εκπαίδευση. Ένα ακόμη ενδιαφέρον εύρημα της έρευνας είναι ο ρόλος των καλών πρακτικών σε σχέση με την ανάπτυξη των ευρωπαϊκών ενδιαφερόντων του σχολείου και των εκπαιδευτικών του. Συγκεκριμένα διαπιστώνεται ότι όσο πιο σημαντική θεωρούν οι συμμετέχοντες την ανταλλαγή καλών πρακτικών, τόσο περισσότερο ενδιαφέρονται για δράσεις με ευρωπαϊκή διάσταση, αλλά και τόσο περισσότερο διαπιστώνουν κάτι αντίστοιχο στο σχολείο τους. Αυτό μας οδηγεί στη σκέψη ότι η ανταλλαγή καλών πρακτικών -που εξάλλου αποτελεί και τον βασικό στόχο των Συμπράξεων- δεν έχει αξία μόνο *per se*, αλλά ενδέχεται να έχει και έναν άλλο -έμμεσο πλην υπαρκτό- ρόλο στη σύνδεση του σχολείου με την Ευρώπη, που αξίζει να ερευνηθεί περαιτέρω.
6. Τα χαρακτηριστικά της συνεργασίας (κυρίως η σαφήνεια του ρόλου κάθε σχολείου, η ικανοποιητική διάρκεια των κινητικότητων και η αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων) συνδέονται σημαντικά με τον βαθμό στον οποίο οι συμμετέχοντες αποτιμούν τη συνεργασία και τα οφέλη του Προγράμματος σε αυτούς και τους μαθητές τους. Η καλή συνεργασία συνδέεται θετικά με το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων για τα ευρωπαϊκά Προγράμματα γενικότερα, για τις σχολικές συνεργασίες και την κατάρτισή τους. Η καλή ροή πληροφοριών

αποτελεί το πιο σημαντικό παράγοντα προκειμένου να αναπτυχθεί το ευρωπαϊκό ενδιαφέρον, τόσο σε ατομικό όσο και σχολικό επίπεδο. Το γεγονός αυτό μας δείχνει ότι η διασφάλιση της καλής επικοινωνίας ήδη από τον αρχικό σχεδιασμό της συνεργασίας είναι μία παράμετρος που πρέπει να λαμβάνεται πολύ σοβαρά υπόψη και ότι πρέπει να αποτελεί μία εκ των προτεραιοτήτων της συνεργασίας.

7. Ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο στην έρευνα είναι η αξία της υποδοχής των εταίρων στο σχολείο. Συγκεκριμένα, στις περιπτώσεις που το σχολείο φιλοξένησε 3 ή περισσότερες φορές αποστολές από τα συνεργαζόμενα σχολεία ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο σχολικό επίπεδο ήταν πιο έντονος σύμφωνα με τους ερωτηθέντες. Συνεπώς, η υποδοχή μαθητών/εκπαιδευτικών από τα εταιρικά σχολεία 3 ή περισσότερες φορές διαφαίνεται ως πολύ σημαντικός παράγοντας για το μετέπειτα ενδιαφέρον του σχολείου για δράσεις/δραστηριότητες με ευρωπαϊκό περιεχόμενο. Είναι κάτι το οποίο θα πρέπει να ενθαρρύνεται κατά τον αρχικό σχεδιασμό της Σύμπραξης και ενδεχομένως θα μπορούσε να είναι ζητούμενο εκ μέρους των Εθνικών Μονάδων.
8. Ο αριθμός κινητικοτήτων που πραγματοποίησαν οι εκπαιδευτικοί του δείγματος δεν επηρεάζει τον βαθμό στον οποίο αντιλαμβάνονται τον αντίκτυπο σε αυτούς ή το σχολείο τους. Δεν είναι συνεπώς το πλήθος των κινητικοτήτων, αλλά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των κινητικοτήτων/της συνεργασίας που φαίνονται να συμβάλλουν στην περαιτέρω σύνδεση του σχολείου με την Ευρώπη.
9. Η προηγούμενη εμπειρία του σχολείου σε ευρωπαϊκά Προγράμματα e-twinning ή άλλες δράσεις με ευρωπαϊκή θεματολογία (εξαιρούνται τα Προγράμματα κινητικότητας Erasmus+ και Comenius) επηρεάζει θετικά το ενδιαφέρον του σχολείου για περισσότερες ευρωπαϊκές δράσεις και ευρωπαϊκές εμπειρίες. Αναλυτικότερα, οι ερωτηθέντες που προέρχονται από σχολεία με τέτοιου είδους εμπειρία αντιλαμβάνονται ως πιο έντονο τον αντίκτυπο της Σύμπραξης στο σχολείο τους σε σχέση με τους ερωτηθέντες που δεν προέρχονται από σχολείο με αντίστοιχη εμπειρία. Μάλιστα, σημαντική συσχέτιση παρατηρείται

στα 8 από τα 10 ερωτήματα της έρευνας που αφορούν τον αντίκτυπο στο σχολικό επίπεδο. Θα μπορούσαμε ίσως να πούμε ότι τα Προγράμματα e-twinning καθώς και άλλες δραστηριότητες σύνδεσης με την Ευρώπη και την ΕΕ προετοιμάζουν το έδαφος και κάνουν το σχολείο πιο δεκτικό στα οφέλη ευρωπαϊκών συνεργασιών.

Όπως διαπιστώνεται, η κοινωνικοποίηση σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο έχει ιδιαίτερη σημασία, τόσο για τους συμμετέχοντες όσο και για τον εξευρωπαϊσμό του σχολείου τους. Πέρα από το κομμάτι της ανταλλαγής των πρακτικών, το οποίο είναι δεδομένο σε μικρότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό λόγω της ίδιας της φύσης του Προγράμματος, η επικοινωνία και η καλή συνεργασία των συμμετεχόντων όχι μόνο αποτιμώνται πολύ θετικά από αυτούς, αλλά και έχουν επίδραση πέρα από τα σαφή όρια και το επίσημο πλαίσιο του Προγράμματος. Οι εκπαιδευτικοί και κατόπιν το σχολείο τους μέσω του Προγράμματος αποκτούν περισσότερο ενδιαφέρον για τη συμμετοχή και σε άλλα Προγράμματα, αλλά και γενικότερα για την περαιτέρω σύνδεση των μαθητών τους με το ευρωπαϊκό οικοδόμημα, καθώς στρέφουν περισσότερο την προσοχή τους σε θέματα που αφορούν την ευρωπαϊκή διάσταση στο σχολείο. Σίγουρα το γεγονός ότι οι Σχολικές Συμπράξεις χρηματοδοτούνται είναι ένα κίνητρο συμμετοχής για τα σχολεία, και μάλιστα σε μία δύσκολη οικονομικά για τη χώρα μας -και για μία μεγάλη μερίδα μαθητών- περίοδο. Ωστόσο, το γεγονός ότι τα χρηματοδοτούμενα Προγράμματα δεν αποτελούν το μόνο ενδιαφέρον που αναπτύσσεται μετά την υλοποίηση της Σύμπραξης υποδηλώνει ότι η Ευρώπη αποκτά μία άλλη αξία για τους συμμετέχοντες, οι οποίοι επιδιώκουν να την εντάξουν περισσότερο στο σχολικό περιβάλλον.

Κάτι τέτοιο μας επιτρέπει να στρέψουμε ερευνητικά το ενδιαφέρον μας στα αρχικά κίνητρα της συμμετοχής και στα μετέπειτα κίνητρα για περισσότερες δράσεις και να ερευνήσουμε σε ποιο βαθμό μπορούμε να μιλήσουμε για «λογική του ενδεδειγμένου» στην περίπτωση του εξευρωπαϊσμού μέσω των Συμπράξεων. Παράλληλα, καθώς η παρούσα εργασία αποτελεί μία πρώτη προσέγγιση του θέματος, δεν μπορούμε να μην αναφέρουμε την ανάγκη ανάπτυξης έγκυρων και αξιόπιστων ερευνητικών εργαλείων που θα συμβάλλουν στην καλύτερη μελέτη του θέματος, καθώς και την ανάγκη να ερευνηθεί το συγκεκριμένο θέμα σε μεγαλύτερο δείγμα ατόμων.

Όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα, η πρόθεση της ΕΕ να φέρει τους πολίτες της πιο κοντά, είτε μέσω της φυσικής είτε μέσω της εικονικής κινητικότητας είναι στη σωστή κατεύθυνση. Η πρόσφατη πρωτοβουλία Move2Learn Learn2Move, η οποία χρηματοδότησε κινητικότητες σε σχολεία με υψηλού επιπέδου συνεργατικά έργα e-twinning, προκειμένου οι συμμετέχοντες να γνωριστούν από κοντά, ανοίγει ένα νέο παράθυρο ευκαιριών και χρηματοδότησης. Αν και πρόκειται για μία μεμονωμένη πρωτοβουλία και μόνο για το έτος 2018, η πιθανή επέκτασή της θα μπορούσε να συνεισφέρει ακόμη περισσότερο ώστε μαθητές και εκπαιδευτικοί από όλη την Ευρώπη να έρθουν πιο κοντά και να εκτιμήσουν ακόμα περισσότερο όσα τους ενώνουν. Εξίσου θετικά μπορούμε να προσεγγίσουμε την πρόθεση για σημαντική αύξηση των κονδυλίων για το Erasmus+ που αναφέρθηκε στην Εισαγωγή.

Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι, ενώ οι βασικοί άξονες του Erasmus+ είναι ίδιοι, οι κανόνες χρηματοδότησης έχουν αλλάξει σε κάποια σημεία σε σχέση με την περίοδο που ερευνάται. Ανατρέχοντας στους τελευταίους Οδηγούς του Προγράμματος (ετών υποβολής 2018 και 2019) παρατηρείται ότι η δυνατότητα διεθνικών συναντήσεων των εταίρων για τη διαχείριση το Σχεδίου πλέον δεν υφίσταται, γεγονός που ενδέχεται να επηρεάζει τα χαρακτηριστικά της συνεργασίας. Παρατηρείται επίσης ότι πλέον η ελάχιστη διάρκεια κάθε διεθνικής δραστηριότητας μπορεί να είναι 3 ημέρες και όχι 5. Αυτό ενδεχομένως να καθιστά πιο εύκολα διαχειρίσιμη την απουσία των εκπαιδευτικών από τις σχολικές τους μονάδες, αλλά και να καθιστά πιο εύκολη την εύρεση κοινών ημερομηνιών για όλα τα εταιρικά σχολεία προκειμένου να υλοποιηθούν οι κοινές δράσεις. Παράλληλα, η επιλογή αυτή δίνει χρηματοδοτικά το περιθώριο υλοποίησης περισσότερων κοινών δράσεων ή/και συμμετοχής περισσότερων εκπαιδευτικών στις κινητικότητες. Ωστόσο, εκφράζουμε την επιφύλαξή μας σχετικά με το κατά πόσο κοινές δράσεις τριών ημερών μπορούν να έχουν τον ίδιο αντίκτυπο σε σχέση με -εξίσου καλά οργανωμένες- δράσεις πέντε ημερών και κατά πόσο η κοινωνικοποίηση μπορεί να φτάσει τα ίδια επίπεδα, συμβάλλοντας μακροπρόθεσμα στον εξευρωπαϊσμό του σχολείου. Συνεπώς, θεωρούμε ότι το σημείο αυτό χρειάζεται περισσότερη διερεύνηση.

Στα θετικά του Οδηγού του 2019 είναι η προώθηση της αξιοποίησης των σχολείων με εμπειρία e-twinning και μάλιστα με Ετικέτα Σχολείου e-twinning, η οποία απονέμεται σε περιπτώσεις συνεργατικών Σχεδίων υψηλού επιπέδου. Αναγνωρίζεται ότι σχολεία με εμπειρία πολύ καλής ευρωπαϊκής συνεργασίας και εικονικής

κινητικότητας e-twinning μπορούν να διαδραματίσουν ένα σημαντικό ρόλο στη Σύμπραξη, λειτουργώντας ως «μέντορες» για τα άλλα σχολεία και μεταφέροντας τη γνώση τους για την αξιοποίηση των εργαλείων της πλατφόρμας αυτής. Το κομμάτι της εικονικής και της μικτής κινητικότητας, το οποίο προωθείται πλέον σε σημαντικό βαθμό, και ο ρόλος του στον εξευρωπαϊσμό είναι κάτι στο οποίο θα πρέπει να στρέψουμε περισσότερο την προσοχή μας, όσο απομακρυνόμαστε από το «κλασικό» μοντέλο της φυσικής κινητικότητας.

Ένα μεγάλο ζήτημα όμως που προκύπτει είναι όχι μόνο τι κάνει η ΕΕ στο πεδίο των Συμπράξεων και της ευρωπαϊκής συνεργασίας, αλλά και τι γίνεται σε εθνικό επίπεδο προκειμένου οι δυνατότητες που παρέχονται να μπορούν να αξιοποιηθούν, μεγιστοποιώντας τα πιθανά οφέλη. Καταρχήν, το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο δεν δίνει κίνητρα συμμετοχής ούτε υποστηρίζει υπηρεσιακά τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς, παρά τη σύνθετη φύση των Προγραμμάτων. Επιπρόσθετα, το γεγονός ότι οι Σχολικές Συμπράξεις στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση υλοποιούνται εκτός του σχολικού ωραρίου ενδεχομένως να συνιστά εμπόδιο για την συμμετοχή εκπαιδευτικών και να μη βοηθά τη συμμετοχή των μαθητών σε αυτό, λόγω των εξωσχολικών δραστηριοτήτων και υποχρεώσεών τους κυρίως στο Λύκειο. Η δυνατότητα υλοποίησης δράσεων της Σύμπραξης στο πλαίσιο του μαθήματος της Ερευνητικής Εργασίας -το οποίο εξάλλου έχει ελεύθερη θεματολογία- στην περίπτωση του Λυκείου είναι μία πρόταση που θα μπορούσε να βρει εφαρμογή, αλλά και μία ευκαιρία που δυστυχώς έχει μείνει αναξιοποίητη. Παράλληλα, η αξιοποίηση της Θεματικής Εβδομάδας στο Γυμνάσιο θα μπορούσε να συμβάλει στην υλοποίηση των Σχεδίων εντός του σχολικού ωραρίου, στη διάδοσή τους, στην εμπλοκή περισσότερων μαθητών και εκπαιδευτικών με θετικά αποτελέσματα για το σχολείο και τους μαθητές.

Η παρούσα έρευνα έδειξε την τάση του σχολείου για περαιτέρω σύνδεση με την Ευρώπη. Προκύπτει λοιπόν σε ένα δεύτερο επίπεδο το ερώτημα κατά πόσο υπάρχει πρακτικά πρόσφορο έδαφος στην ελληνική σχολική πραγματικότητα και δη στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ώστε το ενδιαφέρον του σχολείου για «περισσότερη Ευρώπη» να γίνει πράξη. Και σε αυτή την περίπτωση, η αξιοποίηση τόσο της Θεματικής Εβδομάδας όσο και της Ερευνητικής Εργασίας μπορούν να αποτελέσουν ένα χρήσιμο πεδίο. Ωστόσο, καθώς η Θεματική Εβδομάδα έχει πολύ συγκεκριμένες θεματικές, είναι απαραίτητο η Ευρώπη και η ΕΕ να ενταχθούν ως επίσημες θεματικές της συγκεκριμένης δράσης, το οποίο και η παρούσα εργασία προτείνει.

Παράλληλα, κρίνεται απαραίτητο οι εκπαιδευτικοί να έχουν μία καλή ενημέρωση πάνω στις δυνατότητες όχι μόνο των δράσεων ΚΑ1 και ΚΑ2, αλλά και άλλων ευρωπαϊκών δράσεων και ευρωπαϊκών εργαλείων. Σημαντικό σε αυτή την κατεύθυνση θα ήταν να υπάρχει ένας Υπεύθυνος Ευρωπαϊκών Δράσεων σε κάθε Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, αντίστοιχα με τους Υπεύθυνους Προγραμμάτων Σχολικών Δραστηριοτήτων που ήδη υπάρχουν. Χρήσιμο θα ήταν επίσης η ενημέρωση πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα/Προγράμματα/εργαλεία να έχει τον δικό της χώρο στις ιστοσελίδες των Διευθύνσεων Εκπαίδευσης. Δυστυχώς, κατά τη συλλογή των στοιχείων εντοπίστηκε σε μεγάλο βαθμό η αδυναμία των ιστοσελίδων των Διευθύνσεων να παρέχουν ενημέρωση με τρόπο ουσιαστικό, συστηματικό και οργανωμένο πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα και δράσεις, γεγονός που καθιστά την ύπαρξη ενός Υπεύθυνου ακόμα πιο σημαντική.

Εν κατακλείδι, αν υπάρχει κάτι που πρέπει να κρατήσουμε από τη μελέτη των Σχολικών Συμπράξεων στην Ελλάδα είναι ότι μπορεί το ζητούμενο να είναι σε πρώτο επίπεδο η ανταλλαγή πρακτικών, εντούτοις οι Συμπράξεις καταφέρνουν πολύ περισσότερα από μία απλή ανταλλαγή τεχνογνωσίας. Οι Σχολικές Συμπράξεις αποτελούν πολύτιμα εργαλεία εξευρωπαϊσμού, θέτοντας την Ευρώπη και την ευρωπαϊκή συνεργασία στο επίκεντρο του σχολικού ενδιαφέροντος. Και μάλιστα, σε μία περίοδο προβληματισμού σχετικά με την ΕΕ, αλλά και σε μία περίοδο που η ανάγκη γνώσης για την Ευρώπη και την ΕΕ, καθώς και η ανάγκη διαπολιτισμικής κατανόησης είναι ίσως πιο σημαντικά από ποτέ. Θα λέγαμε ότι τα Προγράμματα αυτά κατορθώνουν με την εθελοντική φύση τους και μέσω των εκπαιδευτικών να δημιουργήσουν όχι μόνο ένα πεδίο διεθνικής κοινωνικοποίησης και δικτύωσης για τα σχολεία, αλλά και έναν διάλογο επικοινωνίας ανάμεσα στην ΕΕ και την εκπαιδευτική κοινότητα, ο οποίος μπορεί να συμβάλει θετικά στη διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού Χώρου Εκπαίδευσης. Όσο περισσότερο αυτό γίνεται αντιληπτό, τόσο περισσότερο θα μπορούν να ανοίγονται νέοι δρόμοι στον χώρο της ευρωπαϊκής εκπαίδευσης και οι δυνατότητες των Σχολικών Συμπράξεων θα μπορούν να αξιοποιηθούν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

1. Αλεξιάδου, Ν. και Lange, Β., 2010. Η διακυβέρνηση της εκπαίδευσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο: *Πιτσελά, ed. 2010. Εγκληματολογικές αναζητήσεις. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Στέργιο Αλεξιάδη*. Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, σσ.23-48. Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/236021361_The_open_method_of_coordination_and_the_governance_of_education_in_Europe [Ανακτήθηκε 30-08-2018].
2. Ασδεράκη, Φ., 2011. Ο εξευρωπαϊσμός της ελληνικής ανώτατης εκπαίδευσης (1999-2009). Στο: *Εξευρωπαϊσμός στο Μεσογειακό χώρο*, Ν., Μαραβέγιας (επιμ.), 2011. Νομική Βιβλιοθήκη. σσ.297-325.
3. Ασδεράκη, Φ., 2008. Ευρώπη και Παιδεία: Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ανώτατης Εκπαίδευσης. Αθήνα: Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ.
4. Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2015α. 04L. *Διδακτικό Προσωπικό κατά Φύλο, Κλάδο, Ειδικότητα, Ιδιότητα, Περιφέρεια και Νομό – Αήξη* [xls] Διαθέσιμο στο: <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SED21/2014> [Ανακτήθηκε 27-1-2019]
5. Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2015β. 04AL. *Διδακτικό Προσωπικό κατά Έτος Γέννησης, Φύλο, Περιφέρεια και Νομό – Αήξη* [xls] Διαθέσιμο στο: <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SED23/2014> [Ανακτήθηκε 27-1-2019]
6. Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2015γ. 03L. *Διδακτικό Προσωπικό Σχολικών Μονάδων κατά Ιδιότητα, Φύλο, Κλάδο Διδακτικού Προσωπικού, Τύπο Σχολικής Μονάδας, Περιφέρεια και Νομό – Αήξη* [xls] Διαθέσιμο στο: <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SED23/2014> [Ανακτήθηκε 27-1-2019]
7. Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ε.Ε. και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ε.Ε., Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκής Ένωσης C 326, 26.10.2012. Διαθέσιμο στο: https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/c_32620121026el.pdf [Ανακτήθηκε 25-11-2018].

8. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010. *Ανακοίνωση της Επιτροπής, ΕΥΡΩΠΗ 2020: Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη*. COM(2010) 2020 τελικό, 3.3.2010. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=EL> [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
9. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2016. *Εκμάθηση για την ΕΕ στο σχολείο, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 12ης Απριλίου 2016 σχετικά με την εκμάθηση για την ΕΕ στο σχολείο [2015/2138(INI)]*, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 58, 15.2.2018. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016IP0106&from=EN> [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
10. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017α. *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Ισχυροποίηση της ευρωπαϊκής ταυτότητας μέσω της εκπαίδευσης και του πολιτισμού - Η συμβολή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στη σύνοδο των ηγετών στο Γκέτεμποργκ, 17 Νοεμβρίου 2017*. COM(2017) 673 final, 14.11.2017. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0673&from=EN> [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
11. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017β. *Λευκή Βίβλος για το Μέλλον της Ευρώπης. Προβληματισμοί και σενάρια για την ΕΕ των 27 έως το 2025*. COM(2017) 2025 final. 1.3.2017 [online] Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=COM:2017:2025:FIN> [Ανακτήθηκε 5-12-2018].
12. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017γ. *Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Ανάπτυξη των σχολείων και άριστη διδασκαλία για μια καλή αρχή στη ζωή*, COM(2017) 248 final, {SWD(2017) 165 final} 30.5.2017. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0248&from=EN> [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
13. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 1995. *Απόφαση αριθ. 819/95/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Μαρτίου 1995 για τη θέσπιση του προγράμματος κοινοτικής δράσης ΣΩΚΡΑΤΗΣ*, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L 87, 20.4.95. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

[content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31995D0819&qid=1548753396360&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31995D0819&qid=1548753396360&from=EL) [Ανακτήθηκε 29-1-2019].

14. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 2000. *Απόφαση αριθ. 253/2000/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 24ης Ιανουαρίου 2000 για τη θέσπιση του δεύτερου σταδίου του προγράμματος κοινοτικής δράσης στον τομέα της εκπαίδευσης «ΣΩΚΡΑΤΗΣ»*, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων L 28, 3.2.2000. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000D0253&from=EL> [Ανακτήθηκε 29-1-2019].
15. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 2006. *Απόφαση αριθ. 1720/2006/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Νοεμβρίου 2006 για τη θέσπιση προγράμματος δράσης στον τομέα της διά βίου μάθησης*, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 327, 24.11.2006. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006D1720&from=NL> [Ανακτήθηκε 29-1-2019].
16. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο, 2013. *Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1288/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 11^{ης} Δεκεμβρίου 2013 για τη θέσπιση του προγράμματος «Erasmus+»: το πρόγραμμα της Ένωσης για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και για την κατάργηση των αποφάσεων αριθ. 1719/2006/EK, αριθ. 1720/2006/EK και αριθ. 1298/2008/EK*, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L/347, 20.12.2013. Διαθέσιμο στο: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/?uri=celex%3A32013R1288> [Ανακτήθηκε 5-12-2018].
17. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Επιτροπή Πολιτισμού και Παιδείας, 2016. *Έκθεση σχετικά με την εκμάθηση για την ΕΕ στο σχολείο [2015/2138(INI)]*, A8-0021/2016. Εισηγητής: *Damian Drăghici*. Διαθέσιμο στο: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A8-2016-0021+0+DOC+PDF+V0//EL> [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
18. Featherstone, K. και Παπαδημητρίου, Δ., 2010. *Τα όρια του εξευρωπαϊσμού. Δημόσια πολιτική και μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα*. Μεταφρασμένο από την αγγλική γλώσσα από Ξ. Μπαμιατζογλου. Αθήνα: Εκδόσεις Οκτώ.
19. ΙΚΥ, 2015α. *Κατάλογος εγκεκριμένων σχεδίων Βασικής Δράσης 2 -Σχολική Εκπαίδευση 2014*. [pdf] ΙΚΥ. Διαθέσιμο στο: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/2526-katalogos-egkekrimenon-sxedion-ka2-2014-sxoliki-ekpaidefsi> [Ανακτήθηκε 27-3-2018].

20. ΙΚΥ, 2015β. *Κατάλογος εγκεκριμένων σχεδίων Βασικής Δράσης 1 -Σχολική Εκπαίδευση 2014*. [online] Διαθέσιμο στο: <http://anyflip.com/rncx/lufr> σσ.4-10, 17 [Ανακτήθηκε 27-3-2018].
21. ΙΚΥ, 2015γ. *Οδηγός διαχείρισης για το πρόγραμμα Erasmus+. Βασική Δράση 2 (KA2/BA2) Συνεργασία για την καινοτομία και την ανταλλαγή καλών πρακτικών. Στρατηγικές Συμπράξεις αποκλειστικά μεταξύ σχολείων (School to school), Τομέας Σχολικής Εκπαίδευσης, Version1.1*. [pdf] (τίτλος pdf: Οδηγός Υλοποίησης Εγκεκριμένων σχεδίων KA2/ Στρατηγικές Συμπράξεις αποκλειστικά μεταξύ σχολείων που εγκρίθηκαν το 2014). s.l.:ΙΚΥ. Διαθέσιμο στο: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/2539-odigos-ylopoiisis-egkekrimenon-sxedion-ka2-stratigikes-sympprakseis-apokleistika-metaksy-sxoleion-pou-egkrithikan-to-2014> [Ανακτήθηκε 27-3-2018].
22. ΙΚΥ, 2016α. *Κατάλογος εγκεκριμένων σχεδίων Βασικής Δράσης 2 -Σχολική Εκπαίδευση 2015*. [pdf] ΙΚΥ. Διαθέσιμο στο: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/2877-katalogos-egkekrimenon-sxedion-ka2-2015-sxoliki-ekpaidefsi> [Ανακτήθηκε 27-3-2018].
23. ΙΚΥ, 2016β. *Κατάλογος εγκεκριμένων σχεδίων Βασικής Δράσης 1 -Σχολική Εκπαίδευση 2015*. [pdf] Διαθέσιμο στο: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/2874-katalogos-egkekrimenon-sxedion-sxolikis-ekpaidefsis-ka1-2015> σσ.4-8, 16 [Ανακτήθηκε 27-3-2018].
24. ΙΚΥ, 2016γ. *Οδηγός διαχείρισης για το πρόγραμμα Erasmus+. s.l.:ΙΚΥ. Βασική Δράση 2 (KA2/BA2) Συνεργασία για την καινοτομία και την ανταλλαγή καλών πρακτικών. Στρατηγικές Συμπράξεις αποκλειστικά μεταξύ σχολείων (School to school), Τομέας Σχολικής Εκπαίδευσης, Version1.1* [pdf] (τίτλος pdf: Οδηγός Υλοποίησης Εγκεκριμένων σχεδίων KA2/ Στρατηγικές Συμπράξεις αποκλειστικά μεταξύ σχολείων που εγκρίθηκαν το 2015). s.l.:ΙΚΥ. Διαθέσιμο στο: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/2540-odigos-ylopoiisis-egkekrimenon-sxedion-ka2-stratigikes-sympprakseis-apokleistika-metaksy-sxoleion-pou-egkrithikan-to-2015> [Ανακτήθηκε 27-3-2018].
25. ΙΚΥ, 2017α. *Κατάλογος εγκεκριμένων σχεδίων Βασικής Δράσης 2 -Σχολική Εκπαίδευση 2016*. [pdf] ΙΚΥ. Διαθέσιμο στο: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/3032-katalogos-egkekrimenon-sxedion-sxolikis-ekpaidefsis-ka2-2017> [Ανακτήθηκε 27-3-2018].
26. ΙΚΥ, 2017β. *Κατάλογος εγκεκριμένων σχεδίων Βασικής Δράσης 1 -Σχολική Εκπαίδευση 2016*. [pdf] Διαθέσιμο στο: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus->

- [vivliothiki/itemlist/category/211-ekdoseis-ka-downloads](#) [Ανακτήθηκε 27-3-2018].
27. IKY, n.d.α. *Αποτελέσματα Σχολικής Εκπαίδευσης KA201/ Επιλαχόντα Σχέδια*. [pdf] IKY. Διαθέσιμο στο: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/2330-apotelesmata-sxolikus-ekpaidefsis-ka2-2015> [Ανακτήθηκε 27-3-2018].
28. IKY, n.d.β. *Αποτελέσματα Σχολικής Εκπαίδευσης KA219/Απορριφθέντα Σχέδια λόγω έλλειψης κονδυλίων*. [pdf] IKY. Διαθέσιμο στο: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/2330-apotelesmata-sxolikus-ekpaidefsis-ka2-2015> [Ανακτήθηκε 27-3-2018].
29. IKY, n.d.γ. *Αποτελέσματα Σχολικής Εκπαίδευσης KA2/ Απορριφθέντα Σχέδια*. [pdf] IKY. Διαθέσιμο στο: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/2330-apotelesmata-sxolikus-ekpaidefsis-ka2-2015> [Ανακτήθηκε 27-3-2018].
30. IKY, n.d.δ. *Αποτελέσματα Σχολικής Εκπαίδευσης KA2/ Εγκεκριμένα Σχέδια* [pdf] IKY. Διαθέσιμο στο: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/2947-apotelesmata-sxolikus-ekpaidefsis-ka2-2017> [Ανακτήθηκε 27-3-2018].
31. IKY, n.d.ε. *Αποτελέσματα Σχολικής Εκπαίδευσης KA1/ Εγκεκριμένα Σχέδια* [pdf] Διαθέσιμο στο: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus-vivliothiki/item/2888-apotelesmata-sxolikus-ekpaidefsis-ka1-2017> [Ανακτήθηκε 27-3-2018].
32. Nugent, N., 2012. *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ιστορία-Θεσμοί-Πολιτικές*. Μετάφραση από την αγγλική γλώσσα: Ι., Τσολακίδου. Αθήνα: Σαββάλας.
33. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αντιπρόσωποι των Κυβερνήσεων των κρατών μελών, 2008. *Συμπεράσματα του Συμβουλίου και των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών συνεργομένων στο πλαίσιο του Συμβουλίου της 21ης Νοεμβρίου 2008 σχετικά με την προετοιμασία των νέων για τον 21ο αιώνα: ένα πρόγραμμα ευρωπαϊκής συνεργασίας στο σχολικό τομέα*, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 319, 13.12.2008. Διαθέσιμο στο: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008XG1213\(05\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008XG1213(05)&from=EL) [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
34. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015. *Κοινή έκθεση για το 2015 του Συμβουλίου και της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή*

- του στρατηγικού πλαισίου για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης (ΕΚ 2020). Νέες προτεραιότητες για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 417, 15.12.2015. Διαθέσιμο στο: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215\(02\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XG1215(02)&from=EL) [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
35. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2009. *Συμπεράσματα του Συμβουλίου της 12ης Μαΐου 2009 σχετικά με ένα στρατηγικό πλαίσιο για την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης («ΕΚ 2020»)*, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 119, 28.5.2009. Διαθέσιμο στο: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009XG0528(01)&from=EN) [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
36. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2018. *Σύσταση του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2018 για την προώθηση των κοινών αξιών, της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και της ευρωπαϊκής διάστασης της διδασκαλίας*. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 195, 7.6.2018. Διαθέσιμο στο: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0607\(01\)&from=FR](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0607(01)&from=FR) [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
37. Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1988. *Ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Παιδείας που συνήλθαν στα πλαίσια του Συμβουλίου σχετικά με την ευρωπαϊκή διάσταση στην εκπαίδευση της 24ης Μαΐου 1988*, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C 177, 6.7.1988. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A41988X0706%2801%29> [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
38. Τούμπος, Π., 2018. *Εξευρωπαϊσμός κι Εκπαίδευση: Η συμβολή της σχολικής ηγεσίας στον εξευρωπαϊσμό της σχολικής μονάδας Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, μέσω της κινητικότητας των εκπαιδευτικών*. Master Thesis. Πανεπιστήμιο Πειραιώς. Διαθέσιμο στο: <http://dione.lib.unipi.gr/xmlui/handle/unipi/11325> [Ανακτήθηκε: 10-10-2018].
39. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, 2014. Εγκύκλιος με Αρ. Πρωτ. 167127/Γ7/15-10-2014. *Σχεδιασμός και υλοποίηση προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων (Αγωγής Σταδιοδρομίας, Αγωγής Υγείας, Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Πολιτιστικών Θεμάτων, e-twinning και Erasmus+) για το σχολικό έτος 2014-15*.

40. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, 2015α. Εγκύκλιος με Αρ. Πρωτ. 211500/Δ2 23-12-2015. *Πιλοτικό Πρόγραμμα Σχολικοί Πρέσβεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου*. Διαθέσιμο στο: http://www.europarl.europa.eu/greece/resource/static/files/scan_160203_1219_15.pdf [Ανακτήθηκε 9-12-2018]
41. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, 2015β. Εγκύκλιος με Αρ. Πρωτ. 178852/ΓΔ4/06-11-2015. *Σχεδιασμός και υλοποίηση Προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων (Αγωγής Σταδιοδρομίας, Αγωγής Υγείας, Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Πολιτιστικών Θεμάτων, e-twinning και Erasmus+) για το σχολικό έτος 2015-16*.
42. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, 2017. Εγκύκλιος με Αρ. Πρωτ. 39511/Δ2/08-03-2017. *Πρόγραμμα Σχολικοί Πρέσβεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου*. Διαθέσιμο στο: <http://www.europarl.europa.eu/greece/resource/static/files/-39511-2017-.pdf> [Ανακτήθηκε 9-12-2018].

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

43. Adler, E., 1997. Seizing the middle ground: constructivism in world politics. [pdf] *European journal of international relations*, 3(3), σσ.319-363. doi.org/10.1177/1354066197003003003.
44. Alexiadou, N., 2007. 'The Europeanisation of Education Policy: Researching Changing Governance and 'New' Modes of Coordination', *Research in Comparative and International Education*, 2(2), σσ.102–116. [10.2304/rcie.2007.2.2.102](https://doi.org/10.2304/rcie.2007.2.2.102).
45. Asderaki, F., 2016. *Jean Monnet Project "Universities4EU" (2014-16) Final report*. [pdf] Διαθέσιμο στο: http://u4eu.eu/files/U4EU_FINAL.pdf [Ανακτήθηκε 6-11-2017].
46. Association for Empirical Studies, Centre for research into schools and education at the Martin Luther University, 2007. *Impact of the Comenius School Partnerships on the participant schools. Final Report. Study on behalf of the European Commission, DG Education and Culture*. [pdf] Kassel: s.n. Διαθέσιμο στο: http://ges-kassel.de/download/comenius-Partnerships-report_en.pdf [Ανακτήθηκε 28-12-2016].
47. Bache, I., 2004. Europeanisation and Higher Education: Towards a Core Curriculum in European Studies? Paper presented to the ESRC/UACES Study Group and Seminar Series on the *Europeanisation of British Politics and*

- Policy-Making*. Sheffield, 23 April 2004. Διαθέσιμο στο: <https://pdfs.semanticscholar.org/a044/01768ea1de159d638bcb8dec7f241c098d1c.pdf> [Ανακτήθηκε 30-08-2018].
48. Bruno, I., Jacquot, S. και Mandin L., 2006. Europeanization through its instrumentation: benchmarking, mainstreaming and the open method of coordination ... toolbox or Pandora's box? [pdf] *Journal of European Public Policy*, 13(4), σσ.519-536. [10.1080/13501760600693895](https://doi.org/10.1080/13501760600693895).
49. Checkel, J., 2005. International Institutions and Socialization in Europe: Introduction and Framework. [pdf] *International Organization*, 59(4), σσ.801-826. Διαθέσιμο στο: <http://www.jstor.org/stable/3877829> [Ανακτήθηκε: 20-10-2018].
50. Checkel, J., T., 1999. Social construction and integration. [pdf] *Journal of European Public Policy*, 6(4), σσ.545-560. [10.1080/135017699343469](https://doi.org/10.1080/135017699343469).
51. Commission of the European Communities, 1993. *Green paper on the European dimension of education (presented by the Commission)*. COM(93) 457 final, 29.09.1993. Διαθέσιμο στο: <http://edz.bib.uni-mannheim.de/www-edz/pdf/kom/gruenbuch/kom-1993-0457-en.pdf> [Ανακτήθηκε 30-08-2018].
52. Council and the Ministers of Education, 1976. *Resolution of the Council and of the Ministers of Education, meeting within the Council, of 9 February 1976 comprising an action programme in the field of education*, Official Journal C 38, 19.2.1976. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:41976X0219&from=EN> [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
53. Creswell, W., J., 2012. *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. 4^η έκδοση. s.l.: Pearson
54. CSES, 2004. *Impact of School Partnerships (Socrates II/Comenius I 2000-2006), Mid-Term Evaluation*, s.l.: s.n.
55. Diamantopoulou, A., 2006. The European Dimension in Greek education in the context of the European Union. *Comparative Education*, 42(1), σσ.131-151. [10.1080/03050060500515819](https://doi.org/10.1080/03050060500515819).
56. Dvir, Y. και Yemini, M., 2017. *Mobility as a continuum: European commission mobility policies for schools and higher education*, *Journal of Education Policy*, 32(2), σσ.198-210. [10.1080/02680939.2016.1243259](https://doi.org/10.1080/02680939.2016.1243259).

57. Dyson, K., 2000. EMU as Europeanization: convergence, diversity and contingency. [pdf] *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 38(4), σσ.645-666. doi.org/10.1111/1468-5965.00258.
58. ECOTEC, 2008. *Final Evaluation of the Socrates II Programme 2000-2006: Annex to the Joint Report* [doc] Διαθέσιμο στο: <http://ec.europa.eu/smart-regulation/evaluation/search/download.do;jsessionid=1Y0ZTTMhQKsjQzGPzVThcLmG19zpPWwBnLnhzTqFT15R9LLnlB1!1601440011?documentId=1224> [Ανακτήθηκε 25-11-2018].
59. Education Exchanges Support Foundation, 2017. *Impact and sustainability of the Erasmus+ Programme Key Action 1 mobility projects for school education staff – Research Report*. [pdf] Vilnius: Education Exchanges Support Foundation. Διαθέσιμο στο: <http://erasmus-plus.lt/uploads/files/impact-sustainability-of-the-erasmus-programme-ka1-mobility-projects-for-school-education-staff.pdf> [Ανακτήθηκε 25-11-2018].
60. EFC, 2013: *Study of the impact of eTwinning on participating pupils, teachers and schools. Final report – Study*. [pdf] Luxembourg: Publications Office of the European Union. [10.2766/40681](https://ec.europa.eu/efta/efta-observatory/publications/10.2766/40681).
61. Ellinogermaniki Agogi, 2013. *Study of the impact of Comenius Centralised Actions -Comenius Multilateral Projects and Comenius Multilateral Networks, Final Report*. [pdf] Luxemburg: Publications Office of the European Union. [10.2766/40756](https://ec.europa.eu/efta/efta-observatory/publications/10.2766/40756).
62. EMCRA, 2016. *The Benefits and Challenges of Internationalisation / Europeanisation Strategies for Educational Institutions. Statistical Report from the Online Survey*. s.l. Διαθέσιμο στο: https://europeanisation.eufundraising.eu/media/benefits_and_challenges_of_internationalisation_strategies.pdf [Ανακτήθηκε 26-11-17]
63. European Commission, 2014a. *Erasmus+ Programme Guide. Valid as of 1 January 2014. (v.3, 9/04/14)*. [online] s.l. Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/files/resources/2014-erasmus-plus-programme-guide_en.pdf [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
64. European Commission, 2014b. *Erasmus+ Programme Guide. (v.3, 14/11/14)*. [online] s.l. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/files/resources/2015-guide-v-3_en.pdf [Ανακτήθηκε 30-11-2018].

65. European Commission, 2017a. *State of the Union 2017* [online]. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/commission/priorities/state-union-speeches/state-union-2017_en [Ανακτήθηκε 7-12-2018].
66. European Commission, 2017b. *Statistical Annex Annual Report 2016*. [pdf] Brussels: European Union. Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus2/files/annual-report-2016-annex_en.pdf [Ανακτήθηκε 25-11-2018].
67. European Commission, 2018a. *First European Education Summit, Laying the foundations of the European Education Area: for an innovative, inclusive and values based education*. [online] Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/education/events/first-european-education-summit_en [Ανακτήθηκε 25-11-2018].
68. European Commission, 2018b. *EU budget: Commission proposes to double funding for Erasmus programme*. [press release] 30 May 2018. Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3948_en.htm [Ανακτήθηκε 5-12-2018].
69. European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, 2017. *Erasmus+ Programme. Annual Report 2015*. [pdf] Brussels: European Union. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/erasmus-plus-annual-report-2015.pdf> [Ανακτήθηκε 25-11-2018].
70. European Commission, n.d. *Stimulating EU Teaching in Schools (summary)* [online] Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects/eplus-project-details/#project/553171-EPP-1-2014-1-EL-EPPJMO-PROJECT> [Ανάκτηση 30-6-18].
71. Gordon, J., 2001. The Internationalisation of Education –Schools in Europe and the SOCRATES Programme. [pdf] *European Journal of Education*, 36(4), σσ.407-419 <https://doi.org/10.1111/1467-3435.00078>.
72. Hachmann, V., 2011. From Mutual Learning to Joint Working: Europeanization Processes in the INTERREG B Programmes. [pdf] *European Planning Studies*, 19(8), σσ.1537-1555. [10.1080/09654313.2011.594667](https://doi.org/10.1080/09654313.2011.594667).
73. Huggins, C., 2018. Subnational Government and Transnational Networking: The Rationalist Logic of Local Level Europeanization. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 56, σσ.1263–1282. doi.org/10.1111/jcms.12740.

74. ICF GHK, 2013. *Learning Europe at School, Final Report-DGEAC*. [pdf] Brussels: ICF GHK. Διαθέσιμο στο: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/83be95a3-b77f-4195-bd08-ad92c24c3a3c#> [Ανακτήθηκε 30-11-2017].
75. ICF, 2017. *Combined evaluation of Erasmus+ and predecessor Programmes - Final report - main evaluation report (Volume 1)*. [pdf] Luxemburg: Publications Office of the European Union. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/assets/eac/erasmus-plus/eval/icf-volume1-main-report.pdf> [Ανακτήθηκε 10-12-18].
76. Johnston, A., 2005. Conclusions and Extensions: Toward Mid-Range Theorizing and beyond Europe. [online] *International Organization*, 59(4), σσ.1013-1044. Διαθέσιμο στο: <https://www.jstor.org/stable/3877835> [Ανακτήθηκε: 20-10-2018].
77. Kearney, C. και Gras-Velázquez, À., 2018. *eTwinning Twelve Years On: Impact on teachers' practice, skills, and professional development opportunities, as reported by eTwinners*. [pdf] Brussels: Central Support Service of eTwinning - European Schoolnet. Διαθέσιμο στο: https://www.etwinning.net/eun-files/report2017/eTwinning-report-2017_DEF.PDF [Ανακτήθηκε 25-11-2018].
78. Knill, C. και Lehmkuhl, D., 1999. How Europe Matters. Different Mechanisms of Europeanization. *European Integration online Papers (EIoP)*, 3(7). dx.doi.org/10.2139/ssrn.302746.
79. Laliotou, I., Patsikas, S., Kyridis, A. και Vidalis P., 2017. *Greece- Erasmus+ Programme Education, Training and Youth Interim Evaluation Report 2017*. [pdf] Marousi Attikis: Hellenic Republic Ministry of Education, Research and Religious Affairs. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus2/files/el_national_report/EL_National%20Report.pdf [Ανακτήθηκε 25-11-2018].
80. Lawn, M. και Normand, R., eds., 2014. *Shaping of European Education: interdisciplinary approaches*. σσ.1-13. Routledge. Διαθέσιμο στο: Google Books https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=yUKDBAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=lawn+normand+2014&ots=subD0zNWvW&sig=ZoYIKEx5h3w-F6bLHv05aCrJKWg&redir_esc=y#v=onepage&q=lawn%20normand%202014&f=false [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
81. Lawn, M., 2002. Borderless education. Imagining a European Education Space in a Time of Brands and Networks. Στο: A. Nóvoa και M. Lawn, eds. 2002.

- Fabricating Europe: The Formation of an Education Space.* [e-book] Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. Διαθέσιμο στο: Google Books https://books.google.gr/books?id=mfkBynf7ywIC&printsec=frontcover&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
82. Lawn, M., 2003. The "Usefulness" of Learning: the struggle over governance, meaning and the European education space. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 24(3), σσ.325-336. <http://dx.doi.org/10.1080/0159630032000172515>.
83. Lenc, A, Pečjak M. Z., Šraj U, Abramič M., 2016. *Study of the Impact of the eTwinning Programme on School Education in Slovenia.* [pdf] Ljubljana: Centre of the Republic of Slovenia for Mobility and European Educational and Training Programmes (CMEPIUS). Διαθέσιμο στο: https://eng.cmepius.si/wp-content/uploads/2015/08/%C5%A0tudija-eTwinning-2015_EN.pdf [Ανακτήθηκε 25-11-2018].
84. Maiworm, F., Kastner, H. και Wenzel, H., (Gesellschaft für Empirische Studien, Zentrum für Schul- und Bildungsforschung), 2010. *Study of the Impact of Comenius In-Service Training activities. Full report. Study on behalf of the European Commission, DG Education and Culture.* [pdf] Kassel: s.n. Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/education/comenius/doc/istreport_en.pdf [Ανακτήθηκε 28-12-2016].
85. March, J., G. και Olsen, J., P., 1998. The institutional dynamics of international political orders. [pdf] *International organization*, 52(4), σσ.943-969. <doi.org/10.1162/002081898550699>.
86. Mostert, E., Pahl-Wostl, C., Rees, Y., Searle, B., Tàbara, D. και Tippett, J., 2007. Social Learning in European River-Basin Management: Barriers and Fostering Mechanisms from 10 River Basins. [online] *Ecology and Society*, 12(1). Διαθέσιμο στο: <http://www.jstor.org/stable/26267838> [Ανακτήθηκε: 20-10-2018].
87. Moutsios, S., 2010. Power, politics and transnational policy-making in education. [pdf] *Globalisation, Societies and Education*, 8(1), σσ.121-141. [10.1080/14767720903574124](http://dx.doi.org/10.1080/14767720903574124).
88. Philippou, S., 2007. Re-inventing 'Europe': the case of the European dimension in Greek-Cypriot geography and history curricula. *The Curriculum Journal*. 18(1), σσ.57-88. [10.1080/09585170701292190](http://dx.doi.org/10.1080/09585170701292190).
89. Plana, M., G., C., 2012. The reality of Comenius projects in ten Catalan educational institutions. *Gist: Education and Learning Research Journal*, (6),

- 190-212. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1062580.pdf> [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
90. Quaglia, L., De Francesco, F. και Radaelli, C., M., 2008. Committee Governance and Socialization in the European Union. [pdf] *Journal of European Public Policy*, 15(1), σσ.155-166. [10.1080/13501760701702298](https://doi.org/10.1080/13501760701702298).
91. Radaelli, C., M. και Dunlop, A., C., 2013. Learning in the European Union: theoretical lenses and meta-theory. [pdf] *Journal of European Public Policy*, 20(6), σσ.923-940. [10.1080/13501763.2013.781832](https://doi.org/10.1080/13501763.2013.781832).
92. Radaelli, C., M., 2004. Europeanisation: Solution or Problem? *European Integration online Papers (EIoP)*. 8(16) Διαθέσιμο στο: <http://www.eiop.or.at/eiop/pdf/2004-016.pdf> [Ανακτήθηκε 27-11-2018].
93. Radaelli, C., M., 2008. Europeanization, Policy Learning, and New Modes of Governance. [pdf] *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 10(3), σσ.239-254. [10.1080/13876980802231008](https://doi.org/10.1080/13876980802231008).
94. Reed, M., S., Evely, A., C., Cundill, G., Fazey, I., Glass, J., Laing, A., Newig, J., Parrish, B., Prell, C., Raymond, C. και Stringer, L., C., 2010. What is Social Learning? [online] *Ecology and Society*, 15(4). Διαθέσιμο στο: <https://www.jstor.org/stable/26268235> [Ανακτήθηκε: 20-10-2018].
95. Risse, T., Cowles, M., G. και Caporaso, J., A., n.d. Στο: M. G. Cowles, J. A. Caporaso, και T. Risse eds., 2001. *Transforming Europe: Europeanization and domestic change*. [e-book] Cornell University Press. Κεφ.1. Διαθέσιμο στο: Google Books https://books.google.gr/books?id=ppEEcPbB51gC&printsec=frontcover&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false [Ανακτήθηκε 27-11-2018].
96. Risse, T., 2004. *Social constructivism and European integration*. [pdf] Διαθέσιμο στο: <https://bayanbox.ir/view/5405317841944535052/Social-Constructivism.pdf> [Ανακτήθηκε 27-11-2018].
97. Ryba, R., 1992. Toward a European dimension in education: intention and reality in European Community policy and practice. *Comparative Education Review*, 36(1), σσ.10-24. Διαθέσιμο στο: www.jstor.org/stable/1188087. [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
98. Savvides, N. 2008. The European dimension in education: Exploring pupils' perceptions at three European Schools. *Journal of Research in International Education*, 7(3), σσ.304–326. doi.org/10.1177/1475240908096485.

99. Symeonidis, V., 2018. Revisiting the European Teacher Education Area: The Transformation of Teacher Education Policies and Practices in Europe. [pdf] *Center for Educational Policy Studies Journal*. 8(3). σσ.13-34. [10.26529/cepsj.509](https://doi.org/10.26529/cepsj.509).
100. Tanil, G., 2014. The Social Constructivist Fusion Perspective: A Theory for Europeanization. [pdf] *Perspectives on European Politics and Society*, 15(4), σσ.483-499. [10.1080/15705854.2014.900988](https://doi.org/10.1080/15705854.2014.900988).
101. Trondal, J., 2007. Is the European Commission a ‘Hothouse’ for Supranationalism? Exploring Actor-Level Supranationalism. [pdf] *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 45(5), σσ.1111-1133. doi.org/10.1111/j.1468-5965.2007.00762.x.
102. Turk, M. και Ledić, J., 2014. The competences for implementation of the European dimension in education: a challenge for (school) pedagogues in Croatia? Στο: *IAIE Zagreb 2013: Unity and disunity, connections and separations: intercultural education as a movement for promoting multiple identities, social inclusion and transformation. Conference proceedings*. Zagreb, 2013. [e-book] Zagreb: INTERKULTURA / IAIE σσ.193-206. Διαθέσιμο στο: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39001197/IAIE_Zagreb_2013_eBook.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1544289951&Signature=bm2daTzGJFoZnQdw539LRsFkq8Q%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_influence_of_age_on_intercultural_aw.pdf#page=193 [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
103. Turk, M. και Ledić, J., 2015. Croatian school teachers’ familiarity with the European dimension in education. *The Turkish Online Journal of Educational Technology* (2146-7242), Special Issue (2015), σσ.90-98. Διαθέσιμο στο: https://www.researchgate.net/publication/281638506_Croatian_School_Teachers'_Familiarity_With_The_European_Dimension_In_Education [Ανακτήθηκε 9-12-2018].
104. Turk, M., Miočić, I., Marinović, M., Turković, I., και Ledić, J., 2015. Croatian students’ awareness, understanding and attitudes regarding European dimension in education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, σσ.862-869. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.700> [Ανακτήθηκε 30-11-2018].
105. Vukasovic, M., n.d. Europeanization of the education function of universities: preliminary comparison of Norway and Poland. Στο: M. Kwiek, P.

Maassen eds. 2012. *National Higher Education Reforms in a European Context: Comparative Reflections on Poland and Norway*. Frankfurt: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften. Κεφ.8. Διαθέσιμο στο: Google Books
https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=ZtlnAwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA209&dq=vukasovic+function+of+universities&ots=Kq3sRHTlg8&sig=-AISmaqvmuKM5qUfxYvBabTMuVs&redir_esc=y#v=onepage&q=vukasovic%20function%20of%20universities&f=false [Ανακτήθηκε 27-11-2018].

106. Vukasovic, M., 2013. Change of higher education in response to European pressures: conceptualization and operationalization of Europeanization of higher education. [pdf] *Higher education*, 66(3), σσ.311-324. [0.1007/s10734-012-9606-4](https://doi.org/10.1007/s10734-012-9606-4).
107. Walkenhorst, H., 2005. Europeanization of the German Education System. *German Politics*, 14(4), σσ.470-486. [dx.doi.org/10.1080/09644000500340644](https://doi.org/10.1080/09644000500340644).
108. Walkenhorst, H., 2008. Explaining change in EU education policy. *Journal of European Public Policy*, 15(4), σσ.567-587. <http://dx.doi.org/10.1080/13501760801996741>.
109. Zevgitis, T. και Emvalotis, A., 2015. The impact of European programmes dealing with mobility in secondary education. *Journal of international Mobility*, 1/2015(3), σσ.61-80. [10.3917/jim.001.0061](https://doi.org/10.3917/jim.001.0061).

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

www.dide.flo.gr

www.esos.gr

www.etwinning.net

www.europarl.europa.eu

www.iky.gr

www.teachers4europe.gr

<http://www.statistics.g>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Πίνακας 1: Σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υλοποίησαν ΚΑ2 και ΚΑ1 με έτος έγκρισης το 2014

2014: Σχολεία με εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ1 και ΚΑ2
ΠΡΟΤΥΠΟ-ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΠΑΤΡΑΣ
2 ^ο ΕΠΑΛ ΞΑΝΘΗΣ
3 ^ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ
ΠΡΟΤΥΠΟ-ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ
ΡΑΛΛΕΙΟ ΓΕΛ ΘΗΛΕΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ
3 ^ο ΓΕΛ ΛΑΡΙΣΑΣ
4 ^ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Αριθμός Σχολείων:7

Πηγές: ΙΚΥ, 2015α, 2015β

Πίνακας 2: Σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υλοποίησαν ΚΑ2 και ΚΑ1 με έτος έγκρισης το 2015

2015: Σχολεία με εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ1 και ΚΑ2
ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΚΙΣΑΜΟΥ
1 ^ο ΕΠΑΛ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ
2 ^ο ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΜΕΛΙΚΗΣ
2 ^ο ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
7 ^ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΡΟΔΟΥ
5 ^ο ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΕΛ ΡΕΘΥΜΝΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ (Γυμνάσιο/Λύκειο)
5 ^ο ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΒΕΡΟΙΑΣ
ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΙΩΝΙΔΕΙΟΥ
Αριθμός Σχολείων:10

Πηγές: ΙΚΥ, 2016α, 2016β

Πίνακας 3: Σχολεία με ΚΑ2 του 2014 με εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ1/ΚΑ2 των ετών υποβολής 2015, 2016 και 2017

2014 ΚΑ1	2014 ΚΑ2	2015 ΚΑ1	2015 ΚΑ2	2016 ΚΑ1	2016 ΚΑ2	2017 ΚΑ1	2017 ΚΑ2	Σχέδια μετά το 2014
	ΕΕΕΕΚ ΧΙΟΥ						1	1
1	ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ						1	1
	9ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ						1	1
	13ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ				1			1
	ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ				1		1	2
	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ ΠΛΑΤΩΝ (4 Σχέδια ΚΑ2)		4		4		4	12
	ΓΕΛ ΠΕΛΟΠΙΟΥ				1			1
	2ο ΓΕΛ ΞΑΝΘΗΣ	1				1		2
	15ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΑΤΡΑΣ			1			2	3
	3ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΙΛΚΙΣ						1	1
	1ο ΓΕΛ ΠΑΛΛΗΝΗΣ «PIERRE DE COUBERTIN»		1					1
	ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΜΕΣΗΜΕΡΙΟΥ			1			1	2
	4ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΕΥΚΩΝ						1	1
	1ο ΕΠΑΛ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ				1		1	2
	ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΧΟΛΗ		1		3			4
	5ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΦΑΡΣΑΛΩΝ						1	1
1	6ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΙΓΑΛΕΩ (2 Σχέδια)			1			2	3
	3ο ΓΕΛ ΠΟΛΙΧΝΗΣ						1	1
	13ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ		1					1
	1ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΣΗΤΕΙΑΣ						1	1
1	ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ		1			2	1	4
	1ο ΓΕΛ ΙΛΙΟΥ						1	1
	1ο ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΕΛ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΜΑΝΩΛΗΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ			1			2	3
1	4ο ΓΕΛ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ			1	1			2
	ΓΕΛ ΣΗΤΕΙΑΣ				1		1	2
1	4ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ					1		1
	12ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΓΛΥΦΑΔΑΣ						1	1

	ΓΕΛ ΑΛΙΚΙΑΝΟΥ			1	1			2
	8/ΘΕΣΙΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ						1	1
	1ο ΕΠΑΛ ΠΕΙΡΑΙΑ		1			1		2
	7ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΕΡΚΥΡΑΣ						1	1
1	2ο ΕΠΑΛ ΞΑΝΘΗΣ						1	1
	1ο ΓΕΛ ΠΥΡΓΟΥ ΗΛΕΙΑΣ						1	1
	4ο ΓΕΛ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ		1					1
1	ΡΑΛΛΕΙΟ ΓΕΛ ΘΗΛΕΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ			1			2	3
1	ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΑΛΑΙΚΑΣΤΡΟΥ (2 Σχέδια)		11				1	12
	11ο ΓΕΛ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ						1	1
	4ο ΓΕΛ ΧΑΝΙΩΝ		1		2		1	4
	4ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΡΑΦΗΝΑΣ				2		1	3
	3ο ΓΕΛ ΒΕΡΟΙΑΣ				1			1
	49ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΑΤΡΩΝ				1			1
	1ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ	1			1			2
	ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΒΡΟΝΤΑΔΟΥ						1	1
	2ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΝΕΑΣ ΑΓΧΙΑΛΟΥ ΒΑΡΝΑΛΕΙΟ						1	1
8	Σχέδια	2	22	7	21	5	37	94
8	Σχολεία	2	9	7	14	4	30	44

Πηγές: ΙΚΥ, 2015α, 2015β, 2016α, 2016β, 2017α, 2017β, n.d.δ, n.d.ε

Πίνακας 4: Σχολεία με ΚΑ2 του 2015 με εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ1/ΚΑ2 των ετών υποβολής 2016 και 2017

2014 ΚΑ1	2014 ΚΑ2	2015 ΚΑ1	2015 ΚΑ2	2016 ΚΑ1	2016 ΚΑ2	2017 ΚΑ1	2017 ΚΑ2	Σχέδια μετά το 2015
			2ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΞΑΝΘΗΣ				1	1
			ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΑΡΜΕΝΙΟΥ				1	1
			3ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΤΡΙΚΑΛΩΝ				1	1
			3ο ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΓΑΛΑΤΣΙΟΥ				1	1
			1ο ΕΙΔΙΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΙΛΙΟΥ				1	1
			ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΕΡΕΤΡΙΑΣ				1	1
1			9ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΙΛΙΟΥ				1	1
		1	ΕΠΑΛ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ			1	4	5
			ΜΟΥΣΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΡΤΑΣ				1	1
1	2		ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΑΛΑΙΚΑΣΤΡΟΥ (11 Σχέδια)				1	1
			ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΕΥΟΣΜΟΥ				1	1
			3ο ΓΕΛ ΚΑΒΑΛΑΣ				1	1
	4		ΠΛΑΤΩΝ (4 Σχέδια)		4		4	8
1			ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΕΥΞΕΙΝΟΥΠΟΛΗΣ		1			1
			1ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΠΑΙΑΝΙΑΣ				1	1
			60ο ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ				1	1
			2ο ΓΕΛ ΕΧΕΔΩΡΟΥ				1	1
			1ο ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΡΟΔΟΥ				2	2
			1ο ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗΣ		1			1
		1	2ο ΓΕΛ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ		2		3	5
			ΑΡΣΑΚΕΙΟ ΓΕΛ ΠΑΤΡΩΝ				1	1
		1	5ο ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΕΛ ΡΕΘΥΜΝΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ				1	1
			ΓΕΛ ΑΓΡΙΑΣ				1	1
	1		4ο ΓΕΛ ΧΑΝΙΩΝ		2		1	3
		1	2ο ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΕΛ ΑΘΗΝΩΝ	1			4	5
			11ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΥ				1	1
			1ο ΕΠΑΛ ΚΑΒΑΛΑΣ		1		1	2
			1ο ΕΠΑΛ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		2			2
			7ο ΓΕΛ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ				1	1
			ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ ΔΡΕΠΑΝΟΥ				1	1
	1		1ο ΕΠΑΛ ΠΕΙΡΑΙΑ			1		1
	1	1	ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ		3			3
1			ΓΕΛ ΔΙΑΠΟΛ/ΚΗΣ ΕΚΠ/ΣΗΣ ΣΑΠΩΝ	1				1
1	1		ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ			2	1	3
4	9	4	Σχέδια	2	16	4	40	63
4	5	5	Σχολεία	2	8	3	28	34

Πηγές: ΙΚΥ, 2015α, 2015β, 2016α, 2016β, 2017α, 2017β, n.d.δ, n.d.ε

Πίνακας 5: Σχολεία με ΚΑ2 του 2014 με εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ1/ΚΑ2 των ετών υποβολής 2015, 2016 και 2017 (δευτεροβάθμια εκπαίδευση)

2014 ΚΑ1	2014 ΚΑ2	2015 ΚΑ1	2015 ΚΑ2	2016 ΚΑ1	2016 ΚΑ2	2017 ΚΑ1	2017 ΚΑ2	Σχέδια μετά το 2014
	ΕΕΕΕΚ ΧΙΟΥ						1	1
1	ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΣΧΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ						1	1
	9ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ						1	1
	13ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ				1			1
	ΠΡΟΤΥΠΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ				1		1	2
	ΓΕΛ ΠΕΛΟΠΙΟΥ				1			1
	2ο ΓΕΛ ΞΑΝΘΗΣ	1				1		2
	3ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΙΛΚΙΣ						1	1
	1ο ΓΕΛ ΠΑΛΛΗΝΗΣ		1					1
	1ο ΕΠΑΛ ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ				1		1	2
	3ο ΓΕΛ ΠΟΛΙΧΝΗΣ						1	1
	1ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΣΗΤΕΙΑΣ						1	1
	1ο ΓΕΛ ΙΛΙΟΥ						1	1
	1ο ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΕΛ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ «ΜΑΝΩΛΗΣ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ»			1			2	3
1	4ο ΓΕΛ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ			1	1			2
	ΓΕΛ ΣΗΤΕΙΑΣ				1		1	2
1	4ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ					1		1
	ΓΕΛ ΑΛΙΚΙΑΝΟΥ			1	1			2
	1ο ΕΠΑΛ ΠΕΙΡΑΙΑ		1			1		2
	7ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΕΡΚΥΡΑΣ						1	1
1	2ο ΕΠΑΛ ΞΑΝΘΗΣ						1	1
	1ο ΓΕΛ ΠΥΡΓΟΥ ΗΛΕΙΑΣ						1	1
	4ο ΓΕΛ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ		1					1
1	ΡΑΛΛΕΙΟ ΓΕΛ ΘΗΛΕΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ			1			2	3
	11ο ΓΕΛ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ						1	1
	4ο ΓΕΛ ΧΑΝΙΩΝ		1		2		1	4
	3ο ΓΕΛ ΒΕΡΟΙΑΣ				1			1
	1ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ	1			1			2
	ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΑ ΠΛΑΤΩΝ (2 Σχέδια) ⁶³		3		(4)		(4)	(11)
5	Σχέδια	2	7	4		3		
5	Σχολεία	2	5	4		3		29

Πηγές: ΙΚΥ, 2015α, 2015β, 2016α, 2016β, 2017α, 2017β, n.d.δ, n.d.ε

⁶³ Στοιχεία κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας για τα έτη 2014 και 2015. Χωρίς στοιχεία για τη βαθμίδα των Σχεδίων του 2016 και του 2017.

Πίνακας 6: Σχολεία με ΚΑ2 του 2015 με εγκεκριμένα Σχέδια ΚΑ1/ΚΑ2 των ετών υποβολής 2016 και 2017 (δευτεροβάθμια εκπαίδευση)⁶⁴

2014 ΚΑ1	2014 ΚΑ2	2015 ΚΑ1	2015 ΚΑ2	2016 ΚΑ1	2016 ΚΑ2	2017 ΚΑ1	2017 ΚΑ2	Σχέδια μετά το 2015
			2ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΞΑΝΘΗΣ				1	1
			ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΑΡΜΕΝΙΟΥ				1	1
			3ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΤΡΙΚΑΛΩΝ				1	1
			3ο ΓΕΛ ΓΑΛΑΤΣΙΟΥ				1	1
			ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΕΡΕΤΡΙΑΣ				1	1
1			9ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΙΛΙΟΥ				1	1
		1	ΕΠΑΛ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ (4 Σχέδια)			1	4	5
			3ο ΓΕΛ ΚΑΒΑΛΑΣ				1	1
1			ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΕΥΞΕΙΝΟΥΠΟΛΗΣ		1			1
			2ο ΓΕΛ ΕΧΕΔΩΡΟΥ				1	1
		1	2ο ΓΕΛ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ (2 Σχέδια)		2		3	5
			ΑΡΣΑΚΕΙΟ ΓΕΛ ΠΑΤΡΩΝ				1	1
		1	5ο ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΕΛ ΡΕΘΥΜΝΟΥ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ				1	1
			ΓΕΛ ΑΓΡΙΑΣ				1	1
	1		4ο ΓΕΛ ΧΑΝΙΩΝ		2		1	3
		1	2ο ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΕΛ ΑΘΗΝΩΝ				4	4
			1ο ΕΠΑΛ ΚΑΒΑΛΑΣ		1		1	1
			1ο ΕΠΑΛ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		2			2
			7ο ΓΕΛ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ				1	1
1			ΓΕΛ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΑΠΩΝ	1				
	1		ΕΠΑΛ ΠΕΙΡΑΙΑ			1		1
			Σχέδια	1	8	2	25	34
			Σχολεία	1	5	2	17	21

Πηγές:

ΙΚΥ, 2015α, 2015β, 2016α, 2016β, 2017α, 2017β, n.d.δ, n.d.ε

⁶⁴ Χωρίς στοιχεία για Ελληνογερμανική Αγωγή και Πλάτωνα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η Ευρώπη στο σχολείο: Οι Σχολικές Συμπράξεις Erasmus+ ως μέσο εξευρωπαϊσμού στο σχολικό επίπεδο

Ερωτηματολόγιο Διπλωματικής Έρευνας για τις Σχολικές Συμπράξεις Erasmus+

Αγαπητή/έ συνάδελφε,

Είμαι εκπαιδευτικός στη Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δ' Αθήνας (13ο Γυμνάσιο Καλλιθέας), μέλος του δικτύου Teachers4Europe και έχω πολύχρονη εμπειρία στην υλοποίηση Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων.

Το παρόν ερωτηματολόγιο συντάχθηκε στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής μου εργασίας, καθώς είμαι μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Διεθνείς κι Ευρωπαϊκές πολιτικές στην Εκπαίδευση, Έρευνα και Κατάρτιση».

Σκοπός της έρευνας είναι να διερευνήσει τις απόψεις των εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με εμπειρία Σχολικής Σύμπραξης Erasmus+ όσον αφορά τον αντίκτυπο των Συμπράξεων στις σχολικές μονάδες τους και στους ίδιους.

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώνεται μόνο από εκπαιδευτικούς της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που έχουν συμμετάσχει σε Σχολική Σύμπραξη Erasmus + η οποία εγκρίθηκε τα έτη 2014 και 2015 (δηλαδή ξεκίνησε να υλοποιείται τα σχολικά έτη 2014-15 και 2015-16). Το ερωτηματολόγιο απευθύνεται μόνο σε εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν σε δράση κινητικότητας (δηλαδή δράση στο εξωτερικό) στο πλαίσιο του Προγράμματος.

Σας παρακαλώ θερμά να διαθέσετε λίγο από τον χρόνο σας και να συμπληρώσετε το ερωτηματολόγιο.

Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και η έρευνα θα χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά για επιστημονικούς λόγους.

Σας ευχαριστώ,

Ζωή Μόνιου

* Required

Δημογραφικά στοιχεία και επαγγελματική εμπειρία

1. 1. Φύλο *

Mark only one oval.

Γυναίκα

Άνδρας

2. 2. Ηλικία *

3. 3. Ειδικότητα (π.χ. ΠΕ04) *

4. 4. Είστε κάτοχος μεταπτυχιακού/διδακτορικού τίτλου; *

Mark only one oval.

Ναι

Όχι

5. 5. Επαγγελματική εμπειρία *

Mark only one oval.

- <10 έτη
 11-20 έτη
 >20 έτη

6. 6. Επίπεδο γνώσης της γλώσσας εργασίας της Σύμπραξης *

Mark only one oval.

- Στοιχειώδης γνώση
 Μέτρια/καλή γνώση
 Πολύ καλή/άριστη γνώση

7. 7. 1 Πριν τη συμμετοχή σας στη Σχολική Σύμπραξη Erasmus+ είχατε εμπειρία κινητικότητας στο πλαίσιο ευρωπαϊκού Προγράμματος; (Σχολική Σύμπραξη Comenius, Ενδο-υπηρεσιακή Κατάρτιση Comenius, Μαθησιακή Κινητικότητα Προσωπικού Erasmus+)

Mark only one oval.

- Ναι
 Όχι

8. 7.2 Πριν τη συμμετοχή στη Σχολική Σύμπραξη Erasmus+ είχατε υλοποιήσει Πρόγραμμα e-twinning; *

Mark only one oval.

- Ναι
 Όχι

9. 7.3 Είχατε προηγούμενη εμπειρία συμμετοχής σε εκπαιδευτικά δίκτυα, εκπαιδευτικές δράσεις και σεμινάρια με ευρωπαϊκό προσανατολισμό; (π.χ. Teachers4Europe, YouthActiv, Universities4EU) *

Mark only one oval.

- Ναι
 Όχι

10. 8.1 Πόσες κινητικότητες πραγματοποιήσατε στο πλαίσιο του Προγράμματος; *

Mark only one oval.

- 1-2
 3 ή περισσότερες

11. 8.2 Ήσαστε Υπεύθυνος/η του Προγράμματος για το σχολείο σας ή για το σύνολο της Σύμπραξης; *

Mark only one oval.

- Ναι
 Όχι

12. 9.1 Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από το επίπεδο της συνεργασίας που είχατε με τους συναδέλφους του εξωτερικού; (1:καθόλου, 2:λίγο, 3:ούτε λίγο ούτε πολύ, 4:πολύ, 5:πάρα πολύ) *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

13. 9.2 Έχετε κρατήσει επικοινωνία με συναδέλφους από τα σχολεία του εξωτερικού; *

Mark only one oval.

- Ναι
 Όχι

14. 10.1 Πόσο σημαντικό είναι για εσάς το γεγονός ότι γνωρίσατε καλές πρακτικές στο πλαίσιο της Σύμπραξης; *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

15. 10.2 Πόσο σημαντικό θεωρείτε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης συνεργαστήκατε με εκπαιδευτικούς από άλλες χώρες της Ευρώπης; *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

16. 10.3 Πόσο σημαντικό θεωρείτε το γεγονός ότι στο πλαίσιο της Σύμπραξης οι μαθητές σας συνεργάστηκαν με μαθητές από άλλες χώρες της Ευρώπης; *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

Το σχολείο σας

17. 11. Κατηγορία Σχολείου *

Mark only one oval.

- Γυμνάσιο, Γυμνάσιο με Λυκειακές Τάξεις
 Γενικό Λύκειο, ΕΠΑΛ

18. 12.1 Πριν τη συμμετοχή στη Σχολική Σύμπραξη Erasmus+ το σχολείο σας είχε εμπειρία κινητικότητας προσωπικού και μαθητών στο πλαίσιο Ευρωπαϊκού Προγράμματος; (Σχολική Σύμπραξη Comenius, Ενδο-υπηρεσιακή Κατάρτιση Comenius, Μαθησιακή Κινητικότητα Προσωπικού Erasmus+) *

Mark only one oval.

- Ναι
 Όχι

19. 12.2 Το σχολείο είχε υλοποιήσει Πρόγραμμα e-twinning ή είχε προηγούμενη εμπειρία συμμετοχής σε εκπαιδευτικά δίκτυα και δράσεις με ευρωπαϊκό προσανατολισμό; (π.χ. Teachers4Europe, YouthActiv, Universities4EU) *

Mark only one oval.

- Ναι
 Όχι

20. 13. Πόσες φορές το σχολείο σας στο πλαίσιο του Προγράμματος υποδέχθηκε αποστολές από τα άλλα σχολεία; *

Mark only one oval.

- 1-2
 3 ή περισσότερες

Η υλοποίηση της Σχολικής Σύμπραξης

Ακολουθούν μία σειρά προτάσεων που αφορούν ποιοτικά χαρακτηριστικά της Σύμπραξης. Παρακαλείστε να σημειώσετε τον βαθμό στον οποίο ισχύουν τα παρακάτω (1:καθόλου, 2:λίγο, 3:ούτε λίγο ούτε πολύ, 4:πολύ, 5:πάρα πολύ)

21. 14.1 Σε ποιο βαθμό ήταν σαφής ο ρόλος κάθε σχολείου στη Σύμπραξη; (αναφέρατε τη γενική εικόνα) *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

22. 14.2 Σε ποιο βαθμό η διάρκεια των κινητικότητας ήταν επαρκής προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι κάθε κινητικότητας; *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

23. 14.3 Σε ποιο βαθμό οι κινητικότητες είχαν το στοιχείο της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων από τις διάφορες χώρες; *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

24. 14.4 Σε ποιο βαθμό οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί ήταν πρόθυμοι να απομακρυνθούν από τις αρχικές τους θέσεις προκειμένου να προαχθούν οι κοινοί στόχοι της Σύμπραξης; *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

25. 14.5 Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι οι Υπεύθυνοι κάθε σχολείου ήταν αφοσιωμένοι στο ρόλο τους; *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

26. 14.6 Σε ποιο βαθμό υπήρχε η απαραίτητη ροή πληροφοριών ανάμεσα στους συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια υλοποίησης του Σχεδίου; *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

Ο αντίκτυπος του Προγράμματος σε εσάς

Ακολουθούν μια σειρά προτάσεων που αφορούν τον πιθανό αντίκτυπο που είχε σε εσάς η συμμετοχή σας στη Σχολική Σύμπραξη. Παρακαλείστε να σημειώσετε τον βαθμό στον οποίο θεωρείτε ότι Πρόγραμμα σας έχει επηρεάσει σε κάθε μία από τις παρακάτω περιπτώσεις (1:καθόλου, 2:λίγο, 3:ούτε λίγο ούτε πολύ, 4: πολύ, 5:πάρα πολύ)

27. 15.1 Ενδιαφέρεστε για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

28. 15.2 Ενδιαφέρεστε να συμμετέχετε σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

29. 15.3 Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω στις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

30. 15.4 Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

31. 15.5 Επιδιώκετε την ενημέρωσή σας πάνω σε ευρωπαϊκά θέματα (π.χ. πολιτιστικά, ιστορικά) με σκοπό την αξιοποίησή τους στο μάθημα *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

32. 15.6 Ανατρέχετε σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες και ιστοσελίδες της ΕΕ για εκπαιδευτικό υλικό *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

33. 15.7 Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

34. 15.8 Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που τους βοηθούν να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

35. 15.9 Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

36. 15.10 Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

37. 15.11 Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

38. 15.12 Επιδιώκετε τη συμμετοχή των μαθητών σας σε δράσεις/δραστηριότητες που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

Ο αντίκτυπος του Προγράμματος στο σχολείο σας

Ακολουθούν μια σειρά προτάσεων που αφορούν τον πιθανό αντίκτυπο που είχε στο σχολείο σας η συμμετοχή του στη Σχολική Σύμπραξη. Παρακαλείστε να σημειώσετε τον βαθμό στον οποίο θεωρείτε ότι το Πρόγραμμα έχει επηρεάσει το σχολείο σας σε κάθε μία από τις παρακάτω περιπτώσεις (να αναφέρετε τη γενική εικόνα). (1:καθόλου, 2:λίγο, 3:ούτε λίγο ούτε πολύ, 4: πολύ, 5:πάρα πολύ)

39. 16.1 Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για συνεργασίες με άλλα σχολεία της Ευρώπης *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

40. 16.2 Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών του σε δράσεις κατάρτισης στο εξωτερικό *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

41. 16.3 Το σχολείο σας επιδιώκει να ενημερώνεται για τις δυνατότητες των ευρωπαϊκών Προγραμμάτων στον χώρο της εκπαίδευσης *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

42. 16.4 Το σχολείο σας επιδιώκει τη συμμετοχή του σε ευρωπαϊκούς διαγωνισμούς και πρωτοβουλίες *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

43. 16.5 Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τις χώρες της ΕΕ, την ιστορία και τον πολιτισμό τους *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

44. 16.6 Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που βοηθούν τους μαθητές να γνωρίσουν τη λειτουργία της ΕΕ και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

45. 16.7 Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αφορούν την ιδιότητα του ενεργού πολίτη στην ΕΕ *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

46. 16.8 Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν τις ευρωπαϊκές αξίες *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

47. 16.9 Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για δράσεις που αναδεικνύουν ιστορικές, πολιτιστικές και κοινωνικοοικονομικές πτυχές της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ

48. 16.10 Το σχολείο σας ενδιαφέρεται για τη συμμετοχή των μαθητών σε δράσεις που προάγουν την πολυγλωσσία και την ανάδειξη των ευρωπαϊκών γλωσσών *

Mark only one oval.

	1	2	3	4	5	
καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	πάρα πολύ